

*Ljubav, preljuba, trougao strasti,
zlokobne tajne, i slike jednog
lucidnog genija...*

REMBRANTOV TROUGAO

Đačinta Karuzo

Rembrantov trougao

Ovaj roman je plod mašte. Svaka sličnost sa istinitim događajima, mestima i osobama je čista slučajnost.

Od srca hvala Rafaeli Katalano. Ona zna zašto.

Als ich kan

Ovaj izraz na flamanskom jeziku iz XV veka znači *kako mogu*. Bio je moto kojim je slikar Jan van Ajk potpisivao svoje slike.

Prvi deo
VESELI PAR

Amsterdam, leto 1639.

Saskija otvori oči. Bolničarka koja je sedela na klupici porod kreveta skoči na noge.

„Vaša zaova je dolazila već dva puta da pita za vas”, reče pomažući joj da se pridigne.

Saskija dopusti da joj namesti jastuke iza leđa i zatraži vode.

„Gospođica Lejzbet je bila veoma uznemirena i htela je da razgovara sa vama”, nastavi bolničarka pružajući joj vodu. „Hoćete li da je obavestim da ste se probudili?”

Saskija uzdahnu. Lejzbet je bila mlađa Rembrantova sestra. Rembrant van Rejn, slikar rođen u Lajdenu pre trideset tri godine, već osam godina je bio nastanjen u Amsterdamu, gde je pribavio prvorazrednu klijentelu i oženio je nju, Saskiju van Ajlenburh, bogatu naslednicu iz Frizije.

„Pozovite je”, reče pomirena da istrpi zaovino nevažno čavrljanje.

Lejzbet je bila neudata. Zbog toga je napustila Lajden i došla da stanuje sa njima u velikoj kući, koju su upravo kupili u Sint Antonis Brejstrat. Preselili su se prvog maja. Kuća je koštala trideset hiljada guldena. Previše, mislila je Saskija uplašena zbog duga koji su sebi natovarili. Ustvari, platili su samo trećinu svote, obavezujući se da će vlasnicima, dvojici imućnih trgovaca, ostatak isplatiti u narednih pet godina.

Lejzbet utrča, kao i uvek kad je bila uzbuđena.

„Najzad si se probudila”, uzviknula je spotičući se o špansku fotelju presvučenu plavim somotom koja je stajala preko puta kreveta.

Da je bolničarka nije u letu uhvatila, pala bi na Saskiju. Visoka i dostojanstvena, oblog crvenog lica koje je bela pamučna kapica pravila skoro grotesknim, bolničarka je ulivala strah. „Pazite”, promrmlja puštajući je. „Možda i vi hoćete da postanete moj pacijent?”

Lejzbet prasnu u svojstveni piskavi smeh, koji je toliko nervirao bolničarku. „A kako bih mogla? Saskija vam oduzima sve vreme.”

Bolničarka se namršti. Bez komentara se okrete i sede na klupicu i nastavi sa započetim šivenjem. Nije podnosila da Lejzbet potcenjuje zaovino zdravstveno stanje. Sirota gazdarica je izgubila dvoje dece odmah po rođenju. Kako da joj zamera, ako se ponekad prepusti seti i ako nema volje da ustane, niti da se suočava sa zaduženjima svakog dana?

Uostalom Rembrant van Rejn je bio bogat i mogao je da dozvoli da se uzme neko ko će brinuti o ženi. Danska bolničarka Anjeta Bude ušla je u njihovu kuću odmah posle smrti drugog deteta, devojčice kojoj su bili nadenuli ime Kornelija, rođene u julu prethodne godine, a koja nije živela ni mesec dana. Prvi sinčić, pak, rodio se 1635. I on je živio nekoliko nedelja.

„Šta si htela da mi kažeš?” upita Saskija dajući znak zaovi da se smesti u fotelju.

„Manje od mesec dana je do rođendana moga brata. Ne misliš li da je prikladno da se priredi zabava, tako da se i kuća svečano otvori?”

Saskija se trgnu. Bila je zaboravila godišnjicu. Praktično, 15. juli je bio pred vratima. Nije uopšte imala snage za slavlje, ali je bilo verovatno da će muž hteti da pokaže roditeljima i prijateljima koliko im je velika kuća: osam soba - gde je već dobrim delom smestio kolekciju umetničkih dela, neobične predmete i starinske kostime koje je godinama kupovao na javnim licitacijama - plus dva podruma i tavan. Čak je navaljivao da u njihovoj sobi okači, tako da bi Saskija mogla da je gleda kad je u krevetu, *Veseli par*, sliku kojom je hteo da ovekoveči trenutak njihove porodične sreće.

Ta bezbrižna vremena činila su se tako daleka, a ipak su prošle samo tri godine, pomislila je gorko Saskija. Ona je bila prikazana s leđa, kako sedi mužu u krilu, glave okrenute da vidi onog ko posmatra sliku. Njen izraz je bio ozbiljan i dostojanstven. Slikar, previše živahan, takođe je prikazan s leđa. Za razliku od drugih

autoportreta, na ovome nije uradio ništa da sakrije svoj baburast nos i grube crte lica, koje su još više isticale podrugljiv osmeh kojim je nazdravljao podižući čašu vina, dok je drugom rukom obrglio ženu kao da je trofej.

Saskija ponovo obrati pažnju na zaovu.

„U pravu si. Pokušaću da se pozabavim time.”

Lejzbet naglo ustade. „Ne želim da ti natovarim novu obavezu”, požuri pokajnički da objasni. „Mogu se ja za to pobrinuti. To ću rado učiniti.”

Bolničarka je pogleda nepoverljivo. Ova budala će napraviti neki belaj, u to bi se kladila. Pričala je mnogo, a radila malo.

Saskija se saglasi. „Bila bih ti za to zahvalna.”

Anjeta odmahnu glavom i nastavi da šije. Ponekad baš nije razumela gazdaricu. Kako je mogla da ima poverenja u Lejzbet, koja nije propuštala priliku da je prikaže u lošem svetlu? Očekivala je da će opet iskoristiti da iznese primedbu kako se Saskija nije pokazala kao dobra žena za njenog brata. Uz to, rađala je decu koja su umirala odmah po rođenju. Između ostalog, sad kad bolje razmisli o tome, bilo je čudno što se ponudila da organizuje zabavu. Nije se isticala vrednoćom. Uglavnom je provodila vreme u besposličarenju, ili u davanju naredbi posluži.

„Prvo ću napraviti listu zvanica”, objavi Lejzbet sedajući.

„Misliš li da će iz Lajdena neko doći?” upita Saskija.

Mislila je na muževljevu familiju, na van Rejnove, dobrostojeće mlinare, vlasnike uspešnog mlina na reci Rajni. Otac im je umro osam godina ranije. Majka Kornelija, jedna sestra i četvoro braće, još su živeli u tom gradu.

Lejzbet odmahnu glavom. „Ne verujem”, odgovori bez odugovlačenja. „Da vidimo, koga želiš da pozoveš iz tvoje porodice?”

Saskija je rođena 2. avgusta 1612. u Levardenu, u Friziji. Otac, koji je bio burgmajster,¹ poticao je iz dobrostojeće porodice. Posle studija prava u Luvenu, bavio se advokatskom profesijom i obavljao diplomatske misije. Kao, na primer, onu, kada se kod engleske kraljice Elizabete zalagao za nezavisnost Holandije. Umro je kad je Saskija imala dvanaest godina. Kako je bila najmlađa u porodici, poslali su je u Amsterdam kod rođaka Hendrika van Ajlenburha,

uglednog trgovca umetničkim delima, koji je kasnije postao partner Rembrantu van Rejnu.

Tako je Saskija upoznala muža. On je zaprosio 5. juna 1633. Venčanje su proslavili sledećeg leta u Friziji, u protestantskoj crkvi Het Bilt. Tamo je živela Hiskje, jedna od tri Saskijine sestre, koja se bila udala za Herita van Loa, uglednog gradskog bogataša. Saskija je imala i tri brata.

„Moju sestru Ticiju i njenog muža”, odgovori Saskija a oči joj se zamagliše od tuge. Bila je mnogo vezana za Ticiju, ženu Fransa Kopala nadzornika iz Midelburha, jedinu iz svoje porodice sa kojom je Rembrant uvek bio u dobrim odnosima.

Prethodne godine Saskijini rođaci su optužili Rembranta da „sujetno i razmetljivo” rasipa nasledstvo njihove rođake. Rembrant i Saskija su, ogorčeni, odbacili optužbe odbijajući da budu „previše blagosloveni u bogatstvu”. Sukob se izgadio, ali je slikar izjavio da im nikada neće oprostiti nanesenu uvredu. S obzirom na njegovu prirodu - nabusit, nestrpljiv i osvetoljubiv - bilo je vrlo verovatno da će obećanje održati.

Čuvši kako se pominje ime Saskijine sestre i muža, izduženo Lejzbetino lice se ozari. To je bilo samo na tren, ali ne promače Anjeti koja je već drugi put primetila interesovanje Rembrantove sestre za Ticiju. Ili bolje, pomisli sa mrvicom zlobe, interesovanje za njenog muža, šarmantnog nadzornika Kopala.

„I mog rođaka Hendrika van Ajlenburha”, nastavi Saskija uzdahnuvši.

Lejzbet se namrgodi. Nije imala simpatije za Rembrantovog partnera, koji je bio i njihov komšija, zato što ju je uvek gledao sa ohološću, smatrajući je priglupom usedelicom koja živi na bratovljevoj grbači.

„Nameravaš li da pozoveš i neke učenike iz slikarske radionice?”

„Naravno. I pastora Ansloa i rabina Menaseha.”

Kornelis Klas Anslo je bio pastor menonita² i pripadao parohiji Vaterland. Menaseh ben Izrael, bogati portugalski Jevrejin koji je takođe živeo u Brejstratu, bio je pak rabin u sinagogi koja se izdizala iza kuće van Ajlenburhovich, i uz to i cenjeni pisac. Oba su bila veliki Rembrantovi prijatelji, koji je, mada nije sledio neku određenu veroispovest, imao posebnu naklonost prema ovom menonitu, koji

se oslanjao na doslovne sadržaje iz Biblije, deleći ih potpuno s njime i dajući prednost „siromašnima duhom” nad „svetskim mudracima i učenjacima.” Zbog toga je u gradu bio izložen mnogim kritikama: nije mu se praštalo što je više voleo da se zabavlja sa običnim ljudima, ljudima skromnog porekla, nego sa višim staležom, kome su pripadale skoro sve njegove mušterije.

Lejzbet oklevaše pre nego što upita:

„A sekretar Hajhens?”

Saskija stisnu usne. Nije htela da zaova izgovori to ime.

Konstantejn Hajhens je bio sekretar stathaudera, tj. namesnika koji je upravljao sa sedam provincija ujedinjenih u Holandiju, princa Federika Enrika od Orana. Zahvaljujući Hajhensu, Rembrant je naslikao za princa pet slika na temu strasti, što je doprinelo da mu mnogo poraste slava. Sekretar i slikar su bili dobri prijatelji do prethodne zime, kad su se prekinuli njihovi odnosi, zbog jednog neprijatnog nesporazuma u vezi plaćanja dve poslednje slike namenjene princu. Rembrantu nije bilo po volji da se priča o događaju ili da se pominje sekretar, još i zbog toga što Hajhens nije hteo da prihvati na poklon njegovu sliku, široku deset i visoku osam stopa, *Samsona prihvataju filistejci*.

Lejzbet je očekivala Saskijin odgovor.

„Skoro smo se preselili”, reče joj, pribegavši prvom izgovoru koji joj pade na pamet. „Kuća još nije sređena kao što treba. Bolje će biti da se ograničimo na porodicu i na najbliže prijatelje.”

Zaova primi odluku ljutito, jer vide kako joj propada mogućnost da dobije od sekretara Hajhensa izveštaj iz prve ruke o poslednjim dešavanjima na dvoru.

Saskija se napravi da to ne primećuje i dodade:

„Mislila sam da bi možda bilo bolje da zabava bude iznenađenje.”

„Iznenađenje?”, ponovi preneraženo Lejzbet, koja je već imala u planu da obuče lepu zelenu somotsku haljinu koju je brat kupio na licitaciji nekoliko meseci ranije, a ako bude iznenađenje, uopšte neće moći da je pozajmi.

„O kakvom iznenađenju govorite?”, upita Rembrant iznenada ulazeći u sobu.

Odelo mu je bilo neuredno, a lice zajapureno. Riđi uvojci su mu neuredno padali po obrazima.

Videvši da ima preko ramena kožni kaiš od bisaga u koje je stavljao album za crtanje, Saskija iskoristi priliku da mu skrene pažnju pitanjem da li je bio u polju kao što je, obično sve češće, radio od kada su se preselili u novu kuću. U dnu Brejstrata je bio Antonisport, jedan od glavnih izlaza iz grada. Odande je počinjalo otvoreno polje, koje je postalo predmet strastvenog slikarevog proučavanja.

Rembrant odmahnu glavom. „Danas je bilo jedno pogubljenje. Napravio sam nekoliko skica.”

Lejzbet se omače uzvik uzbuđenja. „Koga su pogubili?”

„Dansku sluškinju.”

Iz Lejzbet provali i drugi uzvik, kreštaviji od prvog. „Šta je uradila?”

Brat joj uputi uznemiren pogled. „Prestani da njištiš kao divlja kobila.” Napravi pauzu. „U svakom slučaju, sluškinja je ubila svog gospodara.”

Anjeta ispusti ono što je šila i prekrsti se. „Kako se zvala?”, upita slabašnim glasom.

Slikar se obrecnu. „Što vam je to važno?”

Saskija požuri da se umeša. „Možda ju je Anjeta poznavala.”

„Ne znam”, promrmlja muž. „Čuo sam kako se priča da je bila u službi poslastičara.”

Bolničarka poblede.

„Šta vam je?” upita je zabrinuto Saskija.

„Devojka je bila iz Roskilda”, promrmlja Anjeta.

„Pa šta?”, uzvratu nestrpljivo Rembrant.

„I ja sam rođena u tom gradu. Nismo bile prijateljice, ali kad bismo se srele, rado bismo razmenile nekoliko reči. Radila je u radionici poslastičarnice iz Klaverstrata, blizu Kejzerskrona.”

Slikar se zbuni. „Siguran sam da nikada nisam video tu sluškinju.”

Mislio je na činjenicu da je Kejzerskron, poznata krčma u gradu, često upotrebljavana kao sala za licitacije gde je on, ostrvljeni kolekcionar, bio po navici stalni gost.

„Pokaži mi skice”, reče Lejzbet, nestrpljiva od radoznalosti.

Slikar ih izvuče iz bisaga i pruži ih sestri, koja ih gledaše zgražajući se.

„Zaista je jezivo. Pogledaj, Saskija”, reče stavljajući listove ispred snajinih očiju.

Tako Saskija ugleda krst sa veoma kratkim horizontalnim kracima, na kome je mlitavo visila jedna mlada žena, očiju iskolačenih u prazno i mlazom krvi koja joj je tekla iz usta. Slika je bila užasna, ali ono što ju je činilo strašnom, bila je sekira obešena za jednu ruku. Nije imala hrabrosti da pita šta to znači, jer se iz skice nije shvatalo na koji je način žena pogubljena.

I Anjeta pogleda skice i, užasnuta, skrenu pogled.

„Siroto dete”, reče drhtavim glasom. „Ni osamnaest godina nije napunila. Pričala mi je da je gazda stalno uznemirava.”

Nastupi tišina. Saskija krišom obrisu suzu. Anjeta to opazi, uz izvinjenje da njena bolesnica još nije dobila svakodnevno umivanje, zamoli sve da izađu.

Saskija je provodila veliki deo dana u krevetu. Anjeta se sve više vezivala za nju, ponašala se zaštitnički prema njoj, ali je bila i čvrsto rešena da je trgne iz obamrlosti u koje je utonula. Već je vreme da gazdarica ponovo počne da živi.

Zbog toga je, jednog sunčanog jutra krajem juna, ušla u sobu sa namerom da je ubedi da ustane da bi prekontrolisala dokle su stigli radovi u novom domu. Prema Anjetinom mišljenju, Lejzbet je malo-pomalo preuzimala ulogu gazdarice kuće. A to bi moglo doneti nevolje, Anjeta je u to bila ubeđena.

Tako, odlučno prođe kroz sobu i ode da pomeri zavese. Saskija pokri lice čaršavom.

„Zaboga”, požali se. „Sva ta svetlost mi škodi očima. Ne bih volela da dobijem migrenu.”

Anjeta se nije uzbudila. „Hajde gospođo, dan je tako divan da je zaista šteta ostati u ovoj mračnoj sobi.”

Ispod čaršava Saskija je nešto gundala.

Anjeta se nije obazirala i otvori prozor. Vazduh je bio svež i mirisan. Kao da je pozivao u šetnju među novim zgradama od cigle i ukrasa od peščanika koji su nicali svuda po gradu.

Na početku novog veka Amsterdam je pretrpeo radikalne promene. Iako je plan iskopavanja tri kanala bio još u toku, širenje građevinarstva se nije moglo zaustaviti. Grad je imao skoro petsto pedeset hiljada stanovnika i zbacio je Anvers sa njegovog položaja prve luke severne Evrope, postajući omiljeno poslovno tržište za trgovce pola sveta.

Možda je bilo preuranjeno da Saskija izađe u šetnju, pomisli žalosno Anjeta, ali šetnja po novoj kući joj može učiniti samo dobro. Tako će videti i novine koje je unela Lejzbet. U svojoj maniji da svuda zabada nos, nije prestajala da premešta bratovljeve umetničke zbirke, koji je posle, s obzirom da je imao užasan karakter, pravio žestoke scene pred poslugom.

Na primer, u sobi zvanoj *soba zanimljivosti*, pri dnu jedne police, između mnoštva školjki, oružja, medalja, minerala, otisaka u gipsu, tabli za igru trik-traka, nalazila se slikareva zbirka knjiga o umetnosti, a on se stalno žalio da ih ne nalazi na svom mestu kad mu trebaju. Dakle, Anjeta nije videla slugu, već Lejzbet, više puta kako pretura po tim knjigama. Zainteresovana, i ona je pogledala knjige. Jedva da je znala da čita, ali je videla bludne scene koje su sadržavale. Bila je sigurna da su one privlačile Lejzbetinu radoznalost.

Za to vreme Saskija je nastavila da se meškolji ispod čaršava.

Anjeta je nežno otkri. „Donela sam tople vode. Ako ne požurite, ohladiće se.”

Saskija je zatvorila oči. Njeno blede lice je izgledalo izmučeno, kao da joj je koža izgubila boju. Bolničarka brzo izračuna. Gazdarica je imala dvadeset sedam godina, ali je izgledalo da ima više. U salonu su okačili nekoliko njenih portreta, gde je prikazana na vrhuncu svoje lepote. Kad bi je neko sada video, jedva da bi prepoznao u njoj ženu sa slike. *Ali, mogla bi opet biti lepa kao pre*, reče za sebe Anjeta uzdišući, *samo kad bi izašla iz ove sobe*.

Pogled joj nehotice skliznu na masivan krevet s baldahinom uvučenim u udubljenje zida i ovičenim zavesama od plavog somota, na kamenu kamin sa konzolom koju su podržavale karijatide, na špansku fotelju gde je sedeo gazda, na predmete za svakodnevnu upotrebu.

Vldevši kostene češljeve, reče:

„Ako hoćete, gospođo, mogu da vam iščetkam tu divnu kosu.”

Saskija je imala cvrenkasto-zlatnu kosu, koja je na sunčevoj svetlosti izgledala kao plamen. Međutim, sada je izgledala kao ugašena. Anjeti pade na um mrtvo lišće koje je u jesen prekrivalo puteve duž kanala i pretrnu.

Saskija se polako pridignu da sedne na krevet. „Pomozite mi da siđem.”

Sa uzdahom olakšanja bolničarka je pridrža dok je ustajala i povede je do malog toaletnog stola sa ogledalom uokvirenim abonosom. Uze jedan od češljeva, i poče da joj raspliće kosu. Odmah primeti da joj kosa opada, ali ne reče ništa, da je ne bi rastužila.

Kad je završila sa češljanjem, umi je i upita koju bi haljinu želela da obuče.

„Nijednu”, odgovori žena umornim glasom. „Obući ću zelenu kućnu haljinu.”

Anjeta, iznervirana, stisnu usne. „Mislila sam da ćete otići da vidite dokle su stigli sa radovima u kući. Ostale su samo dve nedelje do gazdinog rođendana.”

Saskija izgledaše napeto. Činilo se da se protivi, ali na kraju popusti pred Anjetinim navaljivanjem i reče da bi obukla braon haljinu.

Ta se haljina bolničarki uopšte nije dopadala. Imala je gazdarica i mnogo lepših. Ali ne reče ništa. Bilo je pravo čudo i što je prihvatila da se obuče.

Tako su, malo kasnije, počele obilazak po kući. Saskija je sve odsutno gledala. Opremanje je bilo završeno, samo je tu i tamo nedostajala poneka fina obrada, ali efekat je bio veličanstven: kuća je bila vrhunski nameštena, slike i umetnički predmeti prefinjeni.

Lejzbet su zatekli u kuhinji kako grdi kuvaricu. Po njenom mišljenju, haringe koje je kupila tog jutra na pijaci nisu bile najbolje.

Saskija je pozdravi ljubazno i upita je o pripremama za muževljevu proslavu.

„Oh, na dobrom smo putu. Možeš biti mirna.”

Anjeta se ponada da je to istina. Volela bi da proslava dobro uspe, naročito zbog gazdarice. Najzad će izaći iz svoje osame, provešće nekoliko sati među osobama koje je vole. Ko zna, možda će se razbiti začaranost koja ju je držala zatvorenom.

Saskija razmeni još nekoliko reči sa zaovom, onda zatraži da vidi i slikarski atelje na drugom spratu, gde je njen muž slikao kad nije ostajao u radionici.

Rembrantova slava je brzo rasla i nije prošao dan a da neki mladić nije zakucao na vrata i tražio da ga primi kao učenika. Da bi našao smeštaj ovoj brojnoj skupini šegrta, četiri godine ranije, slikar je preuzeo jedno veliko skladište na Blumhrahtu i u njemu organizovao svoju radionicu. Tamo su učenici imali mesta za rad i za spavanje, za šta su izdvajali sto guldena godišnje.

Dok su dve žene prolazile kroz predsoblje, iznenada, iza nekih kartonskih modela, iskrсну majmun.

Saskija se trgnu uplašeno. „Šta radi ova životinja u kući?“, kriknu. „Zašto nije u radionici?“

To je bio Rembrantov majmun. Saskija ga nije podnosila, jer ga je smatrala prljavom životinjom. Ali pravi razlog zbog kojeg bi ga veoma rado izbacila iz kuće, bio je taj, što ju je on zvao Flora.

Rembrant je naslikao dva ženina portreta u odeći Flore, boginje proleća i cveća, ne računajući da je više puta naložio svojim učenicima da naslikaju isti sadržaj.

Bio je opsednut Florinim likom i Saskija je uvek smatrala da je hteo tako da veliča priču o plodnosti. I zaista, jedan od portreta je poticao iz vremena njene prve trudnoće. Na njega je bila pak, veoma ponosna.

Međutim, kad se na jednoj licitaciji zadivio pred jednim majmunom, toliko da ga je kupio i doveo da živi sa njima, dajući mu upravo ime Flora, pojavile su se prve sumnje.

Kasnije, Saskija je shvatila da je Rembrantova pomama za boginjom Florom imala nesumnjivo prostije razloge. U Amsterdamu je izbila pomama za lalama. Radile su se svakakve gluposti za jedan koren. Bilo je i onih koji su propadali ili se ubijali. Muž joj je bio veliki slikar, umetnički genije, ali i poslovan čovek koji je vodio računa o ukusima mušterija. Dakle, dobro je znao da se kolekcionari cveća mogu zainteresovati za slike kao što je „njegova“ *Flora*.³

Anjeta hitro otera životinju jer je znala koliko je gazdarica mrzi, ali je bilo uzaludno. Rekla je da je dobila napad migrene i da hoće da se ispruži.

Tako je bolničarki samo ostalo da je odvede u sobu.

„Navucite i zavese”, reče Saskija pošto je legla na veliki krevet sa baldahinom.

Anjeta razrogači oči. „Ali tako ćete se ugušiti. Danas je veoma toplo.”

„Trebalo bi da znate da ne podnosim svetlost kad imam migrenu”, odgovori grubo Saskija.

Anjeta pocrvene. To je bilo prvi put da joj se gazdarica obraća takvim tonom i nađe se uvređena. Uspela je da je natera da ustane i da se obuče, učinilo joj se da je šetnja po kući malo rasonodila, dok dolazak tog prokletog majmuna nije sve pokvario. Nije shvatala zašto ga toliko mrzi. Na kraju krajeva, to je bila samo jedna glupa životinja. Pošto je navukla zavese, sede na svoju klupicu podno kreveta.

„Ne trebate mi više”, reče Saskija prenuvši je. „Možete se povući.”

Još uvređenija, Anjeta krenu da izađe iz sobe sva ukočena. Čim se vrata za njom zatvoriše, Saskija ispusti jecaj. Nije imala nameru da je povredi. Reči su joj izašle same iz usta, nije mogla da ih zaustavi. Bila je zahvalna bolničarki za sve ono što je radila za nju. Već joj je njeno ohrabrujuće prisustvo bilo neophodno. Ali ju je ponekad nervirala, ne bi znala da objasni zašto. Do sada je uvek uspevala da se kontroliše. Nadala se da će malopredašnja nezgoda biti zaboravljena što pre i da Anjeta neće biti kivna na nju. Kad bi samo mogla da joj otkrije zle misli koje su joj se vrzmale po glavi, bila je sigurna da bi joj oprostila.

Ali o tome nije mogla ni sa kim da razgovara, čak ni sa mužem, jer ne bi shvatio ogromnu težinu koja ju je pritiskala: bila je njena krivica što su joj deca posle porođaja umirala. U njoj je bila mana, u to je bila sigurna. Pitala je doktore zašto njen stomak stvara bolesne plodove, ali nisu bili u stanju da joj odgovore.

Svaki put kad bi zatvorila oči, videla bi beskrvna lica dva deteta - Rombertusa koji je umro sa dva meseca, Korneliju koja nije imala ni tri nedelje - položene u malom mrtvačkom kovčegu od svetlog drveta. Izgledali su tako vedro. Kornelija se čak osmehivala.

Svi su joj stalno ponavljali da su sada u raju i da mora prihvatiti Božju volju. Ali je ona smatrala monstruoznim što im je uskraćeno da žive. Ponekad je maštala o tome kako će ih opet videti, ako i ona, kad jednom umre, ode u raj.

Iskreno, sa onim što joj je prolazilo kroz glavu, ne bi se uopšte začudila da završi u paklu, jer je došla dotle da je sumnjala u postojanje Boga. Pastor Anslo bi se zgrozio kad bi znao da je žena njegovog prijatelja Rembranta van Rejna postala nevernica. Ali je to bilo jače od nje, da se stalno pita zašto je Bog uzeo živote dva nevina bića.

Razmišljala je i o tome da sledi svoju decu, ali nije skupila hrabrost da se prepusti smrti. Onda je počela ludački da se moli Bogu da joj udeli milost i pridruži je Rombertusu i Korneliji.

Dan 15. juli je počeo sa kišom koja je jako dobovala i to je, na kraju krajeva, bilo dobro, jer bi u protivnom Rembrant izašao u jednu od svojih beskrajnih šetnji po selu i ko zna kada bi se vratio, rizikujući tako da zakasni na zabavu iznenađenja koju je Lejzbet sa toliko pažnje organizovala.

Slikar se dakle, kao i svakog dana uputio u radionicu i posluga je, pod Lejzbetinim nadzorom, mogla uraditi poslednje pripreme. Gosti su bili pozvani popodne, ali su Ticija i njen muž, Frans Kopal, stigli pre ručka.

Ovaj par je živeo u Midelburhu, glavnom gradu Selanda gde je Kopal bio nadzornik. Krenuli su na put nekoliko dana ranije.

Ticija je bila niska rastom, kao i sestra, ali bujnija; okruglo lice je bilo uokvireno bakarnosmeđom kosom. Muž je imao izduženu figuru i lepo lice koje su krasile velike sive oči.

Čim su kročili nogom u Brejstrat, Lejzbet je jurnula na njih i preplavila ih brbljanjem.

Saskija je još bila u krevetu, ali čim začu sestrin glas, na Anjetino iznenađenje, ustade i poče da se oblači.

„Polako, gospođo”, doviknu joj bolničarka videvši da je obukla naopako korset. „Ja ću to srediti.”

Ali je Saskija bila nestrpljiva. „Hoću da požurim. Moram odmah da vidim svoju sestru.”

Anjeta je pozitivno ocenila ovu mahnitost. Do sada je gazdarica bila bezvoljna i nezainteresovana, potpuno ravnodušna za sve što se oko nje dešavalo.

Pomože joj da se obuče i očešlja je, skupljajući joj kosu na potiljku, ali je Saskija zaustavi:

„Ne tako. Ostavite je raspuštenu.”

Anjeta poslušala, zamerajući joj u svom srcu na izboru frizure. Nažalost gazdarica nije više imala ni godine, a ni svežinu, da nosi kosu na taj način.

Kad je bila gotova, Saskija se uputi u salon, odakle su dopirali glasovi sestre i zeta.

Čim je Ticija ugleda, potrči da je zagrlila. „Toliko sam se brinula za tebe.”

Saskija je stegnu. „Nedostajala si mi strašno. Koliko ćeš ostati?”

Ticija je odmače od sebe i osmehnu joj se. „Frans će se odmah vratiti, ali ja ću ostati. Toliko toga imam da ti pričam. Da ne zaboravim, Antonis te pozdravio.”

Antonis Kopal, Fransov brat, bio je tajni agent guvernera Federika Enrika. Rembrant mu je nekoliko godina ranije napravio portret.

U tom trenutku nadzornik Kopal se približi da pozdravi svastiku; Lejzbet ga je pratila u stopu.

„Sad ih pusti da idu”, uzviknu ona okrenuvši se Saskiji. „Ticija i Frans su dugo putovali. Hoće da se osveže.”

Iako nerado, Saskija poslušala i Lejzbet otprati par u njihovu sobu.

Dok su se dve sestre pozdravljale, Anjeta je posmatrala gazdaricu. Povratila joj se boja, kao da joj je krv počela kolati venama, oči su izgubile neprozirnost, pogled je bio živ.

Ali čim je Ticija izašla, lice Saskije se ponovo smračilo.

„Ne budite tužni”, tešila je Anjeta. „Uskoro ćete je videti, za ručkom.”

Saskija se okrenu prema zidu iza leđa, gde su visili portreti koje joj je muž napravio: dva u Florinoj odeći i njen omiljeni, onaj sa šešikom. Rembrant ga je uradio odmah nakon njihove veridbe, godine 1633. Naslikao ju je iz profila, u raskošnom renesansnom kostimu i sa širokim šešikom, oba od crvenog somota.

„Za proslavu hoću da obučem ovu odeću”, reče odlučnim glasom pokazujući portret.

„Vrlo dobro”, odgovori bolničarka pokušavajući da sakrije zadovoljstvo. Najzad se gazdarica probudila iz štetne začaranosti koja ju je već mesecima držala kao zatvorenicu.

Kad je Saskija ušla, svi gosti koji su bili u salonu se okrenuše da je vide, zadivljeni. Nisu očekivali da je vide u crvenoj haljini i sa velikim šeširom koji joj je senčio lice. Stavila je i isti nakit koji je nosila na portretu: minđuše i ogrlicu od visećih bisera, u kosi venčić od zlatnih ružica.

I Ticija je bila raskošno obučena. Lejzbet je, pak, pošto nije mogla od brata da pozajmi kostim od zelenog somota, izabrala ozbiljnu haljinu sa okovratnikom i manžetnama od bele čipke.

Pastor Anslo i žena Altje odmah priđoše da pozdrave Saskiju, kao što je uradio i rabin Menaseh. Ona razmeni sa njima nekoliko reči, ali videvši malo dalje Hendrika Ajlenburha, svog rođaka i muževljevog ortaka, kako razgovara sa glavnim poreznikom Ajtenbohartom, lice joj se ozari.

Poreznik Ajtenbohart je imao presudnu ulogu u nesporazumu između Rembranta i namesnikovog sekretara u vezi sa plaćanjem slika iz ciklusa *Strasti*.

Slikar je šest godina ranije, za prve dve slike, primio hiljadu dvesta guldena, ali je prethodne zime, pišući sekretaru Hajhensu, tražio za zadnje dve slike ne manje od hiljadu guldena po slici. Sekretar nije odgovorio. Slikar, koji je u međuvremenu kupio kuću u Brejstratu (ugovor je predviđao da se prva rata isplati u trenutku ulaska u posed, tj. na proleće), pisao je ponovo Hajhensu navodeći da je spreman da prihvati bilo koju cifru koju bi mu princ od Orana odobrio, pod uslovom da mu je isplati što pre.

Tada je posredovao poreznik Ajtenbohart. Obavešten o Rembrantovim problemima, ponudio se, ako se princ složi, da isplati iz svoje kancelarije u Amsterdamu.

Tako se na kraju problem rešio: slikar je primio šeststo guldena za svaku sliku, plus četrdeset četiri za ramove od abonosa, ali je

izgubio sekretarevo prijateljstvo sa kojim je delio tolika interesovanja.

Konstantejn Hajhens je bio ljubitelj umetnosti, pisao je stihove na latinskom, govorio je mnogo jezika. Preveo je pesme Džon Dona i dopisivao se sa Dekartom. Uz to je bio izvrstan svirač na lutnji i toliko je voleo fizičku aktivnost da se verao na vrh tornja katedrale u Strazburu.

Za uzvrat, slikarevi odnosi sa poreznikom su postajali sve prisniji. Nekoliko meseci ranije, u znak zahvalnosti, napravio mu je portret u bakrorezu, predstavljajući ga kao merioca zlata iz XVI veka.

Saskija je bila zahvalna porezniku što ih je izbavio iz neprilike. Srdačno ga je pozdravila.

„Gospodine, čast mi je što prisustvujete našoj maloj zabavi. Sigurna sam da će i mom mužu biti drago.”

Ajtenbohart joj odgovori naklonom. „I meni je zadovoljstvo što sam ovde. Nova kuća je divna, da ne govorim o slikama na zidovima”, reče pokazujući na Saskijine portrete. „Bila bi prava šteta da je posao propao.”

Ona lagano pocrvene čuvši kako pominje kupovinu višespratnice u Brejstratu i finansijske teškoće koje su zbog toga nastale.

Rođak to primeti i odmah promeni temu razgovora. „Kako to da Rembrant još nije došao? Neki njegovi učenici su već ovde.”

Hendrik van Ajlenburh, dvadeset godina stariji od Rembranta, bio je poljskog porekla. Živeo je i slikao u Danskoj, a 1627. se nastanio u Amsterdamu, gde je započeo trgovinu umetničkim delima, uvozeći i slike iz Italije. Postao je Rembrantov ortak, osnovao je takozvanu *Ajlenburhovu akademiju*, umetničku školu za mlade bogataše, koji su učili da slikaju kopirajući slike, koje je on kasnije preprodavao.

Posećujući redovno radionicu svog ortaka, veoma dobro je poznavao njegove učenike. Naime, video je među gostima Ferdinanda Bola i Herbranda van den Ejkhauta, oba smeštena u magacinu u Blumhrahtu.

Saskija slegnu ramenima. „Tačno je, kasni. Ali dobro znate da gubi pojam o vremenu kad slika.”

„Radi li nešto posebno u ovom trenutku?” raspitivao se poreznik.

„Završava portret kapetana Banninga Koka u prirodnoj veličini”, odgovori van Ajlenburh.

Frans Banning Kok je bio zapovednik društva Gradske straže arkebuzira,⁴ čije je sedište bilo nedaleko od Rembrantove kuće. Kapetan, koji se obogatio posle ženidbe, bio je veoma ambiciozan. Šaputalo se da je težio ka mandatu gradonačelnika, koji je iščekivao zabavljajući se ukrašavanjem novog krila zgrade arkebuzira. Proneo se glas da je Banning Kok hteo da naruči seriju slika koja bi proslavila društvo.

„Onda je istina ono što se priča o snovima o slavi Banninga Koka”, reče poreznik zlobno se osmehujući.

„Šta hoćete da kažete?” upita Saskija.

„Da hoće da zaposli najbolje umetnike Amsterdama da ga naslikaju kao zapovednika arkebuzira. Portret koji radi vaš muž mogao bi biti neka vrsta probe. Ako bude njime zadovoljan mogao bi mu poveriti još neku sliku.”

Saskija se zbunjeno osmehnu. „Ništa ne znam o tome. Moj muž malo govori o svom radu.” Nasta pauza. „Nego”, nastavi kolebljivo, „šta ste otkrili o sekretaru Hajhensu?” Sad se i poreznik Ajtenbohart oseti nelagodno.

„Ništa, nažalost. Pokušao sam da ispitam zašto je prekinuo odnose sa vašim mužem, ali tajna je nedokučiva.”

Saskijino lice se smrknu. „Ne razumem zašto postupa tako sa nama”, reče ljutito. „Na kraju krajeva, Rembrant je uradio što je najbolje znao, a nisu ni platili pravu cenu. Ne računajući što je sekretar hteo da ga ponizi odbijajući sliku koju mu je poklonio.”

„Ne žalosti se, rođako”, tešio je van Ajlenburh. „Videćeš da će se sve srediti.”

U tom se trenutku, u predsoblju, začu uzrujan glas koji je grdio služavku zašto je mermerni sud za rashlađivanje vina bio prepunjen.

Zatim se vrata od salona zalupiše i gazda kuće uđe, i ukoči se od iznenađenja ispred sveg tog naroda.

I gosti su bili isto toliko iznenađeni, jer je Rembrant van Rejn bio prljav i raščupan. Njegovo lice, ruke, odeća čak i cipele, bili su umazani bojom, jer je, dok je slikao, obično čistio četkice o odeću na sebi.

„Šta se, do đavola, ovde dešava?”, upita grubo.

Lejzbet mu krenu u susret, preskačući snajku. „Srećan rođendan”, uzviknu uz jedan od onih svojih piskavih osmeha.

I gosti se pridružiše čestitanju. Saskija, koja je do tog trenutka uspevala da obuzda tugu, odjednom se oseti isključeno, kao da se tu slučajno zatekla. Boreći se protiv želje da pobegne u svoju sobu, probi se između gostiju i ode da svečano dočeka muža.

II

Amsterdam, decembar 1639.

Saskija je opet bila trudna. Trudnoća se odmah pokazala kao teška i doktor je morao da joj predloži potpuni odmor, ali je ona izgledala preporođena. Od tuge, od koje je patila poslednjih meseci, nije bilo više ni traga.

I Rembrant je bio srećan zbog deteta koje će doći, iako ga briga za ženino zdravlje, već oslabljeno od prethodnih trudnoća i od iscrpljenosti koja je usledila posle smrti dva deteta, nije nikad napuštala.

Sa dolaskom zime, slikar je prekinuo sa svojim skitnjama po poljima u okolini Amsterdama i provodio je sve vreme u magacinu u Blumhrahtu. Tamo je, pošto je završio portret kapetana Banninga Koka, radio na portretu Marije Trip, kćerke jednog bogatog trgovca.

Izbegavao je da ostaje u kući zbog napetosti koja se udisala u sobama u Brejstratu. Saskija je bila iscrpljena i malaksala zbog trudnoće, Lejzbet je svakim danom postajala sve ravnodušnija, Anjet Bude je stalno bila loše volje, kao da odjednom više nije mogla da podnese da pomaže Saskiji.

I sama Saskija je to primetila i pokušavala je da otkrije razlog.

Jednog jutra, nešto pre Božića, dok je nad gradom počeo da pada sneg, Anjeta je ušla u njenu sobu i rekla joj da ide na pijacu umesto kuvarice.

„Zašto”, upitala je iznenađeno Saskija. Nije spadalo u dužnosti bolničarke da obavlja kućne poslove.

Anjetino oblo lice se zažarilo. „Nazebla je”, objasnila je, ne dižući pogled s poda. „Ponudila sam se da je zamenim, kad sam videla da

sneg pada.”

Saskija, da je ne bi sprečavala - u položaju u kome je bila plašila se da je ne izgubi - reče da slobodno može da ide, jer joj nije uopšte potrebna.

Anjeta žurno izađe, izbegavajući da je pogleda.

Pojavila se posle nekoliko sati.

„Mnogo ste se zadržali”, primeti Saskija.

„Ulice su neprohodne”, oštro odgovori bolničarka.

Saskija se trže. Anjeta je uvek bila ljubazna i predusretljiva. Šta je izazvalo ovu promenu? Rešila je da je vreme da joj postavi neka pitanja.

Videvši je kako se nervozno okreće po sobi da pospremi već spremljeno, reče:

„Sedite ovde pored mene, Anjeta. Hoću da razgovaram sa vama.”

Bolničarka se skameni i zbunjena, brzo je pogleda. Onda, umesto da se primakne, ode da raspiri vatru.

Saskija strpljivo sačeka da završi sa džaranjem vatre.

„Nešto vas brine?”, upita učtivo kad sede pored nje. „Znate da na mene možete računati. Ako vam treba pomoć, ne ustručavajte se.”

Anjeta je spustila pogled na ruke koje je držala stisnute u krilu.

Pošto je ćutala, Saskija nastavi:

„Primetila sam da ste, ima neko vreme, čudni. Pošto ništa ne znam o vama, pomislila sam da vam nedostaje porodica.”

Bolničarka odmahnu glavom.

„Nemam porodicu”, promrmlja.

„Žao mi je”, prošaputa Saskija, iznenađena, jer nije računala na ovakvu mogućnost. „Onda možda tugujete za vašom otadžbinom.”

„Ne bih se tamo vratila ni za sve blago ovoga sveta”, suvo odvrati Anjeta, pogledavši je prvi put u oči.

Oštrina kojom je to rekla, pogodi Saskiju. Šta li je to bilo u njenoj prošlosti, pitala se zainteresovano. Shvati da ne zna čak ni od kada njena bolničarka živi u Amsterdamu, tako da odluči da se odmah obavesti.

„Već mnogo godina”, neodređeno odgovori Anjeta.

„A ranije?”

„Šta hoćete da kažete?”

„Da li ste došli direktno iz Danske, ili ste živeli na nekom drugom mestu?”

Žena se promeškolji na klupici. „Napustila sam svoju domovinu zbog službe u jednoj porodici u Hroningenu. Gazda je bio lekar. Zahvaljujući njegovom podučavanju, postala sam bolničarka. Kad je umro, odlučila sam da dođem u Amsterdam. Bila sam primljena u Pesthajs,⁵ ali mi se posao nije dopadao. Uvek ću biti zahvalna doktoru Kempu koji me je vama preporučio.”

Pesthajs ili Bolnica za groznice se nalazila u okolini grada, jugozapadno, dakle na suprotnoj strani od Brejstrata. Doktor Jan Kemp je pripadao moćnoj gildi hirurga.⁶

„Osećate li se dobro kod nas, Anjeta?”, upita je iznenada Saskija.

Na ženinom licu se pojavi sumnjičav izraz. „Zašto me to pitate?”

„Već neko vreme niste isti. Postali ste ćutljivi, neprestano menjate raspoloženje, lako gubite strpljenje.”

Saskija zastade i osmehnuvši se, doda:

„Izgleda da smo zamenile uloge. Ranije sam ja bila ta koja je gledala u prazno, mračnog izgleda, sada to vi sve češće radite.”

Anjeta iskrivi usta. „Žao mi je ako sam se neki put ponela loše, gospođo, ali to nisam namerno radila. Uveravam vas da nisam nameravala da vam uskratim poštovanje.”

„Ne želim da vam prebacujem”, uveravaše je Saskija. „Samo sam zabrinuta za vas.”

Bolničarka osta sagnute glave ne progovorivši ni reč i Saskija začuta. Shvati da joj više neće izvući ni reč iz usta i pozdravi je.

Izlazeći iz sobe, Anjeta je sva drhtala. Razgovor ju je uzbudio. Da gazdarica nije nešto posumnjala? Pa ipak je bila obazriva da ne izda svoje duševno stanje. Reče sebi da se mora prisiliti i pokazati da je radosna zbog nove trudnoće. Znala je koliko su gazde držale do toga da dobiju naslednika, iako uopšte nije razumela zašto su tako blaženi, kad je bilo veoma verovatno da dete, kao i dva prethodna, neće preživeti.

Te večeri Rembrant se vrati kući besan.

„Šta je bilo?“, upita ga Saskija čim ga vide.

On zafrkta. „Ništa.“

„Šta te je naljutilo?“, navaljivala je ona. „Problemi u radionici?“

Znala je da muž, kad radi, ne voli da ga ometaju ni zbog čega. Čak i da stathauder⁷ lično dođe na vrata, ne bi ga primio. Možda neki od učenika nije poštovao zabranu, dozvoljavajući mušteriji da uđe.

Rembrant, koji je u međuvremenu bio seo u špansku fotelju od plavog somota koja se nalazila pored kreveta, skoči na noge.

„Oni nesposobnjakovići, oni neradnici“, besneo je idući tamo-amo po sobi. „Jedino su sposobni da gube vreme na gluposti.“

Saskija shvati da je muž ljut na svoje učenike.

„Šta su sada uradili?“

„Opet su nacrtali po zemlji te proklete novčiće“, eksplodira on. „Nastavljaju da mi se rugaju.“

Saskija pokuša da ga smiri. Po gradu se pričalo da Rembrant van Rejn najviše na svetu voli novac. Zbog toga, šaptali su zlobnici, naplaćuje preteranu cenu i za slike i gravure u bakrorezu, i još iskorišćava učenike, iz kojih izvlači više od dve hiljade pet stotina guldena godišnje.

Glas se bio proširio i učenici su počeli u šali, ali Saskija je sumnjala da je više zbog osvete, da crtaju guldene na podu radionice, ili na drugim mestima gde je Rembrant obično prolazio. U početku je pogrešio i sagnuo se da pokupi novčiće uz opšti smeh. Ali kasnije, kad je šala počinjala da postaje navika, pobesneo je.

„Mladi su“, reče Saskija. „I ti si se u njihovim godinama sprdao sa drugima. Zar si to zaboravio?“

„Ne mogu da dozvolim da me prave pohlepnim, da me interesuje samo novac. Vidi kako se završilo sa sekretarom Hajhensom. Zar ne misliš da je loš glas o meni uticao na naše odnose?“

Saskija uzdahnu. Znala je da će muž na kraju uplesti taj događaj. Još nije prevazišao bol zbog izgubljenog prijateljstva sa namesnikovim sekretarom.

„Nepravedan si prema Konstantejnu Hajhensu. Nije toliko uskogrud da sluša ogovaranja. Između ostalog, kako možeš da kažeš da je

vaše prijateljstvo gotovo? Možda će ti uskoro poveriti drugu narudžbinu.”

Rembrant odmahnu glavom. „Više ga neću videti, u to sam siguran.”

Saskija ne odgovori. I ona je, u sebi, mislila isto kao i muž, ali je samu sebe primoravala da se prikaže optimistom kako bi ga ohrabrila.

„Danas sam razgovarala sa Anjetom”, reče menjajući temu. „Nije više ista. Stalno je namrštena, rasejana. Pokušala sam da je ispitam, ali bez uspeha. Poriče da je bilo šta brine, ali sam ubeđena u suprotno. Zašto se ne umešaš?”

Muž se vrati i sede pored nje.

„I ja sam primetio da je čudna. Ali ne verujem da mogu nešto da uradim. Osim da je otpustim, naravno.”

„Nisam to nameravala”, pobuni se Saskija. „Ne mogu sebi dozvoliti da je izgubim, naročito sada kad sam trudna. Samo sam htela da istražiš malo za svoj račun. U suštini, ne znamo ništa o njoj.”

Muž joj uze ruku i stegnu je među svoje. „Dobro, raspitaću se.”

Saskija ga pogleda u oči. „Obećavaš li mi to?”

Znala je da uvek ima mnogo stvari o kojima brine. Plašila se da ne zaboravi na Anjetu čim izađe iz sobe.

On joj se osmehnu. „Obećavam ti”, reče svečanim tonom. „Možeš biti mirna.”

Dan uoči Božića, Rembrant uze bisage sa albumom za crtanje i pastele i prođe Antonisport, ulaznu kapiju grada koja se nalazila na kraju Brejstrata, i uputi se u Dimen.

Selo je postalo jedno od njegovih omiljenih mesta i tu je često dugo šetao. Tog dana se više puta zaustavljao da napravi skice četvrtastog tornja crkve, ali je bilo veoma hladno da bi stajao nepokretan i crtao, tako da je radije nastavio da šeta.

Bio je uznemiren zbog žene. Ova poslednja trudnoća se pokazivala drugačijom od ranijih. Saskija se lako zamarala, uprkos tome što je

provodila sve vreme u krevetu i spavala. Bolničarka joj je, iz straha da ne dobije rane od dekubitusa, stalno stavljala kašaste obloge od istucanog kupusovog lista ili vlažne obloge od izmrvljenog crnog luka. Miris, nažalost, nije budio želju da ostane pored nje i zbog toga se osećao krivim.

Osećao je grižu savesti i zato što joj je obećao da će se raspitati o Anjeti, ali je stalno zaboravljao. Nadao se da mu žena neće zbog toga zameriti. Nije shvatao šta je očekivala da će otkriti na račun bolničarke. Istina je, žena se promenila, ali se nisu mogli žaliti na njen rad. Kad bi ih sada napustila, bila bi to zaista prava nevolja. Na Lejzbet se nije moglo računati, a drugu dobru bolničarku bi bilo teško naći tek tako, odmah.

Nadao se da će žena odložiti svoj naum, sad kad joj je došla sestra Ticija. Provešće Božić sa njima. Ticija je bila uvek dobrodošla, a onda, Saskija je toliko vezana za nju. Međutim, za ostalu braću - dvojica su bili advokati, jedan oficir u vojsci - bilo je bolje da ne kroče nogom u Brejstrat posle onoga događaja kad su se usudili da ga optuže da je spiskao ženin novac.

Dok se vraćao kući požele da napravi novi autoportret. Prošlog aprila je bila licitacija italijanskih slikara. Tada je jedan njegov klijent, trgovac i kolekcionar Alfonso Lopes, kupio *Portret Baldasara Kastiljonea* od Rafaela. Lopes je bio bogat španski Jevrejin koji je živio u velelepnoj otmenoj kući u Singelu, u Amsterdamu. Pored toga što se bavio kolekcionarstvom umetničkih dela, bio je Rišeljeov agent, i nabavljao mu je slike trenutno najboljih umetnika.

Lopes mu je pokazao Rafaela koji je na njega ostavio veliki utisak. Trgovac je posedovao i *Ariostov portret* od Ticijana. Slikar je razmišljao da za sopstveni autoportret zauzme istu pozu kao italijanski pesnik - da skoro celu ruku nasloni na balustradu⁸ - kako bi najbolje istakao bogati kostim iz XVI veka, jedan od najlepših u njegovoj kolekciji, koji je imao nameru da obuče.

Nasuprot onome što je muž očekivao, Saskija nije zaboravila misteriju o Anjeti, kako je to nazvala. Štaviše, odmah posle Božića otkrila je nešto što je još više nateralo da nastavi sa istraživanjem.

Jedne večeri, Tacija je posle obroka šila u sestrijoj sobi sedeći pored vatre. Rembrant je ušao i nekoliko trenutaka u tišini posmatrao prizor. Zatim je izašao, da bi se nešto kasnije vratio sa albumom za crtanje.

„Nećeš valjda opet da me slikaš kako spavam?“, upita iznenađeno Saskija.

To se odnosilo na jednu skicu koju je muž napravio u vreme njene prve trudnoće, kad je za vreme jednog popodnevnog dremeža bila nesvesno njegov model. Nije mnogo volela taj portret, jer je na njemu izgledala nezgrapna i starija nego što je u stvari bila.

„Ovoga puta nisi ti ta koja me inspirišeš“, odgovorio je muž smeštajući se u svoju fotelju.

Onda je počeo da crta Taciju kako pognute glave, sa naočarima na vrhu nosa, mirno šije.

Za nekoliko minuta crtež je dobio lik.

Rembrant se potpisa i stavi datum. „Evo“, reče pružajući ga svastici. „Tvoj je.“

Tacija ga je gledala vidno zadovoljna i zahvali mu se.

U tom trenutku pojavi se Anjeta objavljujući da je vreme za lečenje.

Saskija je počela da pati od grčeva i bolničarka joj je svako veče trljala noge lekovitim uljem.

Tacija i Rembrant izadoše iz sobe. Anjeta razveza rukave haljine i zasuče ih do lakta. Onda, pošto je nasula malo ulja na ruke, nagnu se prema Saskiji i poče da joj masira noge, penjući se lagano prema butinama.

Izvodila je radnju govoreći samo kad je bilo neophodno i Saskija, koju je u prošlosti često nerviralo njeno neprestano čavrljanje, opet uoči koliko se žena promenila.

„Leđa su mi se ukočila“, reče joj kad je završila. „Da li biste mogli i njih da mi izmasirate?“

Anjeta je okrenu na stranu i nežno joj izmasira mišiće pri dnu leđa, pokušavajući da je oslobodi napetosti.

Dok je ležala ispružena, Saskija opazi tanki crni kanap među čaršavima.

Odmah shvati šta je.

Pre nekog vremena je primetila da Anjeta nosi oko vrata zlatni medaljon. Zainteresovana, zatražila je da ga pogleda, ali se bolničarka ukoči, mrmljajući da nije vredan, da je lažan. Kad je videla kako reaguje, nije navaljivala, ali je bila ubeđena da je medaljon ne samo zlatan, već je izgledalo da joj je veoma značajan. Možda je bila uspomena iz prošlosti. Ili je krio portret stare ljubavi, ili zalogu ljubavi.

Crno uže skriveno među čaršavima bilo je ono na kome je visio Anjetin nakit. Očigledno da ga je izgubila dok je obavljala masažu.

Ni na trenutak nije pomislila da joj to saopšti. Krišom skloni kanap pod jastuk i strpljivo sačeka da se masaža završi. Čim ostane sama, pogledaće medaljon da vidi šta skriva i sutradan će joj ga vratiti.

I uradi tako. Ali je ostala razočarana, jer umesto muškog lika, kako je očekivala, tu nađe, uvijen u traku od bele svile, plavi uvojak.

III

Amsterdam, leto 1640.

Poslednje nedelje trudnoće bile su prava muka za Saskiju. Dosta se bila ugojila, noge su joj se nadule zbog toga što je provela skoro devet meseci u krevetu, a mučnina je opet počela da je kinji. Ne računajući da je Anjeta postajala sve mračnija, što se više približavalo rođenje deteta i izgledalo je kao da se ona porađa.

Saskija nije uspela da shvati promenu bolničarkinog raspoloženja. Posle otkrića plavog uvojka skrivenog u medaljonu, prva stvar na koju je pomislila je da je bio od muškarca, i zato što je, kad ga je vratila Anjeti, ova pocrvenela i bez reči ga spustila u džep od kecelje. Zatim, razmislivši bolje, shvati da kosa možda nije pripadala odrasloj osobi. Bila je previše meka. Više je ličila na dečju kosu. Da bolničarka nije imala dete u Danskoj?

Saskija shvati da je bilo nemoguće pitati ženu nešto o tome i ispriča sve mužu.

„Shvataš li? Dete je možda čak umrlo.”

Rembrant napravi grimasu. „Prvo da utvrdimo da li je uopšte postojalo.”

„To sam te i molila da uradiš”, odvrati ironično Saskija.

„Kao da nemam na šta drugo da mislim”, prasnu muž. „Dobro znaš da sam prezaposlen u ovom trenutku.”

Rembrant je zaista počeo svoj novi autoportret i portrete Hermana Domera i njegove žene. Domer je oduvek bio njegov uramljivač slika, staklorezac. Imao je šest sinova od kojih je jedan, Lambert, bio njegov učenik.

„A onda”, nastavi on, „ne razumem zašto ti je toliko stalo da saznaš Anjetinu prošlost.”

„Ranije nije bila tako nesrećna. Nešto se desilo, u to sam ubeđena. Hoću da otkrijem o čemu se radi.”

„U redu”, preda se muž. „Ako je to ono što hoćeš, zadovoljiću te. Ali neće biti lako, upozoravam te, jer doktor Kemp više ne boravi u gradu.”

„Mogao bi da pitaš pastora Ansloa”, predloži Saskija. „Možda ti može ukazati na nekoga ko poznaje Anjetu.”

„Pokušaću. Ali mislim da ova priča postaje za tebe opsesija.”

„Grešiš”, branila se ona. „Samo tako bi se, ako joj je zaista umrlo dete, objasnilo zašto se tako promenila, pošto sam zatrudnela. Moja trudnoća bi mogla opet otvoriti njenu ranu.”

Muž razmisli nekoliko trenutaka. „Možda si u pravu. Razgovaraću što pre sa pastorom.”

Ali nije to uradio i Saskija odluči da se lično raspita o tome kod pastora Jan Kornelis Silvijusa, muža jedne svoje rođake, koji je, pošto je obavljao misiju u više seoskih mesta u Friziji, sada radio u gradu, u Hrote kerku.⁹

Pastor je bio kum na krštenju njenog prvog deteta, a drugo je krstio. Bio je veoma privržen Saskiji. Videvši je tako zabrinutu, obeća da će joj pomoći.

Nažalost, otkrio je ono što je ona već znala: Anjeta je bila iz Roskilda i nije imala porodicu.

Dakle, Saskiji preosta jedino da se smiri i da odloži, za trenutak, zamisao o otkrivanju Anjetine tajne.

Trudovi su počeli jedne sparne julske noći i trajali su celi sledeći dan. Saskija, kojoj su pored doktora pomagale Anjeta i sestra Ticija, skoro odmah izgubi snagu. Iako su joj neprestano davali da pije dekoka od vučje stope,¹⁰ biljke koja se koristila zbog svog

stimulativnog dejstva za vreme porođajnih bolova, dete nikako da se rodi.

Saskijino urlanje je odjekivalo po kući i Rembrant, u jednom trenutku, ne mogavši više da izdrži, izađe sa izvinjenjem da ide da pogleda radove učenika u radionici.

„Napnite se, gospođo”, podsticala je Anjeta kad su počele kontrakcije. „Napnite se, inače se neće roditi.”

Ali Saskija, ošamućena od bola i potpuno iscrpljena posle svih tih sati u trudovima, nije mogla da uradi ništa da olakša porođaj.

Doktor nije krio svoju zabrinutost.

„Ako ne reaguje na naše podstreke”, reče pozvavši Ticiju po strani, „biće loše.”

Anjeta ču i kao furija uzviknu: „Rekla sam joj da ne treba više da rađa decu.”

„Mislite na to što radite”, prekori je doktor.

I Ticija otvori usta da nešto kaže, ali u tom trenutku Saskija ispusti prodoran krik. Tako se svi nadoše kraj njenog uzglavlja. Po krevetu se širila krvava mrlja.

„Brzo će”, reče doktor nakon pregleda. „Vidi se glava.” Malo kasnije, Kornelija van Rejn ugleda svetlost dana.

Devojčica je proždrljivo sisala mleko iz majčinih grudi. To su svi protumačili kao pozitivan znak: mala je baš imala želju da živi.

Međutim, nekoliko dana posle porođaja, Saskiji se smanji mleko i devojčica, ne mogavši više da se zasiti, poče da plače. Odmah je intervenisala Anjeta stavljajući na grudi svoje pacijentkinje vlažne obloge od lekovite trave virak, čija su svojstva bila i da pojača protok mleka.

Oblog je trebalo da se stavlja dok je još bio dosta topao, a Saskija to nije podnosila. Sa velikim strpljenjem, Anjeta je uspela da je ubedi da nastavi sa lečenjem, koje je na sreću dalo dobre rezultate. Mala Kornelija je ponovo počela da jede i prestala je da plače.

Tako se u kuću van Rejnovih vratio mir. Ticija je ostala zbog krštenja sestričine, koje se održalo nedelju dana posle njenog rođenja, a i naročito zbog toga što je htela da se uveri da neće nastupiti komplikacije.

I Rembrant je bio brižan za svoje treće rođeno dete. Dva prva deteta, tek rođena, bila su dobrog zdravlja. Bolest ih je odnela odjednom, nisu mogli ništa da urade.

Kornelija je bila veoma ljupka. Ličila je na majku, imala je njenu crvenu kosu. Iz straha da joj neko ne prenese neku bolest, porodica ju je držala skoro izolovanu. Samo su najbliži rođaci mogli da je vide i dodirnu.

Jedina koja nije pokazivala interes za devojčicu, bila je Anjeta. I Saskija, koja se još oporavljala od porođaja, to primeti. Sve više ubeđena da je žena izgubila dete, pa je, iz straha da je ne povredi, izbegavala da joj daje devojčicu.

I Lejzbet je primetila da Anjetu dete ne interesuje i to je rekla snajki.

„Ne misliš li da je čudno što se Anjeta drži podalje od Kornelije? Na kraju krajeva, ona je bolničarka.”

„Upravo zato”, odgovorila je Saskija. „Razumela bih tvoju nedoumicu da je u pitanju dojilja.”

Lejzbet je naprcila nos, iznervirana. „Misliš li da je zadržiš? Čini mi se da si sada baš dobro.”

Saskija, izbegavajući zaovin mrki pogled, mirno uzvratila: „Mislim da je u ovom trenutku prerano donositi odluku u vezi sa time.”

Ali se Lejzbet nije predavala. „Od te žene me podilaze žmarci.”

„Šta hoćeš da kažeš?” upita uznemireno Saskija.

„Više puta sam je iznenadila dok netremice gleda u Korneliju u kolevcu.”

„Ali upravo si rekla da ignoriše dete.”

„Trebalo je da je vidiš kako je posmatra”, bila je uporna Lejzbet.

„Kako?”

„Sa nekim nesrećnim izgledom, kao da je pred nečim što je muči.”

Saskiji pade na um plavi uvojak skriven u medaljonu. Ako je Anjeti zaista umrlo dete, ko je bolje od nje, koja ih je izgubila dvoje odmah po rođenju, mogao razumeti šta oseća kada ugleda neko dete?

„Možda je samo bila umorna”, reče zaovi ne bi li je odvratila od njenih sumnji.

„Moraš priznati da je dala sve od sebe za vreme trudnoće. To su bili meseci teški za sve, naročito za nju, koja je morala da se pobrine za svaku moju potrebu. Ne zaboravi da se nisam uopšte dizala iz kreveta.”

Lejzbet napravi grimasu neodobravanja, ali ne progovori.

Saskija se ponada da ju je ubedila. Nije htela da zaova nasluti da ima nešto mračno u bolničarkinoj prošlosti.

Trinaesti dan po rođenju, Kornelija dobi groznicu.

U kući van Rejnovih nastaje panika. Odmah su pozvali doktora, koji pažljivo pregleda novorođenče.

„Pluća su dobro”, reče doktor nemajući hrabrosti da Saskiju pogleda u oči. „I srce. Pregledao sam joj mokraću i nisam video ništa neobično. Ne razumem odakle je temperatura.”

Prepisa brisanje hladnim sunđerom i da joj se daje na svaka tri sata nekoliko kapi lekovitog čaja od brezine kore.

Saskija je bila očajna. Bilo je kao da iznova doživljava košmar. I dva druga deteta su umrla posle neobjašnjive groznice. Posla nekoga da pozove muža iz radionice i dok on nije došao, ona se nije mrdnula od kćerkinog uzglavlja.

S njom su zajedno bdele Tacija i Lejzbet, dok je Anjeta štrapacirala između gazdaričine sobe i kuhinje, noseći hladnu vodu za brisanje devojčice sunđerom i tople obloge od lekovite trave za Saskijine grudi.

Međutim, Saskija te obloge više nije htela da stavlja, jer su joj bili pravo mučenje.

„Gospođo, nemojte tako”, zamoli je bolničarka posle njenog odbijanja. „Ne smete rizikovati da opet izgubite mleko.”

„U pravu je”, umeša sa Tacijom. „Treba hraniti Korneliju.”

„Zar ne vidite da je uzaludno?“, povika Saskija. „Ne uzima sisu.”

U tom trenutku stiže Rembrant.

Saskija mu pođe u susret. „Opet isto”, reče briznuvši u plač. „I ona će umreti.”

Muž je čvrsto priljubi dok se ne umiri. „Sad mi kaži šta je rekao doktor.”

„Nije znao da objasni uzrok temperature”, reče Saskija zadržavajući jecaje.

U Rembrantovom pogledu se na tren opazi strah. „Moraš biti jaka”, reče nežno milujući ženino lice, a ona opet brižnu u plač. „Trebaš Korneliji. Ne možeš sada da poklekneš.”

Lejzbet, koja je zajedno sa Ticijom prisustvovala sceni, uzviknu:

„To smo joj i mi rekle.”

„Pokušaj da je shvatiš”, prošapta Ticija zetu, videvši da je u međuvremenu sestra klonula na krevet kao krpena lutka. „Hoće da prekine lečenje da ne bi izgubila mleko.”

„Sigurna sam da to neće uraditi”, umeša se Anjeta približavajući se gazdarici. „Zar ne, gospođo?”

Saskija, čuvši bolničarkin glas, naglo se trgnu i, kao brodolomnik kome su bacili konop, pruži ruku prema njoj.

Anjeta je uze i ona se pridignu i, ostavljajući prisutne zapanjene, pohita da nađe utehu u njenom zagrljaju.

U paklu u kome se Saskija našla, jedina uteha joj je dolazila od Anjete. Ne zato što joj je bila posebno privržena, već što je mislila da je ona jedina osoba u njenoj blizini koja je znala kroz šta prolazi. Izgubila je dete, dakle znala je koliko je neizmeran užas i kako je svaki tren ispunjen mukom i razarajućom boli, kojih se nikada više neće osloboditi.

Agonija male Kornelije trajala je dan i noć. Dve nedelje posle dolaska na svet, njeno srce je prestalo da kuca.

Čim je to shvatila, Saskija je ispustila zastrašujući krik i bacila se na kćerku. Ticija i Lejzbet su uzalud pokušavale da je odvoje od nepokretnog telašca devojčice, dok je Rembrant proklinjao kako ga nikada nisu čuli.

Kasnije se kuća napuni prijateljima i rođacima, koji su kao tihe senke tamarali iz jedne u drugu sobu, šapućući između sebe.

Saskija je, zahvaljujući i jednom umirujućem čaju od trava koji ju je Anjeta naterala da proguta skoro na silu, sedela nepomično na jednoj stolici, blizu vrbove kolevke, gde je bilo položeno telo devojčice.

Pored nje muž, nem od bola, i sestra Ticija, takođe vidno utučena.

Tako se Lejzbet postarala oko Kornelijine sahrane, koja je sledećeg dana bila položena pored dva druga mala van Rejn nesrećnika.

Tog leta je Rembrant opet počeo da luta po poljima u okolini Amsterdama. Izlazio je u zoru, a vraćao se sa zalaskom sunca, odbijajući da priča gde je bio i šta je radio. Oduvek nabusit i teške naravi, posle tragedije je bio ćutljiv i nepristupačan. Porodica, učenici i mušterije, takođe su poštovali njegovu žalost za pokojnicom, držali su se na određenoj distanci, da se ne bi izložili njegovim užasnim napadima besa.

Činilo se da slikar pravi izuzetak samo prema Saskiji, i zato što ju je gubitak Kornelije, kao što se već desilo prethodne godine sa drugom kćerkom, uništio.

Saskija je provodila dane u krevetu gledajući *Veseo par*, sliku kojom je muž hteo svetu da pokaže njihovu sreću.

Anjeta je bila veoma zabrinuta. Videla je u gazdaričinom ponašanju nešto nezdravo, pogubno. Pokušavala je da je odvoji od slike, ali uzaludno. Nažalost, nije mogla da računa na Ticijinu pomoć koja se vratila mužu u Midelburh, a u Lejzbet nije imala poverenja.

Tako uopšte nije puštala Saskiju iz vida, strahujući da se fiksacija za sliku ne pretvori u ludilo.

Posle devojčicine smrti, Anjeti se povratila snaga i energija kojima se odlikovala. Kako bi se inače uhvatila u koštac sa gazdaričinim bolom, govorila je sebi kada ju je uhvatila griža savesti zbog svog odvratnog ponašanja za vreme trudnoće. Nije joj bilo lako da to prizna ni sebi samoj, ali nije podnosila trudne žene. Morala je, dakle, da suzbije odvratnost koju je osećala prema Saskijinom stomaku koji

se povećavao i da živi sa strahom da neće moći da kontroliše svoje ponašanje.

Bilo je teško, ali je srećom uspela. Sada je nestala teskoba koja ju je izjedala svih ovih meseci i mogla je da opet preuzme brigu o gazdarici.

Bdela je nad njom stalno, jer je znala iz iskustva da će posle teške boli naići bes, a posledice bi mogle biti nepredvidljive.

Jednog popodneva ju je ostavila nasamo nekoliko trenutaka, zbog iznenadne Lejzbetine migrene, kojoj je morala da pripremi čaj od lišća crne bokvice. Kad se vratila u sobu, ostala je skamenjena od iznenađenja.

Saskija je stajala ispred *Veselog para* i vitlala nožem. Stigla je na vreme da je zaustavi da ne raspara platno.

Posle ovog događaja sliku su sklonili iz spavaće sobe. Saskija nije izustila ni reč o onome što se desilo. Zatvorila se u upornu tišinu i počela netremice da gleda u prazan zid. Ništa nisu vredeli Rembrantovi napori da mu žena da neko objašnjenje o svom postupku.

Anjeta pak, nije postavljala pitanja, ali je gazdaricu gledala drugim očima. Mora da je bila veoma blizu da izgubi razboritost i sažaljevala je. Znala je šta se oseća kad se razum zamuti i ništa više nema značaja.

Jedno jutro, krajem avgusta, Saskija najzad prekide tišinu. Kad je Anjeta završila sa češljanjem njene kose, zatraži joj jednu kapicu.

„Kapicu?“, ponovi začuđeno bolničarka.

Saskija se okrenu i pogleda je.

„Primetićete da mi se na čelu kosa prorodila“, reče tužnim glasom. „Mislila sam da je možda bolje da je pokrijem.“ Anjeta se trudila da ne gleda gazdaričinu kosu. Sada je njen sjaj bio već davna uspomena.

„Koji tip kapice želite da stavite?“ upita zbunjeno.

Saskija pokaza na onu koju je ona nosila, od belog muslina, veoma ozbiljnu.

„Kao vašu.”

„Bilo bi bolje neki moderniji model. Vi ste mladi. Moja kapica je za starije.”

Anjeta Bude nije bila stara. Imala je pet godina više od Saskije, ali se oblačila kao starija žena: ozbiljna crna haljina, prikopčana do brade, kecelje i kapica od grubog pamuka.

Saskija se gorko nasmeja. „A zašto, možda ja to nisam? Pogledajte me. Šta je ostalo od devojke na portretima moga muža? Već sam ruševina od žene koje se treba što pre osloboditi.”

„Haj'te, gospođo, ne govorite tako”, pokuša Anjeta da je teši. „Nije tačno da ste ruševina. Posle onoga što vam se desilo, razumljivo je šta osećate. Brzo ćete se povratiti, sigurna sam. Bićete ona od ranije.”

Saskija joj pruži ruku. „Nije istina i vi to veoma dobro znate”, reče stiskajući je jako. „Vreme radosti je za mene zauvek završeno. Mogu se samo nadati zaboravu, ali ne mislim da ću biti toliko srećna. Trebalo bi da me razumete, jer ste prošli kroz isti pakao.”

Anjeta izvuče ruku iz Saskijinog stiska. „Ma šta pričate”, uzviknu prestrašeno.

„I vama je dete umrlo, u to sam sigurna.”

Anjeta preblede. „Nikad nisam imala decu.”

Saskija je netremice gledala. „Nećete o tome da pričate, zar ne? Sećanje na to vam je nepodnošljivo.”

„Nikad nisam imala decu”, ponovi uporno Anjeta stiskajući vilicu.

Saskija je pogledalo skoro nežno. „Dobro. Kako hoćete.” Ćutala je nekoliko trenutaka a onda se okrenu prema zidu, gledajući mesto gde je nekada bila okačena slika *Veseli par*.

„Tako je prazno. Volela bih da stavim moj portret sa šeširom.”

Anjeta uzdahnu sa olakšanjem. „Reći ću posluži da to obavi.”

Kad je Rembrant saznao za želju svoje žene, izrazio je neke nedoumice. A ako nasrne i na tu sliku? Lanac nesreća koji se obrušio na njih, veoma je promenio Saskiju. Nije više bila privlačna žena sa portreta, zbog koje bi zadrhtao čim bi je ugledao. I to neće više nikad biti, nažalost. Zbog toga mu je slika bila draga i nije hteo da je izgubi. To je bio jedini način da stalno posmatra Saskiju u koju se bio strastveno zaljubio pre sedam godina. Međutim, na kraju, zbog stanja duboke utučenosti u kojem je bila njegova žena, bio je primoran da popusti i lično obesi *Saskiju sa šešikom* u njihovoj spavaćoj sobi.

Portret je naslikao 1633. godine, dok su bili vereni. Saskija je bila prelepa i on je hteo da izrazi poštovanje tolikoj ljupkosti, predstavljajući je iz profila i obučenu u raskošnu haljinu.

Pošto je namestio sliku, okrenu se prema ženi, koja je ležala na krevetu sa rukama u krilu i tupog pogleda, i oseti beskrajno sažaljenje.

Anjeta, koja je bila u sobi, to opazi i sažaljivo ga pogleda, što ga momentano razbesni.

„Zar nemate ništa da radite?“, upita je oštro.

Bolničarka silno pocrvene i izađe.

„Nemoj loše da se ponašaš prema njoj“, reče Saskija jednoličnim tonom. „Toliko čini za mene. Ne zaslužuje to.“

„Dobro je plaćamo za njen rad. A i nervira me što se stalno mota okolo. Izgleda kao da nas nadgleda.“

Žena se zakašlja. Već nekoliko dana to joj se često dešavalo.

„U krajnjem slučaju mene nadgleda, pošto je moja bolničarka.“

„Hajde, ne svađajmo se zbog te žene“, reče Rembrant pomirljivije. „Tako je divan dan. Da li bi htela da ustaneš, makar da sedneš pored prozora? Previše je vruće za septembar. Treba to iskoristiti pre nego što se vreme pokvari.“

„Nemam snage“, odvrati ona opet kašljući. „Mnogo sam umorna.“

Rembrant htede nešto da kaže, ali neko pokuca na vrata. Bila je to sluškinja sa pismom iz Lajdena.

Slikar polomi pečate i pregleda ga na brzinu. Na njegovom licu se pojavi izraz neverice.

„To je od moje porodice“, reče zabacivši se u fotelju. „Moja majka je umrla.“

Saskijin pogled posta još mračniji, ali ne reče ništa.
„Šta još treba da nam se desi?” prošapta muž pokrivajući lice rukama.

IV

Amsterdam, zima 1640-41.

Kad je Saskija otkrila da je trudna, osetila se izgubljenom. Nije imala ni moralne ni fizičke snage da se suoči sa novom tragedijom. Da, bila je sigurna da će se tako završiti. Nije volela da se utvarama Rombertusa, Kornelije I i Kornelije II, koje su stalno lebdele okolo, pridruži još jedno malo biće, prerano otrgnuto od života.

Očaj je primorao da novost nikome ne saopštava. Ali Anjeti to nije promaklo i to je primila skoro gore od nje. Saskiju nije odao izostanak mesečnog ciklusa, koji je i onako bio neredovan od kako se njeno zdravstveno stanje pogoršalo, nego jutarnje mučnine. Ma koliko se trudila, nije uspevala da ih sakrije.

I tako, jednog jutra sredinom decembra bolničarka je iznenada ušla u njenu sobu, noseći joj pismo od sestre Ticije. I videla je kako povraća.

Njeno okruglo lice se smračilo. „Evo nas opet”, progundala je prilazeći da joj pomogne.

„To je od kašlja”, mucala je ona pokušavajući da potisne mučninu.

„Ma kakvog kašlja”, uzviknula je Anjeta. „Trudni ste.”

„Nemojte to nikome reći, molim vas”, preklinjala je Saskija.

„Zašto? Ionako to nećete moći dugo da skrivate.”

Saskija je pretrnula od pomisli na poglede sažaljenja koje su joj kradom upućivali svaki put kad je bila trudna. Dobro je znala šta su mislili dok su je potajno posmatrali: sirota nesrećnica, i ovo dete će joj umreti. A najgore je što su, nažalost, bili u pravu.

Anjeta nije grešila. Uskoro više neće moći da sakriva trudnoću. Stoga odluči da to odmah saopšti Rembrantu.

„Da li je moj muž već otišao u radionicu?”

„Da, izašao je rano. Hoćete li da pošaljem nekoga da ga zovne?”

„Ne”, odgovori Saskija vraćajući se u krevet. Setila se da upravo završava grupni portret jedne porodice, veoma zahtevan rad, koji mu odnosi mnogo vremena. Bilo je bolje da ga ne uznemirava. Sačekaće do uveče.

„Iscripljena sam”, reče otpuštajući bolničarku. „Hoću da spavam.”

Ali to nije bila istina. Htela je da ostane sama i da kao uvek posmatra *Saskiju sa šeširom*. To joj je bila omiljena slika. Tešilo ju je podsećanje na nekadašnje vreme, kad joj se život osmehivao i nije bilo oblaka na horizontu. Bila je veoma srećna devojka. Familija ju je odgajila u izobilju. A kada je ostala siročić, rođak Hendrik van Ajlenburh je nastavio da udovoljava svakom njenom kapricu.

Sreća ju je potom pratila, jer je imala i brak iz ljubavi. Poznavala je Rembranta od kada se preselila u Amsterdam, kad je postao rođakov ortak, ali su se verili godinu dana kasnije, petog juna 1633. godine. Za tu priliku on joj je napravio prvi portret, na kojem je u dnu napisao: „Ovo je crtež moje supruge kad je imala dvadeset godina, treći dan posle veridbe.”

Iz vremena njihovog vereništva potiče i jedan mali portret gde je ona nasmejana, sa kosom raspuštenom po leđima i crvenim šeširom koji je ukrašavao glavu. Slika je bila ljupka, ali je nije volela, jer osmeh nije ličio na njen. I zaista, zbog igre senki, izgledalo je da joj nedostaje jedan zub.

Iste te godine Rembrant je naslikao *Saskiju sa šeširom*. Kako joj se dopadalo da mu pozira! Osećala se kao kraljica obučena u divni renesansni kostim od crvenog somota. Rembrant ju je zadivljeno gledao, obasipajući je komplimentima.

Često je Saskija slušala kako se priča da slikar iz Lajdena ima ružnu narav, kako se lako naljuti, kako nema obzira ni prema kome. Primitivši pogled divljenja kojim ju je posmatrao i prefinjenu ljubaznost, mislila je da je to pakost diktirana zavišću, pošto je za kratko vreme postao najtraženiji umetnik Amsterdama. Samo je kasnije, živeći s njim, otkrila da je u glasinama bilo i malo istine: bio je impulsivan, ćudljiv, razdražljiv. Srećom, bio je i strastven i galantan. I ona se zaljubila.

Mračna vremena su stigla kasnije, ali u prvim godinama njihovog braka bili su neizmerno srećni.

Te večeri se Rembrant vrati kući kasno i loše volje.

Saskija je uložila napor da se dignu, obuče i sedne za sto sa mužem i zaovom. To se nije često dešavalo i Lejzbet dočeka njen dolazak oduševljeno. Muž pak nije pokazao nikakvu reakciju.

„Šta se desilo”, upita ga zabrinuto Saskija.

„Flora je umrla”, odgovori on žalosnim glasom.

Lejzbet kriknu, iznenađena. Saskija se u trenu pribra, jer je mrzela majmuna i vest ju je veoma obradovala, ali se odmah i snuždila. Čitav dan se pripremala da mužu saopšti da je trudna, ali videvši njegovo tužno lice, izgubi hrabrost.

„Kako se to desilo?” ispitivala je radoznalo Lejzbet.

Brat udari pesnicom o sto tako da svo posuđe poskoči. „Đavo me odneo, ako znam! Već nekoliko dana Flori nije bilo dobro. Ali se nije činilo ništa ozbiljno. Međutim, jutros je, iznenada, umrla. Toliko sam bio žalostan da sam pomislio da joj odmah napravim portret.”

Saskija oseti kako je preplavljuje bes. „Portret?” ponovi prigušenim glasom.

Lejzbet je molećivo pogleda. Majmun je bio jabuka razdora između brata i žene. Nije htela da snajka sada od portreta pravi dramu, sa razgovorima koji bi se razvlačili danima.

„Da, za uspomenu”, objasni Rembrant.

Saskija je bila užasnuta. „Zar ne treba da završiš portret za mušteriju? Ako se dobro sećam, isporuka je za koji dan. Ne verujem da možeš sebi dozvoliti da radiš nešto drugo.”

„Ustvari da ne bih gubio vreme, umetnuo sam Floru u sliku moje mušterije.”

„Šta si uradio?” upita Saskija ne verujući.

„Stavio sam mrtvog majmuna pored mušterije, žene i dece”, ispriča mirno muž. „Efekat je zaista iznenađujući. A onda, trenutno, u

radionici nije bilo drugog raspoloživog platna. Ako sam želeo da naslikam Floru, nisam imao drugog izbora.”

„I misliš da će tvoja mušterija biti zadovoljna?”

„Ne vidim zašto bi prigovarala. Slika će se dobro prodati, a Flora joj daje originalan pečat.”

„Ali, leš majmuna je odvratn”, uzviknu prestravljena Saskija.

„Da, ali čini sliku posebnom, različitom od uobičajenih portreta.”

Saskija ne htede da uzvrat. Kad joj se muž namerači na nešto, bilo je beskorisno razgovarati. Ne bi izbrisao leš sa platna ni da ga na kolenima moli.

Misli joj odlutaše na jedan drugi leš, kome su se svi divili, a koji je Rembrant naslikao u slavnom delu *Čas anatomije doktora Tulpa*, urađenom 1632, kad još nisu bili vereni.

Rembrant se tek bio preselio u grad, a doktor Nikolas Tulp, prvi anatom u gildi hirurga, zadivljen velikom naklonošću koju je slikar zadobio u amsterdamskom društvu, naručio je sliku koja će ga prikazati kako otvara leš. To je bio leš jednog osuđenika na smrt koji je, čudnom igrom sudbine, bio poreklom iz Lajdena kao i Rembrant.

Čas anatomije je postigao izvanredan uspeh i zauvek je proslavio doktora Tulpa, koji se smatrao direktnim naslednikom slavnog flamanskog anatoma Vezaliusa, koji je živeo vek ranije.

Saskija se plašila da će muž, slikajući mrtvog majmuna, ispasti smešan. Već su smatrali da je čudan i hirovit, da malo poštuje pravila. Nije htela da se priča kako se ruga mušterijama prikazujući odvratne mrtve životinje na njihovim slikama.

I zaista je bila u pravu, jer je mušterija, videvši leš majmuna, odbila da uzme sliku ukoliko ga Rembrant ne izbriše. Međutim, slikar nije hteo da čuje za to. Tako je platno ostalo nedovršeno. Budući da je bilo ogromno, koristilo se u radionici kao zid između soba učenika.

Rembrant ga nije dovršio i zato što mu je krajem decembra kapetan Baning Kôk, zapovednik Gradske straže, poverio realizaciju jednog

od osam velikih platna koja su trebala da krase nova krila palate arkebuzira.

Kad je Saskija saznala za to, veoma se obradovala. Nova trudnoća joj je zadavala manje problema nego što je očekivala, tako da više nije provodila sve vreme u krevetu. Nekoliko puta je i izlazila u pratnji Lejzbet i Anjete u kraće šetnje po Brejstratu.

Rembrant je bio veoma zabrinut kad je čuo za dete, jer je znao koliko joj je zdravlje narušeno. Molio ju je da bude obazriva. Ali Saskija nije više podnosila da bude zatvorena u kući. Osećala je da se guši, morala je da se kreće, kako ne bi mislila na Damoklov mač koji joj je visio nad glavom. Nisu o tome uopšte pričali, ali je znala da se i njen muž plaši kao i ona, da ne izgube i ovo dete.

Da bi odagnao ružne misli, slikar se bacio svom snagom na posao. Portret družine arkebuzira je bio veoma složen: trebalo je da sadrži tridesetak likova, nekoliko dece i možda psa, radi oživljavanja scene i popunjavanja eventualnih praznina u kompoziciji. Kapetan Baning Kôk je želeo da bude naslikan kako daje nalog svom zameniku, gospodaru Vlardingena, da pokrene družinu.

„Kad ćeš početi da radiš na portretu?” upita jedno veče Saskija muža. Bili su u njihovoj spavaćoj sobi. On je sedeo ispred vatre, ona je već bila legla.

„Posle nove godine. Ima toliko likova i to neće biti uobičajena poza u grupi. Hoću da stavim scenu u dinamičkom pokretu. U pozadini se mora predstaviti gradska dobrovoljačka trupa kojoj je data naredba da se pokrene i, dakle, to što treba da se vidi su pripreme za polazak.”

„Pretpostavljam da je kapetanu stalo do toga da izgleda najbolje”, primeti Saskija. „Priča se da je njegova kuća u Singelu veličanstvena.”

„Kapetan je ambiciozan”, reče muž. „Zahvaljujući braku sa kćerkom burgmajstera¹¹ Overlandera koji mu je pribavio titule i bogatstvo, kao i gospodstvo u Purmerlandu. Dakle, očigledno je da želi da se ističe.”

„Kakvu ćeš nadoknadu dobiti za sliku?”

„Odredili smo da šesnaest osoba koje žele da budu naslikane oko Banninga i njegovog zamenika plate svaka po sto guldena. Dva oficira, pak, izdvojiće više novca, jer njihove crte lica, odeća koju će nositi i oružje moraju biti detaljno naslikani.”

„A ostali? Rekao si da će biti oko trideset likova.”

„Njih ću dodati bez nadoknade. Biće u pozadini i samo će se nazirati.”

„Ipak je lepa cifra”, komentarisala je žena, stalno zabrinuta za njihovu finansijsku situaciju. Još su morali da otplate dug koji su ugovorili za kupovinu nove kuće.

„Jeste. Ne računajući to što će mi porasti slava kad se slika javno prikaže, i što će mi sigurno doneti nove narudžbine.”

Saskija uzdahnu. „To je ono što želim. Tako ćemo najzad moći da zadovoljimo naše kreditore.”

Četiri dana pred Vaskrs, Saskija, trudna već tri meseca, oseti nesavladivu želju za pečenjem. To je bio dan za pokoru i nije se smelo jesti meso, ali nije mogla da odoli i ode u kuhinju.

Pre nego što je ušla, začu kuvaričin glas i zastade.

„Sigurna sam”, govorila je. „Grad je Roskilde.”

„U Amsterdamu ne postoji nikakva kuvarska pomoćnica iz Roskilda”, uzvratila oštro Anjeta.

Roskilde je bio bolničarkin rodni grad. Nadajući se da bi iz razgovora mogla da ispliva neka novost o njenoj prošlosti, Saskija odluči da ne uđe i osta sakrivena iza vrata.

„Kraljevska garda Danske je traži upravo ovde”, insistirala je kuvarica.

„Ponavljam vam da ne poznajem nikakvu kuvarsku pomoćnicu iz Roskilda”, reče Anjeta odlučno.

Ali kuvarica nije popuštala. „Pošto je u bekstvu, možda će morati da laže za mesto rođenja.”

Saskija proviri kroz prozorče na vratima i shvati po odlučnom bolničarkinom izrazu da je razgovor tu završen. Onda se umeša.

„Ko je taj što laže?” reče odlučno ulazeći u kuhinju. Kuvarici nije bilo po volji da nastavi o tome.

„Jutros sam na pijaci čula kako pričaju da je raspisana nagrada za dansku kuvarsku pomoćnicu koja je pobjegla iz Roskilda.”

„Zašto je traže?”

„Nad glavom joj visi smrtna kazna.”

„Šta je uradila?”

„Otrovala je svoje gazde, jednog trgovca i njegovu ženu, kod kojih je bila u službi.”

Saskija krajičkom oka vide kako se Anjetin izraz pretvorio u grč. Možda poznaje kuvarsku pomoćnicu?

„A kad se desio taj grozan zločin?” okrenu se da upita kuvaricu.

„Ne znam ništa više od onoga što sam vam već rekla, gazdarice. Htela sam da obavestim Anjetu o nagradi, jer možda poznaje kuvarsku pomoćnicu.”

Saskija posumnja da laže. Možda nije htela da izda kuvarsku pomoćnicu.

„Mislila sam da ti pravim uslugu”, reče ljutito kuvarica. „Ne čini mi se da je nagrada za bacanje. Moglo bi ti odgovarati da je dobiješ.”

„Međutim, ne bi”, odvrati nabusito Anjeta.

Onda se okrete prema Saskiji i reče:

„Šta ste trebali gospođo?”

Ona, iznenađena, gledala ju je ne shvatajući.

„Došli ste u kuhinju. Očigledno vam je nešto trebalo.”

Saskija se seti razloga koju je doveo tu, ali želja za mesom joj je već bila prošla.

„Žedna sam”, slaga.

Anjeta napuni vodu u glineni bokal i pruži joj ga.

Saskija ispi nekoliko gutljaja a zatim joj reče da ga odnese u njenu sobu.

Dok su zajedno napuštale kuhinju zapazi, po ko zna koji put, kako bolničarkino neraspoloženje raste naporedo sa njenom trudnoćom.

U martu je jedan događaj oživeo jednolične Saskijine dane: Lejzbet se zaljubila u jednog bratovljevog klijenta, zbog čega se zauzela da izbegne da joj zaova ispadne smešna, dovodeći u opasnost i dobro porodično ime.

Rembrant je bio počeo rad na slici za društvo arkebuzira. Kapetan Kôk i njegov zamenik su tu bile glavne ličnosti. Tako je slikar napravio dosta pripremnih skica. Neke je uradio u ateljeu na drugom spratu u Brejstratu.

Vilem van Rajtenburh, gospodar Vlardingena i zamenik kapetana Baning Kôka je imao centralnu ulogu na slici. Kad ga je Lejzbet ugledala u bratovljevom ateljeu, ostala je zadivljena.

Gospodar Vlardingena je ustvari bio elegantan i lepog izgleda, pored toga što je bio izrazito ljubazan.

Lejzbet je bila ušla u atelje da bratu donese pismo koje je stiglo iz Lajdena. U tom periodu je bila u toku podela majčinog nasledstva, koje je vredelo više od devet hiljada guldena, a slikar, uvek kratak sa parama, bio je nestrpljiv da dođe do svog dela.

Zbog toga je Lejzbet požurila do njega čim je primila pismo. Nije znala da je brat sa jednom mušterijom, vitkim čovekom vatrenih crnih očiju, koji joj se nakloni čim je ugleda. Očarao ju je.

„Nisam znala da si zauzet”, zbunjeno promrmlja. „Ne bih da smetam. Vraćiću se kasnije.”

Međutim, Rembrant je video pismo. „Ipak uđi. Uopšte ne smetaš. Završili smo.”

Lejzbet nije uspela da odvoji pogled od njega i nadala se da će ih brat upoznati. Ali se on zanimao samo za pismo. „Kad je stiglo?”, upita lomeći pečat.

„Malopre.”

Za to vreme se van Rajtenburh, videći da ga žena uporno gleda, oseti obaveznim da ukori slikara što ih nije predstavio jedno drugome.

„Oprostite mi”, izvini se Rembrant. „Ovo je moja sestra Lejzbet, koja živi zajedno sa nama.”

Zamenik se opet nakloni. Lejzbet usplamte. Brat to zapazi i požuri se da kaže:

„Znam da je vreme gospodara Vlardingena dragoceno. Mislim da sam ga danas previše iskoristio.”

Lejzbet se smrači, dok zamenik odmah iskoristi priliku da izađe iz situacije koja je postala neprijatna. Naime, nije imao nikakvu nameru da postane predmet pažnje jednoj tužnoj i usahloj usedelici.

Od toga dana Rembrant je izbegavao da ga slika u ateljeu u Brejstratu, jer poznavajući sestrine romantične mušice, nije želeo neprilike. Ali je ona već bila izgubila glavu za lepim zamenikom i pronalazila je svakakve izgovore da se pojavi u radionici u Blumhrahtu u nadi da će ga sresti. I učenici su primetili njenu zanesenost, nakon čega su počela prva ogovaranja.

Rembrant beše primoran da zatraži pomoć od žene.

„Moraš nešto da uradiš da je zaustaviš. Počinje da biva smešna.”

Saskija uzdahnu. „Svakako ne mogu da je vežem.”

Muš napravi ljutiti pokret. „Uradi bih čak i to kad bih mislio da će nečemu poslužiti. Treba se umešati pre nego što ta budala napravi drugu štetu. Uopšte ne smem da izgubim mušteriju iz društva arkebuzira. A onda, saznao sam da je kapetan Banning Kôk poverio dva, od sedam svečanih portreta, društvu Baker i Flink.”

„Tvojim bivšim učenicima?”

„Da. Shvataš li zašto moram da naslikam tu sliku? Ne mogu biti gori od njih.”

„Šta hoćeš da uradim sa Lejzbetom?” upita ona pomirena sa sudbinom.

„Da razgovaraš sa njom i ubediš je da odustane od svog romantičnog sna. Siguran sam da će te poslušati.”

Saskija je bila sumnjičava. Poznavala je tvrdoglavost, kao i do čega može dovesti očaj jedne usedelice.

„A ako neće? “

„Onda je nateraj da shvati da sam spreman na sve samo da prekinem tu ludost. Čak i da je pošaljem natrag u Lajden.”

Saskija se sukobila sa zaovom. Prvo je probala lepim, ali nije postigla nikakav rezultat, tako da je bila primorana da pribegne pretnjama. Ovoga puta, zbog pretnje da će je vratiti kući, gde bi bila na milost i nemilost braći sa kojima se nije slagala, Lejzbet se najzad urazumi i presta da lovi zamenika van Rajtenburha.

V

Amsterdam, leto-jesen 1641.

Sa nastupom leta, Saskija poče uporno da kašlje.

Kašalj se pojavio prethodne godine, odmah posle smrti treće kćerke, i više je nije napuštao. Anjeta je odavno naslutila razlog ali nije imala hrabrosti da o tome razgovara.

Kako mogu da joj kažem, pored tolikih nesreća koje su je zadesile, mislila je očajna, *da je to sušica.* Lek je postojao, ali je ovog trenutka bio neprihvatljiv, jer je postojao rizik da čaj od zmijine trave, koji se pije tri puta na dan, naškodi detetu koje je gazdarica nosila u utrobi.

Dakle, nije preostao drugi izbor nego da se čeka porođaj. Novorođenče bi, ako se spase od prokletstva koje je pritiskalo male van Rejnove, mogla da doji dojilja, a onda bi se sirota gazdarica mogla lečiti.

Izgledalo je da Saskija ne shvata ozbiljnost svoje bolesti. Po Anjetinom mišljenju to nije bilo loše. Ali, ni muž nije razmišljao o uzrocima koji su izazvali ženin razdražljivi kašalj, jer je bio zaokupljen poslom. Slika za društvo arkebuzira ga je potpuno zaokupila. Uz to, u ateljeu smeštenom na drugom spratu zgrade u Brejstratu, opet je počeo da slika ženin portret. Hteo je da joj napravi poklon za njen rođendan, drugog avgusta.

Pošto je slika bila iznenađenje, Saskija je na njoj bila u senci. Anjeta je krišom ušla u atelje i zbunila se videvši je.

Gazda je naslikao jednu ozarenu devojkicu, sa lepim riđim uvojcima rasutim po leđima, sjajnim očima i jedva vidljivim osmehom na usnama, obučenu u crveni somot i ukrašenu najlepšim nakitom, sa levom rukom postavljenom na grudi, a u desnoj drži karanfil.

Žena sa slike je imala malo zajedničkog sa gazdaricom, pa je Anjeta pomislila da je Rembrant naslikao ženu onako kako je izgledala u vreme njihovog vereništva.

Sada je samo trebalo očekivati da je neće opet obuzeti tuga kad vidi sliku, s obzirom da je pokušala da uništi *Veseli par*, portret na kome je izgledala kao da je na vrhuncu sreće.

Ali Saskija je to leto mislila samo na svoju trudnoću. Nije čak primetila ni manju bruku koja je izbila u muževljevoj radionici, što je pak, izazvalo veliko uzbuđenje u gradu.

Amsterdam je bio pod naletom talasa izuzetne vrućine. U magacinu u Blumhrahtu, učenici su živeli u sobicama razdvojenim jedna od druge samo zidovima od štofa ili papira i gušili se.

Jedno jutro, jedan od šegrta je shvatio da će mu za sliku na kojoj je radio trebati model. Onda je otišao da je traži i posle se zatvorio u sobu sa njom. To nije promaklo drugovima koji su, radoznali, počeli da špijuniraju ovo dvoje kroz procep od zidne pregrade.

Zbog velike vrućine, učenik i model su odlučili da skinu odeću, ostajući potpuno goli. U početku su se ograničavali na doskočice i šaljive rečenice, ali se kasnije atmosfera promenila i poželeli su jedno drugo.

Upravo je tada u radionicu naišao Rembrant u uobičajeni obilazak kontrole rada šegrta. A šegrti, čuvši da majstor dolazi, odmah prestadoše da gledaju kroz procep i vratiše se svojim dužnostima.

Slikar započe obilazak, deleći savete i poduke sve dok ne stiže ispred sobe u kojoj su bili ono dvoje zatvoreni. Jedan od učenika ga obavesti o situaciji. Rembrant se približi procepu i pogleda unutra. Za trenutak stade da posmatra ljubavnu igru ovo dvoje. Uz stenjanje i uzdahe učenik i model se sjediniše i muškarac, na vrhuncu zadovoljstva, uzviknu:

„Sad smo kao Adam i Eva u zemaljskom Raju, jer smo i mi goli.”

„Ali pošto ste primetili da ste goli, morate izaći iz Raja”, povika slikar udarajući snažno štapom na vrata.

Ovo dvoje se smrtno uplašiše.

„Otvorite”, naredi Rembrant nastavljajući da udara „Inače ćete se pokajati.”

Vrata se širom otvoriše. On kao furija ulete u sobu i poče da udara štapom po učeniku i modelu, koji pobegoše niz stepenice na ulicu i

ne misleći na to da se obuku.

Događaj izazva uzbuđenje i mnogo smeha.

Drugog avgusta, proslava Saskijinog rođendana se odvijala u tišini. Saskija nije prihvatila Lejzbetin predlog da stvari izvede u velikom stilu pozivajući pola grada. Više je volela da ima oko sebe samo porodicu. Pa ipak, muževljev poklon joj se dopao i *Saskija sa karanfilom*, kako je Rembrant nazvao sliku, ode da pravi društvo drugim slikama okačenim u salonu.

Dakle, Anjetin strah se pokazao neosnovan. Njena je gazdarica, sada već blizu porođaja, izgledala kao da je ponovo pronašla neočekivani mir. Nažalost, kratko je trajalo, jer je tog leta umrla Ticija. Njen nestanak je Saskija veoma bolno doživela, pa se Anjeta plašila za gazdaričin život. Nedelju dana nije izlazila iz kreveta i odbijala je da jede. Bolničarki je trebalo mnogo snage da je ubedi da nešto prezalogaji. Ni muževljeva pažnja nije uspela da probije hladnu tišinu iza koje se bila povukla.

U tom periodu Rembrant je bio pretrpan poslom. Portret družine arkebuzira je bio skoro završen. U centru platna isticali su se, u prvom planu, kapetan Banning Kôk, u tamnoj odeći i sa desnom nogom podignutom u iskoraku, i zamenik van Rajtenburh, u žutoj odeći sa grbovima grada Amsterdama izvezenim na mundiru. Iza njih, iz mraka izranjaju ostali likovi družine, neki više vidljivi, kao onih šesnaest koji su izdvojili sto guldena za portret, dok se od ostalih nazirao samo profil ili lice. Iza Banninga Kôka i van Rajtenburha, takođe u centru kompozicije, sliku su osvetljavali sjajni likovi dve devojčice.

Slikar je radio i na portretu kćerke gradonačelnika Basa, koja se zvala Agata. Ispred tamne pozadine žena je predstavljena u punoj svetlosti, a raskošna haljina sa okovratnikom i rukavima od čipke, skupoceni nakit, biseri, lepeza, bili su naslikani do najsitnijih pojedinosti.

Portret Agate Bas je bio deo dvostruke narudžbine. Rembrant je ustvari morao da uradi i onu muževljevu, trgovca Nikolasa van Bambejka.

Saskijin ponovni nervni slom ga je odvratio od pomamne aktivnosti u radionici, ali čim se ona malo povratila i počela redovno da jede, on se ponovo vratio poslu.

Međutim, Anjeta je bila sve zabrinutija. Gazdarica je ponovo kašljala i nedelju dana pred porođaj, po prvi put, ispljunula je krv.

„Nije ništa ozbiljno”, požurila se da je razuveri, zapazivši da je prebledela kad je ugledala krvavu maramicu. „Napor od kašljanja je prouzrokovao pucanje kapilara.”

Saskija zavrte glavom i oštro je pogleda. „Obe dobro znamo da nije tako.”

Anjeta izbegnu njen pogled. „Ne razumem na šta mislite.”

„Moj sudbina je obeležena. Ne ostaje mi još mnogo da živim.”

Bolničarka zinu od iznenađenja. Nije mislila da je gazdarica naslutila istinu. Pokušala je da je porekne.

„Ma šta pričate. To je samo malo kašlja. Istina je, vaše zdravlje nije više kao nekada, ali sačekajte da se dete rodi i sve će se srediti.”

Saskija se ispruži na krevetu. „Ne pretvarajte se preda mnom. Nisam glupa. Odlično znam da će biti samo gore. Ako dete i preživi, neću imati sreće da ga vidim kako raste.”

Tu se Anjeta predade. Bilo je uzaludno nastaviti sa lažima. Osećala je beskrajnu žalost zbog nje.

„Šta mogu da uradim da vam pomognem?” pitala je približavajući se krevetu.

„Da pazite na dete”, reče Saskija hvatajući je za ruku. „Ako dete preživi trebaće mu neko ko će se brinuti o njemu. Pošto je i moja sestra Ticija umrla, nemam više nikoga na koga mogu da računam. Moj muž je zaokupljen poslom, moja zaova je budala. Dete neće imati nikoga da bdi nad njim. Ne znam zašto, ali u vas imam poverenja. Obećajte mi da ćete paziti na moje dete.”

Anjeta je bila zapanjena. Nikada ne bi očekivala nešto slično od svoje gazdarice. Volela bi da se pobrine za dete, da se okupira njegovim odrastanjem, ukratko da je zameni. Rekla je da ima u nju poverenja. To nije mogla da poveruje. Bilo je tako besmisleno, da je mogla, smejala bi se do suza. Gazdarica nije znala koliko je u

zabludi. Od svih osoba kojima bi poverila dete, izabrala je najmanje pogodnu. Kad bi samo znala.

„Onda?” navaljivala je Saskija. „Hoćete li paziti na dete?”

Anjeta je znala da ne može učiniti takvo obećanje, ali je gazdarica molećivo gledala. Očajnički je tražila neki izlaz koji bi joj omogućio da je ne ražalosti odbijanjem, ali nije mogla da prihvati obavezu koju ne može da održi.

Saskija se podiže i sede u krevetu. „Obećavate li mi to?”

Anjeta duboko uzdahnu. „Učiniću tako da vašem detetu nikad ništa ne zafali.”

Saskija odahnu sa olakšanjem, pusti joj ruku i pade među jastuke.

Četvrto Saskijino i Rembrantovo dete se rodilo noću. Porođaj je bio kratak, plavi mališan savršenog oblika ugleda svet bez komplikacija. Dali su mu ime Titus, u spomen na Saskijinu nedavno preminulu sestru.

Kao što se desilo i prethodne godine sa Kornelijom II, Anjeta se držala podalje od kolevke i Saskija to odmah opazi. Ovoga puta je odlučila da zatraži objašnjenje, a prilika joj se ukazala kad je bolničarka predložila da dâ Titusa na dojenje jednoj dojilji.

Nalazile su se u Saskijinoj spavaćoj sobi. Titus je imao petnaest dana i rastao je iz časa u čas i zato što ga je Saskija neprestano držala na sisi, kao da se plašila da neće dovoljno jesti. Uz to, plašeći se da joj mleko naglo ne prestane, pribegla je opet vlažnim toplim oblozima od virka. Anjeta je razumela prekomernu revnost; posle tri umrla deteta po rođenju, svaka bi žena uradila isto, ali nije mogla da zatvori oči pred sve žešćim gazdaričinim kašljanjem i maramicama uprljanim krvlju.

Saskija je upravo prestala da doji dete i spustila ga je u kolevku. Anjeta je znala da će sada da sedi pored njega i da bdi nad njim dok se ne probudi. Prirodno, njeno ponašanje se shvatalo, jer je strah da Titus ne doživi istu tragičnu sudbinu braće i sestara bio stvaran i otuda majka nije htela da ga gubi iz vida ni za tren.

Ali, ako tako bude radila, dete će možda preživeti, ali Saskija sigurno neće izdržati, pogotovu ako nastavi da je iscrpljuje ta odvratna bolest, koja ju je neumoljivo ugrožavala.

Anjeta je morala nešto da uradi. I to što pre. U suprotnom u kući van Rejnovih reskiraju da uskoro imaju još jednu sahranu. Stoga je išla tamo-amo po sobi, pospremala, pa kad je završila, umesto da izađe, ona stade ispred kamina, gde je gorela velika vatra. Uprkos tome što je bio septembar a dani još blagi, držali su dete neprestano u toplom.

„Gospodo”, reče oklevajući. „Dozvolite mi da vam predložim da pomislite i na vaše zdravlje, a ne samo na zdravlje maleckog. Možda bi bilo bolje da vašeg sina doji dojilja, tako biste se mogli lečiti.”

Saskija, ne mičući pogled sa Titusa, odvrati:

„Ne želim da mog sina hrani tuđinka.”

„Ali za vaše je dobro. Ako nastavite da dojite dete, trebaće meseci da ga odbijete od sise i vaše zdravlje će nepopravljivo osećati posledice toga.”

„Nije važno.”

Anjeta se naoružala strpljenjem i pokuša da je urazumi. „Kako mi to možete reći? Ako se ne lečite, vaš sin će prvi ispaštati. Slabeći telo slabite i njega, jer će vaše mleko biti malo hranljivo. Dakle, u svakom slučaju ste primorani da se obratite dojilji. Bolje da to uradite odmah, tako da se možete lečiti i povratiti snagu. Dete će imati koristi od toga.”

„Hoću ja da ga dojim”, reče tvrdoglavo Saskija. Ma koliko koštalo. Razgovor je završen. Zauvek.”

Bolničarka odustade i htjede da ode.

„Nego”, zaustavi je Saskija, „zašto ne priđete da vidite kako Titus blaženo spava? Mislim da je došlo vreme da savladate svoje strahove. Znam, umro vam je sin i pogled na dete je za vas veoma bolan, jer vam pozleđuje rane. Ali ne zaboravite da sam ih ja troje izgubila i možda ću izgubiti i ovo. Zato shvatam vaše odbijanje, ali smatram da biste morali smoci snage da ostavite po strani vašu prošlost.”

Anjeta, koja je bila zastala na pola puta između kamina i vrata, gledala je ta vrata kao što progonjena zver gleda svoj jedini put spasenja.

„Ništa ne kažete?” nastavi Saskija. „Pre ste govorili za moje dobro. Sada ja to činim za vaše. Ne zahtevam da znam šta vam se desilo, ono što me pritiska je kako da povratite vašu vedrinu. Tražim vam to i za Titusovo dobro.”

Anjeta ju je gledala zapanjeno.

„Sećate se? Obećali ste da ćete se brinuti o mom sinu kad mene više ne bude bilo. Kako mogu biti sigurna da ćete to uraditi, ako ne uspete da mu se približite ni u kolevcu?”

Bolničarka je bila izgubljena, zbunjena, kao da je iznenada iskrsnula u nekom nepoznatom svetu.

„Moj kraj je blizu”, reče Saskija. „Čak i da uzmem vaš čaj od zmijine trave, sada je već kasno. Bolest me uzima i ništa je ne može zaustaviti. Samo se nadam da će moj sin biti pošteđen. Zavetovala sam se: moj život za njegov. Molim se da mi se molbe usliše.”

U tom trenutku se Titus probudi i poče da vrišti. Njegov plač razbi nestvarnu atmosferu koja se stvorila u sobi. Saskija odmah uze novorođenče u ruke i stavi ga na sisu.

I Anjeta se najzad prenu.

„Ako vam više ne trebam”, objavi mirnim glasom, „idem do apotekara. Nema više virka za vaše obloge.”

Titus je rastao jak i zdrav, zadivljujući sve. Već je imao tri meseca, a od groznice koja bi mu eventualno ugrozila život, ni traga. Saskija je nastavljala da bdi nad njim, iako su joj svi neprestano ponavljali da može odahnuti, jer je dete bilo savršeno zdravo. Međutim, ona se nije odvajala od sina i Anjeta je bila jedina koja je razumela zašto. Nije to bio više strah da se Titus ne razboli i natera je da provodi sate gledajući ga dok blaženo spava u kolevcu, koliko pomisao da ga uskoro više neće gledati, jer je život napušta.

Što je Titus više jačao, Saskija je više propadala. Bolničarka je pokušavala i dalje da je ubeđuje ne bi li se obratila dojlji, ali je bilo uzalud. Tako su je dojenje i kašalj izmirivali. Muž je bezuspešno nastojao da je pregleda novi doktor.

Rembrant je imao odlične odnose sa gildom hirurga, pošto je desetak godina ranije naslikao *Čas anatomije doktora Tulpa*. Trenutno se u gradu pričalo o čudima doktora Hermana, koji samo što je došao iz Utrehta, i pokušao je da ga preporuči ženi.

„Specijalizovan je za grudne bolesti”, objasnio joj je slikar.

Bio je hladan dan krajem novembra, a kiša koja je neprestano padala već nekoliko dana i poplavila okolinu Amsterdama, nije dopuštala Rembrantu da izađe u jednu od svojih omiljenih šetnji i da traži upečatljiva seoska mesta za crtanje.

„Možda bi trebalo da dozvoliš da te on pregleda”, nastavljao je primetivši da Saskija, ispružena na krevetu sa kolevkom pored sebe, ne odvaja pogled od uspavanog sina. „Ne možeš provoditi dane i noći gledajući Titusa.”

„Ne treba mi doktor”, odgovori žena ravnodušno.

Rembrant je hteo da joj uzvрати, jer mu je dosadilo da je gleda u takvom stanju, ali se zaustavi. Možda je bolje za trenutak odustati i promeniti strategiju. Setio se da je u udruženju hirurga čuo da pričaju o izvesnom doktoru Kristijanu Skejlu, koji se bavio medicinom i u gradu Roskildu. Ko zna da li njegova žena još ima nameru da istražuje o služavkinjoj prošlosti.

VI

Amsterdam, proleće 1642.

Titus je napunio osam meseci kada je Saskija najzad dozvolila da joj dođe u vizitu Kristijan Skejl. Muž je na kraju uspeo da je ubedi, zahvaljujući pre svega činjenici da je doktor vršio medicinsku praksu u Roskildu. Žena ustvari nije ni pomišljala da prestane da se interesuje šta krije Anjetina prošlost.

Jednog petka u mesecu maju, pozvali su doktora Skejla. Saskija je odlučila da ne obaveštava bolničarku o njegovom dolasku i sa nekim izgovorom poslala je u apoteku.

Rembrant se još nije bio vratio iz radionice gde je radio poslednja doterivanja na slici družine arkebuzira, tako da, kad se doktor pojavio u Brejstratu, u kući su bile samo ona i Lejzbet.

Kristijan Skejl je bio visok čovek, tridesetih godina, mršavog lica i plave kratke kose. Da nije imao ružan ožiljak koji mu je unakazio levi obraz, bio bi privlačan čovek. Imao je mračan izgled, pojačan hladnim svetloplavim očima kojima je stalno žmirkao.

Saskija ga je primila u krevetu, sa Titusom u kolevcu pored sebe. Nije joj se svideo, mada se trudila da sakrije odbojnost. Lejzbet, naprotiv, videvši ga, živnula je i počela da koketira. On ju je ignorisao, usredsređujući svoju pažnju na Saskiju.

„Od kada kašljete?” upita pošto ju je pregledao.

„Ima godina dana”, odgovori ona.

„Ne”, ispravi je zaova kikoćući se. „Skoro će dve godine.”

Doktor zbunjeno pogleda Saskiju.

„U pravu je”, reče ona, pošto je razmislila nekoliko trenutaka. „Kad bolje razmislim, počelo je pre dva leta.”

„Kako ste se lečili?”

„Još nisam ništa uzimala. Moja bolničarka je htela da pijem lekoviti čaj od zmijske trave, ali bih morala da prestanem da dojim dete. Tako sam odbila.”

Čuvši da se pominje bolničarka, doktor Skejl se zainteresova.

„Nisam znao da imate bolničarku”, reče pogledavši je čudno.

„Oh, da”, reče Lejzbet opet uz kikut. „Već četiri godine pomaže mojoj snajki.”

Na doktorovom licu se pojavi izraz čuđenja.

„Ali, rekli ste da je kašalj počeo tek pre dve godine.”

Saskija požuri da uzvрати pre nego se Lejzbet opet umeša, pričajući svašta.

„Primila sam bolničarku posle smrti drugog deteta. Tada mi je zdravlje počelo da slabi, ali nisam kašljala.”

„A gde je sada bolničarka?” upita doktor gledajući okolo.

„Izašla je nešto da kupi.”

„Otišla je u apoteku”, objasni Lejzbet.

Saskija odluči da udalji zaovu. Nesumnjivo, pričala je previše, a onda, nije htela da otkrije doktoru da je Anjeta Dankinja.

„Lejzbet”, reče joj uz osmeh, „zašto ne pošalješ nekoga u radionicu da pozove Rembranta? Rekao je da bi voleo da prisustvuje viziti, ali kao i obično kasni.”

Lejzbet izađe, a doktor Skejl upita:

„Zašto je vaša bolničarka otišla u apoteku?”

„Trebala mi je lekovita mast za detetovu crvenu kožu.”

„Koliko ima godina?”

Saskija ga iznenađeno pogleda. „Godina? Ali tek je napunio osam meseci.”

Doktor podiže obrvu, zbunjen. „Nisam mislio vaš sin, već bolničarka.”

Saskija je pitanje smatrala čudnim. Zašto su ga interesovale Anjetine godine?

„Ne znam tačno. Svakako je starija od mene.” Zatim promeni temu.

„Muž mi je rekao da ste iz Roskilda. Jeste li tamo rođeni?”

Doktor odmahnu glavom i ne reče ništa.

„Znam da je veoma star grad.”

Doktor je i dalje ćutao i Saskija se upita zašto stanovnici Roskilda nerado govore o sebi.

„Kako to da ste napustili Dansku?”

Skejl je oklevao pre nego je odgovorio. „Pozvali su me da podučavam na Univerzitetu u Hroningenu.”

Čuvši da se pominje hanzeatski¹² grad, gde je pre tridesetak godina osnovan slavni univerzitet, Saskija pretrnu. I Anjeta se preselila iz Roksilda u Hroningen.

„Voleo bih da sretnem vašu bolničarku”, reče iznenada Skejl. „Tako bih saznao njeno mišljenje o vašem zdravstvenom stanju.”

„Zašto?” upita sumnjičavo Saskija. Nije joj se dopadao preokret kojim je razgovor krenuo. Doktor je nastavio neobjašnjivo da se interesuje za Anjetu.

„Već vam četiri godine pomaže. Mogla bi mi pružiti korisne informacije da procenim vašu bolest.”

„Znači da ste ustanovili dijagnozu”, primeti Saskija. „Recite mi koju?”

Doktor je izgledao zbunjen. „Više bih voleo da je detaljnije proučim pre nego što je saopštim.”

„U redu”, odobri ona. „Kažite mi samo ima li nade da ozdravim?”

„Naravno da ćete ozdraviti”, uveravao ju je Skejl. „U suštini, imate običan kašalj koji ste zapustili.”

Saskija ga pogleda zbunjeno. „A krv?”

„Nije ništa ozbiljno”, odvrati on slegnuvši ramenima. „Ponekad se desi kad se kašlje. Ali, pre nego kažem dijagnozu, treba mi neko objašnjenje. Eto zašto treba da se posavetujem sa vašom bolničarkom.”

„Nema potrebe da lažete”, reče Saskija smatrajući da on hoće da sakrije istinu. „Svesna sam ozbiljnosti bolesti.”

Ali doktor napravi začuđeno lice. „Ali nije ozbiljno, gospođo”, uzviknu sa zanosom. „Je li vas to bolničarka ubedila? Ako je tako, onda je baš neophodno da je vidim da završimo sa tom brukom. Kako je sebi dozvolila da postavlja dijagnozu kad nije doktor?”

Nekoliko trenutaka Saskija je oklevala da li da mu poveruje. Na kraju krajeva, Anjeta je bila samo bolničarka, ali joj je instinkt govorio da ne treba da veruje doktoru Skejlu. U njemu je bilo nešto dvolično, mračno.

Dok ga je, neodlučna, promatrala, otvoriše se vrata i uđe Lejzbet sva zadihana.

„Rembrant ne može da dođe, jer mu je u radionici kapetan Banning Kôk.”

Saskija se ponada da nije došlo do nesporazuma sa družinom arkebuzira. Neodložno im je bilo potrebno da dobiju sumu ugovorenu za portret. Njihovi dugovi su rasli, kao i smele muževljeve kupovine.

„Doktore Skejl, zaista mi je mnogo žao što nećete moći da se vidite sa mojim mužem”, reče pokušavajući da ga se što pre oslobodi. „Sigurna sam da će opet biti prilike.”

Onda reče Lejzbeti da pozove sluškinju da ga isprati do vrata.

Ona htjede da se pobuni, ali je Saskija prekorno pogleda i Lejzbeti reči zamreše na usnama.

„Bilo je zadovoljstvo upoznati vas”, reče na brzinu kad se služavka pojavi. „Molim vas da nam što pre dostavite račun za honorar.”

Doktor se pozdravi. Lejzbet htjede da ga isprati.

„Ne, Lejzbet, ostani”, zaustavi je odlučno Saskija. „Treba mi tvoja pomoć.”

Nije htela da se izloži riziku da zaova, torokuša i spletkašica kakva je bila, ispriča nešto doktoru o Anjeti. Srećom, bila je oprezna i udaljila je bolničarku. Nije znala zašto, ali je osećala da je u doktorovom interesovanju za Anjetu bilo nečega podmuklog. Ni jednog trenutka nije poverovala u priču o savetovanju. Bilo je očigledno da je doktor, kad je otkrio da je u kući van Rejnovih bolničarka, svu pažnju usredsredio na nju. Razlog joj je bio neshvatljiv, ali će sve uraditi da ga otkrije, i zato što je posumnjala u doktora Skejla kao doktora. Zvučao joj je neuverljivo kad je potvrdio da je njen kašalj bio običan kašalj. Da li je moguće da nije shvatio da je tuberkuloza ubija?

Saskijine sumnje o doktoru Skejlu su bile osnovane, jer se nije udaljio iz Brejstrata kad je napustio kuću van Rejnovih, već se lukavo

sakrio iza stubova jedne gvozdene kapije i stao da čeka, gledajući u kapiju iz koje je upravo izašao.

Anjeta se malo kasnije vratila i on je promatrao pažljivo dok nije nestala u ulazu. Onda, sa zadovoljnim osmehom, htjede da izađe iz svog zaklona, ali se ukoči, jer vide Rembranta koji odjednom odnekud iskrсну.

Slikar je bio u društvu svog ortaka, Hendrika van Ajlenburha, i njih dvojica se zaustaviše da popričaju malo na ulazu kuće. Kad su se pozdravili, van Ajlenburh, koji je takođe stanovao u Brejstratu, prođe pored stubova iza kojih se skrivao Skej. Zamalo da ga je video kad se sagnuo da podigne šešir koji mu je iznenadni nalet vetra skinuo sa glave. Doktor sačeka da čovek nestane u dnu ulice, pa se uputi u suprotnom smeru.

U međuvremenu, Rembrant je ušao u kuću. Lejzbet požuri da ga obavesti o doktorovoj poseti i kako ga je Saskija na brzinu otpravila.

„Kakva je to priča?” upita on čim je prešao prag sobe gde je žena došla Titusa uz Anjetinu pomoć.

„Da li bi vam bilo teško da donesete tople vode da se dete opere?” reče Saskija bolničarki, jer nije htela da prisustvuje razgovoru. Očekivala je da će joj, čim Anjeta kroči u kuhinju, Lejzbet ispričati o doktoru Skejlu, a ovako će izbeći da zaova, obuzeta ogovaranjem, prisluškuje iza vrata njen razgovor s mužem.

Kad su ostali sami, Rembrant nastavi razgovor.

„Zašto ti se ne sviđa doktor Skejl? Svi kažu da je veoma dobar.”

Saskija pogleda uvis. „Izvini, ali nisam stekla baš takav utisak.”

„Zašto?”

„Rekao je za moj kašalj da je obična tegoba, a dobro znamo da, nažalost, nije tako.”

Rembrant je tužno pogleda, ali ne reče ništa. Po nekom prećutnom dogovoru on i Saskija nikada nisu o tuberkulozi otvoreno razgovarali, kao da su se plašili i da je pomenu.

„Još nešto ima, zar ne?” reče žena gledajući ga u oči. „Nisi se tako smrknuo samo zbog doktora Skejla.”

Saskija ga je dobro poznavala i naslutila je da ga nešto muči.

„Istinu govoreći”, doda on, „slika družine arkebuzira mi je malo dosadila.”

Saskija odvoji Titusa od sise i prebaci ga na drugu. Mali se bunio, počeo je da kenjka, ali odmah prestade čim pronađe bradavicu.

Rembrant je usredsređeno buljio u scenu. „Želeo bih da napravim skicu sa tobom i Titusom kako sisa.”

„Bolje ne”, uzviknu Saskija. „Donosi nesreću.”

Muž odmahnu glavom. „Baš si zapela sa tim glupim praznoverjem. Za sada ti povlađujem, ali čim Titus napuni godinu dana, htela ti ili ne, napraviću mu portret.”

Saskija, iznervirana, stisnu usne. „Videćemo. Zašto mi ipak ne kažeš o problemima sa družinom arkebuzira?”

Rembrant se smrknu. „Slika je praktično završena. Pre neki dan, kapetan Banning Kôk je došao u radionicu sa nekim ljudima koji se pojavljuju na slici. Izgleda da su mu se žalili kako sam ih predstavio.”

„Znači li to da neće da plate?”

Rembrant se rasrdi. „Samo neka probaju. Imamo ugovor i moraće da ga poštuju.”

„Ali konkretno, na šta se žale?”

Muž je frktao. „Po njihovom sudu oštetio sam originalnost. Uneo sam više umetničkog nadahnuća, nego što sam se usredsredio na njihove likove, udaljene u pozadini, naslikane nejasno.”

„To mi liči na ozbiljne optužbe”, reče Saskija. Napravi pauzu. „Istina je da se do sada nijedna važna mušterija nije nikada žalila na tvoj rad, ali ako sada družina arkebuzira izjavi da je nezadovoljna slikom, to bi moglo da šteti tvojoj reputaciji.”

Rembrant pomodre od besa. „Neka idu do đavola!” uzviknu. „Predaću sudu svakoga ko se usudi da kaže samo jednu reč o mom radu.”

Saskija ga uznemireno pogleda. „Nećeš valjda da natovariš sebi na vrat parnicu? Obično su skupe i traju godinama. Sa dugovima koje imamo, bolje je ne izlagati se novim troškovima.”

„Kao što si upravo primetila, moje dobro ime je u opasnosti”, uzvratiljutito. „Moram da ga branim.”

„Da, ali ne verujem da zbog toga treba trčati na sud.”

„Trebalo bi da je i tebi stalo do moje karijere. Međutim, po onome što pričaš, izgleda da se brineš samo za novac.”

„Neko mora i na to da misli”, odvrati suvo Saskija. „Strpljenje naših kreditora nije večno. Mogli bi se obratiti sudijama. Onda bi stvarno

bilo nevolje.”

Muž se uputi ka prozoru, okrenuvši leđa. „Šta onda predlažeš da se radi?” upita ironično.

„Volela bih da nateráš sebe da ublažiš svoju oštru narav. Ponekad se ljubaznost može pokazati moćnijom od mača.”

Rembrant se okrenu i pogleda je. „To je sve?”

U njegovim očima je blistao neki drugačiji sjaj. Malopredašnji gnev beše iščezao.

„Volela bih i sliku da vidim”, doda Saskija osmehujući se.

„Čim budeš imala snage, pokazaću ti je”, odgovori muž, naginjući se da pomiluje Titusa koji je mirno sisao na majčinim grudima.

Kao što je Saskija predvidela, kad se Anjeta pojavila u kuhinji, Lejzbet joj je ispričala o poseti doktora Skejla. Prva bolničarkina reakcija je bila gorčina. Zašto je gazdarica isključila? Možda nije imala poverenja u nju? Ali kada je saznala da je doktor Danac, još rođen u Roskildu, toliko se uplašila da je uvredu odmah zaboravila.

Da ne bi pokazala Lejzbeti koliko se uzбудila, reče da treba odmah da odnese toplu vodu koju je Saskija tražila, napuni lavor i trkom izađe iz kuhinje. Ali se sakri u sobi pored predsoblja. Pre nego što se vrati kod gazdarice, mora se smiriti.

Poče nervozno da šeta tamo-amo pokušavajući da oceni posledicu loše vesti koju je primila. Bez sumnje doktor Skejl nije smeo da je vidi. Bilo je veoma riskantno. I bolje bi bilo da ne pokaže da ju je strah od susreta sa njim. Dakle, bolje je da što manje priča. I sa gazdaricom.

Kad se uzbuđenje stišalo, shvatila je da je došao trenutak koga se plašila: trenutak da napusti Amsterdam. Bilo bi previše opasno da ostane u gradu. Pre ili kasnije može naleteti na nekoga ko je poznavao nju i njenu priču. Neizmerno bi joj je bilo žao da otputuje. Dobro joj je u kući van Rejnovih, ali nije smela da rizikuje da je otkrije.

A onda, znala je da je strašno samo i pomisliti na to: veoma brzo bi se našla i bez posla, jer je gazdarica bila osuđena na smrt. Da samo nije prihvatila odgovornost da se brine o Titusu, otišla bi lakog srca. Međutim, sada je pred dilemom: otputovati i živeti sa grižom savesti da nije održala reč, pored toga prepuštajući maleckog ko zna kakvoj sudbini, ili pak ostati i izložiti se ogromnom riziku.

Osim ako, da bi se oslobodila obećanja i osigurala Titusu spokojnu budućnost, ne pribegne lukavstvu. Što je više mislila to je bila ubeđenija da je jedino rešenje bilo da nađe neku poverljivu dadilju, tako da će imati ko da se brine o detetu kad gazdarica preda dušu Bogu. Na kraju krajeva, obećala je da će se brinuti o Titusu, ali ne da će to i lično raditi. Sa jednom dojiljom bi ispoštovala obavezu i mogla bi da otputuje bez griže savesti.

Saskija je petog juna pozvala beležnika, jer je htela da napiše testament. U poslednje tri nedelje, stanje joj se pogoršalo: osećaj težine koji je imala u grudima, postao je tako jak da skoro nije mogla da diše, a dobila je i temperaturu.

Beležnik sede u Rembrantovu špansku fotelju od plavog somota. U sobi, gde je vatra stalno gorela, uprkos tome što je proleće stizalo i vreme bilo toplo, nalazili su se samo on, bolničarka i Titus koji je spavao u pletenoj kolevcu pored kreveta.

„Slušam vas, gospođo”, reče čovek otvarajući teški registar sa povezom od kože iz Kordove.

„Jeste li procenili moju imovinu?” upita tiho Saskija.

„Da”, reče beležnik primičući fotelju bliže krevetu, da bi je bolje čuo. „Premašuje četrdeset hiljada guldena.”

Saskija uzdahnu. „Dobro.”

„Kako hoćete da je raspodelite?”

„Hoću da posle moje smrti cela pripadne Titusu i ostaloj mojoj deci, ako ih eventualno bude bilo.”

Beležnik se iznenadi. „A vaš muž?”

„Njemu ću ostaviti da uživa u mom bogatstvu.”

U sobi nastaje tajac dok je beležnik zapisivao u registar. „Da li je to sve?” upita kad je završio, pogledavši u Saskiju.

„Takođe želim da moj muž koristi blagodeti samo ako se ponovo ne oženi. U suprotnom, njegov deo će otići mojoj sestri Hiskje van Lo.”

Beležnik zapisa, a onda pogleda Saskiju.

„Jeste li sigurni u to što radite, gospođo, ili želite da o tome razmislite još jednu noć, pre nego što mi poverite svoj testament? Mogu da se vratim sutra.”

Beležnik je shvatio da ženi nije bilo spasa i baš zbog toga je pozvao da dobro razmisli jer je, verovatno, testament koji je upravo napisao, konačan.

Saskija odmahnu glavom. „Nema premišljanja. Znam šta radim. To je moja volja.”

Beležnik klimnu glavom. „Dobro, gospođo. Ako je to ono što želite, uradiću kako mi tražite.”

Saskija ga pogleda. „Što je moguće pre, jer kao što vidite, više nema vremena.”

Nedelju dana kasnije, Saskija izgubi svest. U tom trenutku, sa njom je bila samo Anjeta koja ju je prala hladnim sunđerom, ne bi li joj spustila temperaturu.

Bolničarka je provodila dane i noći pored njenog uzglavlja, pokušavajući da joj olakša poslednje dane. Već je izgubila svaku nadu da svoju gazdaricu opet vidi na nogama i želela je da trenutak smrti bude što manje bolan. Srećom, tu je bio Titus, jedini koji je uspevao da joj izmami slabašan osmeh.

Anjeta je, ne gubeći vreme što se dadilje tiče, mislila da je našla pravu osobu. Ustvari, skoro se nastanila u njihovom kvartu Hertje Klasom. Bila je to bucmasta žena, niskog rasta, ali lepog izgleda. Vesela i nasmejana, uvek je imala ljubaznu reč za svakoga. Dakle, idealna za malog Titusa koji je napunio deset meseci i počeo da brblja po neku reč.

Dok je Anjeta pokušavala da bolesnici snizi temperaturu, Lejzbet je odvela maleckog u kuhinju, gde je kuvarica vadila lepinjice iz peći. Malecki se odbio od sise i već je počeo da jede prve zalogaje tvrde hrane.

Saskija, uprkos tome što je bila izmorena i pomućene pameti od groznice, zabrinu se za sinčića.

„Idite po njega”, reče bolničarki, „Nemam poverenja u Lejzbetu. Plašim se gušenja od nekog većeg zalogaja.”

„Smirite se, gospođo”, umirivala je Anjeta. „Tamo je i kuvarica. Ona je podigla petoro dece. Zna kako treba sa detetom.”

Saskija zatvori oči i malo se umiri. Iznenada, otvori ih i zabrinuto pogleda Anjetu.

„Postoji nešto što treba da znate. Pre nekog vremena je došao da me poseti jedan doktor. Njegovo ime je Kristijan Skejl. Iz Roskilda je, kao i vi.”

Bolničarka, naglim pokretom, skinu oblog sa čela bolesnice. Dok ga je umakala u zdelicu sa hladnom vodom, besno pomisli kako da izbegne pitanja koja će joj gazdarica postaviti.

Međutim, ona je iznenadi pokazujući uznemirenost.

„Taj doktor je pokazao veliko interesovanje za vas. Želeo je da zna koliko imate godina i pod izgovorom da želi da razgovara o mom zdravstvenom stanju, insistirao je da vas upozna.”

Anjeta, koja je cedila krpom, ukoči se.

„I to nije sve”, nastavi Saskija. „Doktor Skejl, ako je pravi doktor, zašto nije razumeo da umirem od tuberkuloze? A onda, baš kao i vi, preselio se iz Roskilda u Hronigen. Nije li to čudna slučajnost?”

Bolničarka je bila skamenjena.

„Šta ste uradili Anjeta? Meni možete da se poverite, jer ću vašu tajnu odneti u grob. Zašto vas taj čovek traži?”

Anjeta je za trenutak nameravala da se ispovedi. Više nije uspevala da zadržava sve u sebi. Bila je umorna od sakrivanja. Zatim shvati da je bilo opasno. A ako se desi čudo i gazdarica ozdravi? Njena tajna više ne bi bila tajna, a to bi za nju bio kraj.

„Odgovorite”, zamoli je Saskija. „Možda mogu uraditi nešto da vam pomognem.”

Ali ona se ponašala kao da je nije čula. Izgledalo je da je povratila mir i latila se nanovo pranja sunderom.

Saskija se naljuti. „Prestanite, molim vas”, uzviknu skidajući mokru krpom sa čela. „Ne mogu to više da podnesem.”

Anjeta joj je ponovo stavi. „Budite mirni, gospođo. Još malo, pa sam gotova.”

„Ali zar ne shvatate da je beskorisno?” prasnu Saskija. „Na kraju sam života. Imajte milosti i pustite me da na miru umrem.”

Bolničarka oseti kako joj se oči pune suzama. „Ne govorite tako, gospođo. To radim za vaše dobro.”

„Ako zaista hoćete nešto da uradite za mene, mislite na Titusa.”

Anjeta se ukoči plašeći se da će joj opet tražiti da ponovi obećanje.

„Tako je mali i nejak. Ostaće sam. Brinućete se o njemu kad me više ne bude, zar ne?”

Bolničarka je oklevala, a Saskija je zgrabi za ruke.

„Niste hteli da mi verujete i da mi otkrijete vašu tajnu”, optuži je. „To mogu i da vam oprostim, ali neću podneti da prekršite obećanje koje ste mi dali. Obavezali ste se da ćete paziti na mog sina.”

„U redu”, popusti Anjeta oslobađajući se nežno njenog stiska. „Paziću na Titusa.”

Saskija je zahvalno pogleda, a onda zatvori oči. „Umorila sam se”, promrmlja.

Ovo su bile njene poslednje reči. Dva dana je bila bez svesti. Ugasila se 14. juna, a sahranili su je pet dana kasnije.

Drugi deo
ŽIVOT UTROJE

VII

Amsterdam, leto 1642.

Saskijina smrt je bacila Rembranta u očaj. Bili su u braku samo osam godina, a ona je bolesna provela četiri u krevetu. Delili su velike radosti podjednako kao i velike boli. Voleli su se, podržavali u teškim vremenima, a i sukobljavali, naročito zbog slikarevih rasipničkih navika i njegove ružne naravi, koja ga je u trenucima lošeg raspoloženja dovodila do toga da se ljuti na svakoga ko mu se nađe u blizini.

Njihov brak je bio iz ljubavi. Rembrant je znao da nema žene kao što je Saskija. Zbog toga je, dvadesetak dana posle njene smrti, u znak dostojnog poštovanja odlučio da kupi grob u Audekerku, *staroj crkvi*, kako su je zvali, koja se uzdizala u srcu grada.

Saskija je ustvari bila privremeno sahranjena 19. juna. A 9. jula, njeni posmrtni ostaci su definitivno preneseni u novi, veći grob.

Posle njene smrti, u kući u ulici Brejstrat se udisao težak i neprijatan vazduh. Rembrant je prve dane provodio sam, zatvoren u ateljeu na drugom spratu, zabranivši čak i posluži da ulazi i da čisti.

Anjeta je prva opazila da je sa zida spavaće sobe nestala *Saskija sa šeširom*. Dakle, kad se gazda pojavio iz ateljea, nisu se čudili što se i portret opet pojavio, ovoga puta u salonu, ali izmenjen.

Rembrant je dodao krzno na Saskijinim leđima i paunovo pero na šeširu, ističući time više njeno aristokratsko poreklo. Sećajući se koliko je gazdarica volela portret, bolničarki pođoše suze na oči pri pomisli kako bi joj se svidela ova nova verzija, na kojoj je blistala kao kraljica.

Za to vreme Titus je rastao. U septembru će napuniti godinu dana. U početku se Lejzbet brinula za njega veoma privrženo, braneći svakome da mu se približi. Anjeta je zahvaljivala Bogu, jer joj je briga o detetu bila poslednja stvar na svetu. Ali je sada gazdina sestra počela da pokazuje izvesne znake umora. Ako je htela da izbegne da briga za Titusa pređe na nju, moraće da požuri sa ostvarivanjem svog plana.

Hertje Dirks, mlada trubačeva udovica, bila je ljupka. Sigurno će veoma brzo naći novog muža. Dakle, Anjeta je morala odmah da razgovara sa gazdom. Ali to nije bilo lako, jer je on počeo opet da skita po poljima u okolini grada. Odlazio je sa izlaskom sunca i često se vraćao kad je već uveliko bio mrak. Ako bi ostajao kući, bio je zatvoren u ateljeu. Posle ručka, Lejzbet mu je nosila Titusa kako bi proveo neko vreme sa njim.

Jednog popodneva krajem avgusta, međutim, Lejzbet reče da bi išla u Audekerk, da obiđe snahin grob. Anjeta pokuša da je odvрати, govoreći da je nepodnošljiva vrućina. Međutim, ona je bila nepokolebljiva. Pošto je bila primorana da se brine o detetu, to je toliko uplaši, da odluči da se odmah vidi sa gazdom.

Sa Titusom u naručju, pokuca na vrata ateljea, ali ne bi odgovora. Pokuca opet, bez uspeha. Gazda je bio unutra, u to je bila sigurna. Skupi hrabrosti i pokuša ponovo. Ovoga puta vrata se naglo otvoriše, a na njima se pojavi razjaren Rembrant. Bio je isprljan bojama od glave do pete i vitlao je kistom kao da je štap.

Anjeta, od straha, odskoči unazad. Ali slikar, videvši dete, izmeni izraz. Njegovo lice se raširi u osmeh i uzviknu: „Dođi, sine moj. Zaboravio sam da je vreme tvoje posete.”

Zatim primeti Anjetu. „A moja sestra?”, upita začuđen.

„Izašla je.”

„Gde je otišla?”

„U Audekerk”, odgovori oprezno bolničarka, plašeći se da će se Rembrant rastužiti kad čuje da se spominje crkva. „Htela je da poseti gazdaričin grob.”

Slikar se samo na trenutak smrači. „Hajde, uđite”, reče veselijim glasom, puštajući je da prođe. „Nemojte tu stajati tako ukočeno.”

Anjeta napravi nekoliko koraka po ateljeu, osvrnuvši se. Na štafelaju je bilo skicirano platno, ali odmah shvati da se radi o

posthumnom gazdaričinom portretu.

Rembrant uze sina u naručje i odvede ga do police gde je čuvao svoju zbirku starog oružja. Koplja, štapovi, strele, lukovi, dugačka koplja, štitovi, samostreli, bili su lepo izloženi, ali dečaka privukoše muzički duvački instrumenti, naročito frula od bambusa.

Dok je radoznalo ispitivao, Anjeta reče:

„Gospodine, dečko je svakim danom sve lepši. On je radost ove kuće i zaslužuje da raste na najbolji mogući način. Nažalost, ja sam bolničarka, sa malo iskustva o deci i vaša sestra, sa dužnim poštovanjem, sa istim je iskustvom. Pitala sam se da li bi ga, u njegovom interesu, bilo prikladno poveriti nekoj stručnoj dadilji. Ima jedna koja se tek doselila i stanuje u kvartu.”

Rembrant je, namršten, slušao Anjetu. „I ko je to?”

„Udovica je. Zove se Hertje Dirks. Muž joj je bio trubač Klasom.”

Slikar napravi zbunjen izraz lica. „Nisam nikad za nju čuo.”

„Možete biti mirni. To je dobar svet. Udovica je pristojna osoba, poverljiva i radna, a takođe blaga i pristupačna. Titus bi bio u dobrim rukama.”

U tom trenutku dete ispusti flautu. Rembrant mu je uze iz straha da se ne razbije, a on brižnu u plač.

„Vi se za to pobrinite”, reče slikar stavljajući joj u ruke dete koje je urlalo.

Ona shvati da gazda hoće da se pozdravi sa njom i razočara se. Rembrant je odbacio njenu ideju. Pokušavala je da umiri dete i krenu ka vratima.

„Što se tiče vaše dadilje”, reče neočekivano, tako da ona poskoči. „Razmisliću o tome.”

Anjeta oseti olakšanje. Još nije bilo sve izgubljeno.

Dani su prolazili a Rembrant je, činilo se, zaboravio na dadilju. Anjeta je postajala nestrpljivija, delimično i zato što je Lejzbet počela da se čudno ponaša.

O tome je, jednog jutra, razgovarala sa kuvaricom. „Gospođica Lejzbet je rasejana, odsutna. Kao da ima nešto što je brine.”

„I te kako ima”, cerila se kuvarica. „Pokušava da uhvati muža i nije rečeno da neće uspeti.”

Anjeta je bila iznenađena. „Muža?”

„Baš to.”

„Ali ako je gazda u žalosti i ne prima, kad bi gospođica mogla da vidi tog fantomskog prosca?”

Kuvarica prasnu u bučan smeh. „Baš ste naivni, Anjeta. Šta mislite da radi gospođica kad izađe? Mislite li zaista da odlazi u crkvu? Istinu govoreći ona ide u Audekerk, ali svakako ne da se moli.”

„Šta to znači?”, upita zbunjeno bolničarka. Istina je, Lejzbet je često posećivala snahin grob, ali je Anjeta mislila da je to izgovor da bi se na nekoliko sati oslobodila porodičnih obaveza.

„Draga gospođica Lejzbet se viđa sa jednim doktorom kad ide u Audekerk.”

Anjeta osta bez reči.

Kuvarica, primetivši njen izraz, protumači ga pogrešno. „Mislite li da lažem?”, uzviknu uvređeno. „Videla sam ih svojim očima. Jednog dana sam se uputila u crkvu da odnesem cveće na grob sirote gazdarice i iznenadila sam gospođicu u društvu jednog čoveka. Izgledali su veoma prisno. On ju je držao za ruku.”

„Rekli ste da je doktor”, promuća Anjeta smeteno. „Poznajete li ga možda?”

„Naravno. To je onaj što je posetio sirotu gazdaricu malo pre njene smrti. Vi ga niste sreli, jer ste tog dana bili izašli.”

Anjeta se osećala kao da je neko udario pesnicom u lice. Samozvani doktor Skejl je stezao obruč oko nje. Ako se odmah ne spakuje i ne napusti Amsterdam, upašće u zamku.

Anjeta sačeka da Lejzbet izađe iz kuće i ode za njom. Gazda je bio u radionici. Titus je spavao pod budnim okom jedne služavke.

Proračunala je da ima na raspolaganju bar jedan sat, pre nego što se dete probudi.

Crkva Audekerk se nalazila u srcu grada, nedaleko od ulice Brejstrat. Lejzbet je brzo hodala i ubrzo su stigle. Crkva je bila sagrađena tri veka ranije u čast Svetog Nikole, zaštitnika mornara i pekara.

Pošto, je videla da se Lejzbet moli pred grobom svoje snahe, Anjeta se sakri iza stuba u dnu jednog krila i sačeka.

Ušlo je nekoliko vernika, ali su sve bile žene. Vreme je prolazilo i bolničarka poče da strahuje da je uzalud dolazila. Seti se kuvaričinih reči o Lejzbetinim pokušajima da uhvati muža. Posmatrala je iz svog skloništa. Nije bila neka lepotica: premršava i neupadljivih crta lica. Uzevši sve u obzir, uopšte nije bila privlačna. Ne računajući to što je prešla godine za udaju, a nije bila ni bogata. Onda, zašto je tajanstveni doktor Skejl obletao oko nje? Za Anjetu je razlog mogao biti samo jedan i odnosio se na nju. Ona je samu sebe uverila da je lažni doktor došao u Amsterdam da bi njoj postavio zamku.

I Lejzbet je počela da pokazuje nervozu. Prestala je da se moli i stalno se okretala da vidi ko ulazi.

Posle pola sata uzaludnog čekanja, žena se preda i okrenu se da ode. Kad je Lejzbet prošla pored nje i krenula prema izlazu, Anjeta vide razočarenje koje se odražavalo na njenom licu. Uprkos odbojnosti koju joj je izazivala, oseti sažaljenje prema njoj, jer je znala koliko je grubo i bolno probuditi se iz iluzija. Seti se romantičnog sna koji je Lejzbet gajila prema lepom zameniku društva arkebuzira. Tada se gazdarica pobrinula da je odvoji od njene opsesije, zatim da je uteši. Ko bi se sada postarao da prikupi komade njenog jadnog slomljenog srca, kad bi lažni doktor iščezao?

Sada i Anjeta izađe iz crkve. Scena koja se odvijala na trgu je skameni. Čovek, visok i vitak, obučen u tamno odelo, razgovarao je sa Lejzbet koja je bila sva van sebe od radosti. Mogla ga je videti samo s leđa, ali joj je njegov izgled bio poznat. Napregnu se da se seti gde ga je već videla.

On se iznenada okrenu. Srećom, jedna grupa vernika, koja je u tom trenutku izlazila iz crkve, zakloni Anjetu. Ali uspe dobro da mu vidi lice i ostade bez daha od užasa: prepoznala je ožiljak koji mu je prelazio preko levog obraza.

Te večeri je Anjeta sačekala da Lejzbet stavi Titusa u krevet, a zatim je presrete. Htela je svakako da sazna kako stoje stvari između nje i lažnog doktora.

„Videla sam vas danas ispred Audekerka”, reče kada su se smestile u salon sa radovima za šivenje u rukama. „Bili ste na grobu sirote gazdarice?”

Lejzbet pocrvene. „Da, često idem da se za nju pomolim”, reče zadovoljno. Onda, kao da joj je iznenada nešto palo na pamet, doda ispitivačkim tonom:

„A zašto ste vi bili tamo? Zar nije trebalo da pazite na Titusa?”

„Dete je bilo zaspalo”, pravdala se bolničarka. „Tako sam pomislila da i ja odnesem cvet gazdarici, a onda sam vas videla. Bili ste sa nekim nepoznatim i nisam htela da vas dovedim u nepriliku. Naročito zbog ogovaranja koje se širi na vaš račun.”

Lejzbet pomodre. „O kakvim ogovaranjima pričate?” oštro i gnevno upita.

Anjeta spusti glavu na šivaći rad i začuta.

„Objasnite to”, naredi joj Lejzbet skoro van sebe.

„Smirite se, gospođice. Ako tako nastavite, neću vam ništa reći.”

„Ipak ćete morati da kažete. Ako neko blati moje ime, ne može ostati nekažnjen. Obavestiću svog brata. On će se pobrinuti da se osveti.”

Anjeta nije želela da gazda za to sazna, pa brzo odvrati: „Ne savetujem vam da mu to kažete. To su samo glupi tračevi. Ne вреди da se uznemirava zbog sitnice, zbog svega onoga što ima u glavi. Samo biste mu dodali još jednu brigu na brdo onih koje ga već muče.”

Lejzbet se zamisli na trenutak.

„U redu. Pretpostavimo da imate razlog što nećete da umešate moga brata, ali ja imam pravo da znam ono što se priča iza mojih leđa.”

Anjeta uzdahnu. „Ako vam je baš stalo, udovoljiću vam. Šapuće se da hoćete da nađete muža po svaku cenu i da ste spremni na sve samo da u tome uspete. I da se bacite na prvog koji naiđe.”

Dok je bolničarka govorila, Lejzbet je bledela.

„Zaboga, ne verujem u te gluposti”, slaga Anjeta da bi je razuverila. „Znam da nikada ne biste nešto slično uradili. Zamišljam da su ogovaranja počela pošto su vas videli da javno razgovarate sa nekim. Narod je zloban. Svuda vidi zlo. Na primer, čak i vaš današnji razgovor ispred Audekerka je mogao biti pogrešno shvaćen. Kad smo već kod toga, ne čini mi se da poznajem tog čoveka. Da vam možda nije rođak?”

Lejzbet se osećala nelagodno. „On je doktor. Posetio je Saskiju malo pre nego je umrla. Danas je prolazio ispred Audekerka i kad me je video, odmah je prišao da mi izrazi saučešće zbog smrti moje snahe”, slaga. „Rekao je da bi hteo mom bratu lično da izjavi saučešće.”

Anjeta oseti kako zemlja nestaje pod njom.

„Zaista je ljubazan”, promrmlja skrivajući paniku koju joj je vest izazvala. „A šta ste mu vi odgovorili?”

Lejzbet je gledala sa pobeđničkim sjajem u očima.

„Da ću pitati mog brata da ga primi.”

Međutim, Rembrant uopšte nije pokazao da je oduševljen tom idejom. Štaviše, odlučno ju je obeshrabrio, navodeći da je trenutno veoma zauzet poslom. Uistinu, posle izraženih Saskijinih sumnji u profesionalne sposobnosti doktora Skejla, nije imao želju da gubi vreme sa šarlatanima.

Lejzbet se oseti loše, pomišljajući čak da su ogovaranja koja joj je prenela Anjeta stigla i do ušiju njenog brata.

Bolničarka je odahnula. Još jednom se, za dlaku, spasila od propasti. Ali, znala je da sreća neće večno trajati. Da, morala je da napusti Amsterdam što pre.

Tako je opet razgovarala sa gazdom o Hertji Dirks, dadilji.

„Ono što me čudi”, odvrati on, „to je vaša upornost u ovoj stvari. U slučaju da prihvatim vašu dadilju, ne bih znao više šta da radim s vama. Do sada sam vas držao samo zato što je mojoj sestri trebalo da se pomaže oko Titusa.”

„Kao što sam već rekla, gospodine”, odvrati mirno Anjeta, „ono što me opterećuje je dobro vašeg sina. Hertje Dirks ima prave potrebne osobine da se brine o vašem sinu. Ne biste mogli naći bolju.”

Anjeta je bila u to čvrsto uverena, jer se u međuvremenu sprijateljila sa udovicom i već je veoma poštovala. Dve žene su se upoznale u apoteci, gde je Hertje često išla u nabavku lekovitog bilja. Obe ih je vezivala zajednička strast za medicinom.

I to je rekla gazdi.

„Njena sposobnost je garancija više za vašeg sina”, dodala je.

Rembrant je pogleda mrzovoljno. „Zašto hoćete da nas ostavite? Nije vam više dobro u ovoj kući? Uvek smo se ponašali s poštovanjem prema vama. Moja žena, Bog da joj dušu oprost, vas je mnogo volela. Je li to vaša zahvalnost?”

Anjeta pocrvene od stida. Gazda je bio u pravu. Bila je nezahvalna. U kući van Rejnovieh je pronašla ne samo krov nad glavom, već su je cenili i poštovali. Po prvi put u svom životu se osetila delom porodice. Mnogo će je koštati da se odrekne svega toga, ali nije imala izbora.

„Shvatam, gospodine, da na prvi pogled može izgledati nezahvalno”, reče vatreno. „Ali vas uveravam da nije tako. Ja ću vam uvek biti dužnik, zbog toga kako ste me primili i za predivnih pet godina koje sam provela ovde. Ali pravi je trenutak da se vratim kući. Osećam preveliku nostalgiju za svojom zemljom.”

Anjeta je lagala. Ne bi se vratila u Dansku za sve blago ovoga sveta. Kad se Hertje bude nastanila kod van Rejnovieh, ona će se skloniti sa scene. Već je imala plan da nestane, a da ne ostavi ni traga.

I Rembranta je nekoliko puta hvatala nostalgija za rodnim gradom, Lajdenom. Anjeta je to znala, jer je gazda to stalno ponavljao. Dakle, nadala se da će shvatiti njenu želju da se vrati u Dansku.

„Do đavola”, reče on uzdahnuvši. „Dovedite vašu dadilju sutra ovde. Da je vidim. Ali, kažem vam: ako mi se ne dopadne, nema ništa od toga.”

VIII

Amsterdam, proleće 1643.

Hertje Dirks je stajala mirno usred sobe, sa rukama na naslonu fotelje, i gledala u prazno ispred sebe, osećajući se nelagodno.

Rembrant iskrsnu iza štafelaja i pogleda je nestrpljivo.

„Ne tako. Morate izgledati što prirodnije. Opustite lice, osmehnite se. Izgledate kao usedelica koja je naletela na nešto nedolično. Ipak ste obučeni. Ne usuđujem se da zamislim kako biste izgledali da sam vas pitao da mi budete goli model.”

Hertje sva pocrvene. Radila je u kući van Rejnovih već nekoliko meseci i znala je da je gazda bio veliki umetnik, ali uopšte nije uspevala da se navikne na njegovu ružnu narav. Bio je preosetljiv, ponekad ćutljiv, grub i prezriv. Jedini trenuci kad je izgledao kao čovek, bili su oni koje je provodio sa sinom Titusom.

Dečak je napunio godinu i po dana i bio je lep kao anđeo. Anjeta joj je rekla da liči na majku, koja je umrla prethodne godine. Objasnila joj je da je gazda postao nedruželjubiv posle ženine smrti. Mnogo je voleo i nije mogao da podnese život bez nje.

Hertje je videla Saskijine portrete koji su bili okačeni u salonu i shvatala zašto je gazda tako očajan. Bila je zaista lepa žena. Anjeta joj je ispričala da je pre Titusa izgubila troje dece odmah posle porođaja. Veliki bol je učinio da ostari pre vremena, a trudnoće su oslabile njeno telo. Na kraju joj je sušica zadala samrtni udarac.

Hertje je videla crtež koji je gazda napravio pre nekoliko godina, na kome je žena predstavljena kako leži na krevetu, bolesna i pored nje Anjeta koja je štrikala. Saskijine crte su bile tek nabacane, ali je bilo

očigledno da između elegantne žene na slikama u salonu i ove koja je patila na crtežu, postoji ogromna razlika.

Čak i u kući, u trenucima porodičnog života, gazda je neprestano crtao. Lagano napredovanje sušice se moglo slediti korak po korak u seriji skica njegove žene koje je napravio tokom godina. Hertje je smatrala posebno uznemiravajućim one na kojima se Saskija videla oslabljena od bolesti, nekoliko dana ispred smrti. Podilazili su je žmarci zbog njene grubosti.

Gazda je sad želeo da i nju naslika za svoju zbirku crteža. Hertje nije shvatala zašto je Rembrantu stalo do toga. Bila je svesna da nije lepa. Najbolje što se moglo za nju reći je da je draga, mala i lepo građena. Imala je smeđu kosu i nosila je skupljenu u ozbiljnu punđu. Možda su njene oči boje lešnika, velike i lepo razmaknute, bile na njoj najprivlačnije. Jednom je njen pokojni muž rekao da izgledaju kao u kučeta željnog ljubavi.

„Onda?“, prenu je Rembrantov ljutit glas. „Hoćete li zauzeti pozu koju sam vam tražio, ili moram da prekinem?“

Hertje se trudila da izgleda opušteno, kao što je gazda želeo, ali to nije bilo lako. Hiljadu misli joj se vrzmalo po glavi. Nije joj bilo teško da se brine o detetu, štaviše, to je bila neočekivana radost za nju koja nije mogla rađati. Toliko se zajedno s mužem molila da njihova veza bude blagoslovena jednim detetom, ali im molbe nisu bile uslišene.

Ostala je velika gorčina, naročito kod muža, koji se nikada s tim nije pomirio. Ona, međutim, jeste. Ako je to bila Božja volja, trebalo je prihvatiti.

Ako joj je bilo zadovoljstvo da brine o Titusu, to isto nije mogla da kaže za zajednički život sa gazdinom sestrom. Lejzbet je bila ohola i neugodna. I maltretirala je poslugu. Kuvarica joj je poverila da je ispala smešna u više navrata u pokušaju da pronađe muža. Poslednji put se desilo malo pre Hertjinog dolaska u kuću van Rejnovih, kad se ponadala da je uhvatila jednog doktora, ali je on iznenada nestao, ne javljajući se više nikad.

„Ali šta vam je?“, zamerao joj je Rembrant. „Neprestano se pomerate. Tako nećemo ništa dobro napraviti.“

Približi se Hertji i odlučnim pokretima joj ispravi leđa, podiže joj podbradak, namesti joj pramen kose koji joj je pobegao iz punđe,

više joj otvori haljinu.

Osetivši njegove ruke na sebi, ona uzdrhta od uzbuđenja. Instinktivno se okrenu prema njemu i njihovi pogledi se sretoše.

U tom istom trenutku Hertje shvati da gazda nije bio ravnodušan prema njoj i trže se u neverici zbog tog otkrića.

„Prokletstvo”, uzviknu Rembrant ljutito. „Baš ne možete da budete mirni. Dosta je, toliko za danas. Već sam izgubio koncentraciju. Možete da idete.”

Ona se ne pomeri. Ostade, čvrsto se držeći za fotelju, smeteno ga gledajući.

„Još ste i gluvi”, izdera se on. „Napolje odavde.”

Hertje se trgnu i istrča iz ateljea kao da ju je pratio roj pčela.

Posle ovog događaja, dadilja je počela da posmatra Rembranta krišom. Još kad ga je prvi put ugledala učinio joj se ružan. Imao je ogroman nos, tanke brkove i riđu kosu uvek raščupanu, prostačke crte lica. Uz to, njegova odeća je uvek bila prljava od boja. Ukratko, nije imao ni jednu vrlinu, narav mu je bila nepodnošljiva. Oštar i podrugljiv, nije imao obzira ni prema kome. Hertje ga se plašila i da se ne bi izlagala njegovom omalovažavanju, držala se daleko od njega.

Međutim, u nastavku poziranja je promenila svoje ponašanje. Nije primetila da ga više ne izbegava. Štaviše, kad mu je dovođila Titusa u atelje, umesto da izađe odmah, ostajala je da vršlja okolo, pod izgovorom da se divi njegovoj čuvenoj zbirci. Shvatila je da mu je to bolna tačka, da je bio na nju ponosan. Dakle, ako se pokaže zainteresovanom, možda će biti manje neljubazan.

Međutim, Hertje je potcenila gazdinu tešku narav. Kad je prvi put pokušala da mu se stidljivo približi, uzimajući kao izgovor dve indijske nošnje, mušku i žensku, koje su visile okačene u ateljeu, odmah je bila grubo ućutkana.

Pa ipak se nije obeshrabrila i sledeći put je opet pokušala pod izgovorom da ne zna za šta je kapa neobičnog oblika, koja se nalazila blizu roga za barutni prah.

Rembrant, koji je pokazivao Titusu dve porcelanske figurice, gledao ju je namršteno.

„Voleo bih da znam zašto vas to, do đavola, interesuje.”

Hertje, uhvaćena iznenada, oklevaše pre nego što odgovori da je bila radoznala.

„To je japanski šlem.”

„Jeste li ga kupili na licitaciji?”

„Izgleda očigledno”, suvo odgovori Rembrant. „Pošto nikad nisam bio u toj zemlji.”

Hertje pocrvene, ali se ne predade.

„Kažu da se na licitacijama prave dobri poslovi. Toliko bih volela da imam jednu zlatnu narukvicu. Mislite li da bih mogla da je nađem po razumnoj ceni?”

„Nakit me malo zanima”, odgovori on odsečno, odlazeći sa Titusom na drugi kraj sobe.

Tada Hertje, nemajući više ideja za produžetak razgovora, pokuša da stavi sve na kocku.

„Pre neki dan sam bila nervozna”, započe idući za njim. Bilo je to prvi put da sam pozirala. Nisam znala kako da se ponašam. Ako se slažete, volela bih da opet pokušam. Obećavam vam da ću stajati mirno kao kip.”

„Ne verujem da ste to u stanju”, odgovori Rembrant, okrećući joj leđa.

„Stavite me na probu”, čikala ga je ona. „Mogla bih vas iznenaditi.”

On se okrenu i pogledi im se sretoše. Kad je videla da je on prvi skrenuo pogled, zbunjen, Hertje je shvatila da je uspela da zagrebe njegovu ravnodušnost. Ne čekajući odgovor, zadovoljna, napusti sobu.

Sledećih dana Rembrant je potpuno ignorisao Hertju. Te godine proleće je donelo sunce i blage temperature koje je mamilo da se izađe napolje. Tako je slikar opet počeo sa svojim šetnjama po polju u traženju motiva za crtanje.

Njegov omiljeni cilj je bio selo Dimen, sat hoda od Amsterdama. Posebno ga je privlačila crkva, koja je postala jedna od njegovih najomiljenijih tema.

Onda, jedno jutro izađe rano i, pošto je prošao Antonisport, nastavi duž Dimendijrka nasipom, na čijem se kraju nalazila reka Ej. Tu je put savijao prema jugu i, preko polja, stizalo se u Dimen.

Kad stiže na domak sela, stade da se divi panorami koju je toliko voleo: crkvi, sa četvrtastim prebrođenim tornjem zašiljenog vrha, okruženoj kućama. Toliko je bio zanesen da nije ni opazio seljanku koja mu je dolazila u susret sa bidonima za mleko. Ona ga je, međutim, gledala zapanjeno. Bila je visoka i krupna, plave kose očešljane u dve debele pletenice koje su joj dopirale do grudi, okruglog lica, opaljenog suncem.

Čak i da je Rembrant pogledao, ne bi je prepoznao. Jer žena koja je u tom trenutku presećala njegov put nije imala ništa od Anjete Bude, danske bolničarke koja je pet godina živela u njegovoj kući i koju je poznao.

Bila je bez kapice i u strogoj odeći. I stas joj se promenio, ne zbog toga što je smršala, koliko zbog činjenice da više nije nosila dve haljine jednu preko druge, kao što je činila dok je živela u kući van Rejnovih.

Anjeta je skrivala svoj pravi izgled u nadi da će proći neprimećena. I tako je i bilo, dok se lažni doktor Skejl nije pojavio. Tada je bila primorana da napusti Amsterdam. Ali je pre toga htela da održi obećanje dato gazdarici na samrtnom času. Zato se zauzela da trubačeva udovica pristane da pazi siroču.

Ponekad je osećala grižu savesti što je odgovornost za dete prebacila na drugu osobu, ali nije imala izbora. Da je ostala u kući van Rejnovih, otkrili bi je. Pored toga, bila je ubeđena da je za malog Titusa bolje da ga pazi Hertje Dirks, nego ona.

Pošto su je otpustili, u žurbi je pokupila ono malo stvari što je imala i otišla iz grada. Uputila se ka jugu, jer je htela da dođe do Utrehta. Prve večeri se zaustavila u jednoj krčmi u okolini Dimena, tražeći da prenoći. Vlasnici, bračni par starijih seljaka, upravo su bili izgubili služavku koja im je pomagala u kući. Odmah su joj ponudili njeno mesto.

Anjeta je svu noć probdela razmišljajući. Krčma joj se dopadala. Bila je mirna i dosta izolovana. U blizini se nalazilo selo Dimen, a Amsterdam je bio na sat hoda. Rad u kući nije bio težak, jer je u njoj

živelo samo dvoje starih. Možda će, uz malo sreće, opet zamesti trag.

Tako je prihvatila. Na kraju krajeva, išla je u Utreht, a da nije znala šta je tamo čeka. Krčma u Dimenu pak, nudila je konkretnu mogućnost da započne novi život.

Nikad se nije pokajala zbog te odluke. Ni onda, kad je srela bivšeg gazdu. Prošao je pored nje i ne pogledavši je, veoma obuzet proučavanjem okolnog pejzaža, i umoran se uputio prema krčmi, dok je nju preplavio osećaj tuge. Bilo joj je dobro u kući van Rejnovih i žalila je za tim što je izgubila. Nije da se žalila na nove gazde. Bili su dobri prema njoj. Nije joj ništa nedostajalo. Ali život koji je vodila u ulici Brejstrat bilo je sasvim drugačiji. Morala je da se potruži da ga zaboravi, ako hoće da izbegne nepotrebne patnje. Već je naučila na sopstvenoj koži da se prošlost vraća samo kad je ružna. Nikada ako je lepa.

Ma koliko se trudila da ne misli na to, Anjeta se stalno pitala kako se život odvijao u kući van Rejnovih. Gazda je izgledao dobrog zdravlja. Malo turobniji nego obično, uistinu, ali to je bilo razumljivo posle ženine smrti. Da li se Hertje Dirks snalazila sa Titusom? Izračunala je da dete ima oko godinu i po. Gajila je zamisao da skokne do grada i da ih malo špijunira izdaleka. Dadilja sigurno izvodi dete napolje po lepom vremenu.

Zatim reče sebi da je luda što razmišlja o tome. Skejl je traži. On je prepreden i opasan. Pošto je ona nestala, možda je prestao da se udvara onoj blesavoj Lejzbeti, ali verovatno da još vreba na nju, spreman da izađe iz senke i da je uhvati čim kroči u grad.

Za svoje dobro, moraće da ostane u krčmi i da je što manje gledaju okolo. Već je bila prava sreća što je bračni par seljaka vodio povučen život, tako da nije bilo bojazni da je sretne neko ko je poznavao.

Uveče, pošto bi obavila svoja zaduženja, povlačila bi se u sobu na tavanu i ispružena na krevetu zamišljala je kakav bi joj život bio da je sada u Brejstratu. Kuvarica sigurno sprema večeru, nadgleda je

Lejzbet, natmurena zbog razočaranja, jer vidi da joj izmiče svaka mogućnost za udaju. Gazda je možda zatvoren u atelje i gleda pomno portrete mrtve žene, kojom je izgleda bio opsednut. A Hertje? Možda je tek stavila Titusa u krevet. Ili je sišla u kuhinju da večera, ili će kao Anjeta, jesti u samoći svoje sobe? Vreme žalosti još nije prošlo, dakle, posete su bile teško ostvarljive. Kuća mora da je mirna i tiha, ne računajući smeh ili plač malog Titusa.

Anjetini snovi otvorenih očiju su je uvek mnogo rastuživali. Onda bi, da odagna tugu, izvlačila ispod madraca mali zavežljaj od grubog platna, koji je otvarala veoma pažljivo, kao da je sveta relikvija. Unutra je bio kalem sa valjkastim jastučetom, prazan iznutra. Niko ne bi nikad pomislio da se tu nalazi bočica koja je sadržavala uzvišeni prah koji nagriza, veoma moćan otrov.

Anjeta bi uzimala bočicu, okretala je u rukama posmatrajući prah i zahvaljivala Bogu što ga ima. Ako stvari krenu loše, otrov i mapa sakriveni u pojasu njene podsuknje biće jedini put njenog spasenja.

Anjeta nije mogla da zna, da je Hertje ponovo počela da mu pozira. Grešila je kad je mislila da gazda provodi dane sam, zatvoren u ateljeu.

Prvo poziranje se odvijalo u potpunoj tišini.

Rembrant je namestio Hertju u pozu i povukao se iza štafelaja. Ona, kao što je i obećala, bila je nepomična, a slikar, svaki put kad bi izvurio da je pogleda, ostajao je zadržan snagom njene volje. Ostati miran, bilo je zamorno čak i za profesionalne modele, a koliko je tek za početnika.

Istini za volju, nije se moglo reći da je Hertje bila savršeno mirna. Svaki put kad bi se Rembrant pojavljivao iza štafelaja, ona je skretala pogled kako bi sreća njegov. U početku samo na tren, zatim sve duže, dok nije počela da zadržava pogled. Slikar je počeo da se zabavlja igrom sa pogledima, koja se odvijala među njima. Sada nije video model samo kao objekat svog rada, već i kao dopadljivu ženu.

Imala je lepu put, belu i glatku, dopadljiv osmeh i bujno telo koje je počelo ponovo da se budi.

U toku drugog poziranja, pored pogleda, razmenili su i poneku reč.

Rembrant je odjednom upitao Hertje da li je umorna. Ona to nije očekivala, pa je sva zadrhtala.

„Pokrenuli ste se”, rekao je on, ali ne više prekornim tonom. Činilo se da se zabavlja.

„Kajem se”, izvinjavala se Hertje. „Neće se ponoviti.”

Slikar je otvoreno gledao. „Niste mi odgovorili na pitanje.”

„Nisam umorna”, odvrati ona, pogledavši ga izazovno. „Ali ako ste vi umorni, možemo odmah prestati.”

„Umoran, ja? Ali šta vam pada na pamet!”, promrmljao je Rembrant. Onda u ateljeu zavlada tišina.

Treće i četvrto poziranje je bilo kopija prethodnih. Tek se prilikom petog poziranja njihov odnos promenio.

Tog dana se Rembrant pojavio umoran i razdražljiv. Njegovo raspoloženje se pogoršalo pošto je počeo da radi. Nije bio zadovoljan portretom. Kao da to nije bilo dovoljno, onda je zbog manje nezgode upropastio neke boje.

Hertje, videvši ga tako napetog, htela je nekoliko puta da mu predloži da prekinu sa radom. Sprečilo je to što je on neprestano gledao sa upornošću koju ranije nije pokazivao.

Iznenada slikar slomi kičicu i proklinjući, udalji se od štafelaja. Stade pored prozora koji je gledao na ulicu Brejstrat i poče da posmatra dole.

Hertje je ostala da čeka. Vreme je prolazilo, a on se nije pomerao. Tada mu je prišla.

„Šta vas muči?”, upita ga blago. „Da možda ja nisam uzrok vašem lošem raspoloženju?”

Rembrant je tužno pogleda, ali ne reče ništa.

„Ako sam uradila nešto što vam smeta, oprostite mi.”

On je i dalje gledao i odmahnu glavom.

„Kažite mi, molim vas. Šta vam se desilo? Izgledate tako tužno. Kudikamo više volim kad ste ljuti i zlostavljate svakog ko se usudi da vam se približi. Ne volim da vas vidim sa takvim izrazom, kao da vas je neko isprebijao.”

Rembrant iskrivi usta i najzad progovori: „Ne uspevam da uhvatim vašu suštinu. Ima u vama nešto što mi beži, a to ne mogu da podnesem.”

„Trebalo bi da znate da se nama ženama dopada da se pravimo tajnovite”, odgovorila je Hertje šaleći se.

„Zadatak umetnika je da dâ prirodi ono što joj pripada. Mislím da se svaka stvar mora verno naslikati, to jest kako izgleda. Ako, na primer, vas predstavim kao Veneru, to bi bio samo prazan ukras. Moje jedino pravilo je da uvek sledim prirodu. Ali sa vama mi je to teško da postignem. Osećam da me nešto sprečava.”

„Pa ipak sam ja kao otvorena knjiga”, prošaputala je Hertje, gledajući ga zlobno.

„A ako ne znam da čitam?”, odvrati Rembrant nežno joj dotaknuvši lice.

„Uvek možete da naučíte.”

On spusti pogled na svoje krupno telo. „Da, verujem da ću baš to uraditi.”

IX

Amsterdam, jesen 1643.

Hertje šmugnu iz gazdine spavaće sobe i vrati se u svoju. Uskoro će svanuti i kuvarica će ustati da zapali vatru u kuhinji. Kako se već tri meseca dešavalo, provela je noć kod Rembranta. Njihova veza je bila tajna, ali Hertje više nije mogla da taji i laže. Nije razumela zašto slikar odbija da objavi njihovu ljubav. Na kraju krajeva, nisu imali šta da kriju. Oboje su bili sami.

Svaki put kad mu je tražila objašnjenje, on bi neodređeno odgovarao. Počela je da sumnja da je se stidi. Najpoznatiji umetnik Amsterdama, miljenik visokog društva, omiljeni slikar princa od Orana, mogao je težiti, kao što se već desilo sa prvom ženom, za nekom bogatom aristokratkinjom. Ona, Hertje Dirks, bila je samo skromna udovica koja je zarađivala za život kao dadilja.

Dok se oblačila, Hertje se zarekla da će mu se suprotstaviti sa novim razlogom. To što je srela Rembranta van Rejna bila je najveća moguća sreća koja joj se mogla desiti. Sigurno se prilika da promeni svoju sudbinu siromašne udovice u sudbinu bogate žene, neće ponoviti dva puta.

Te večeri će Rembrant morati da odgovori na njena pitanja. Od njih dvoje, ona je bila jača. Slikar je bio preosetljiv na telesnu privlačnost. Da ga natera da se preda, dovoljno je bilo da napusti njegov krevet.

Kao i svake večeri Hertje se, čim se Titus uspava, uvlačila u slikarevu spavaću sobu. On je još bio u ateljeu, ali će se brzo povući na spavanje. Hertje ga nije čekala u krevetu, kao što je obično radila. Sedela je pored kamina i gledala u vatru.

Rembrant je stigao malo kasnije.

„Kako to da si još obučena?“, upita je iznenađen.

„Čekam tebe“, odgovori ona neodređeno.

On se smejujlo. „Obično si među čaršavima“, reče dižući je na noge. „Gola i topla.“

Hertje ga odgurnu.

„Šta ti je?“

„Moramo da popričamo“, objavi ona udaljavajući se.

„U ovo doba nemam želju da pričam“, odvrati Rembrant hvatajući je za ruku.

Hertje se oslobodi naglim trzajem.

„Poludela si. Zašto to radiš?“

„Rekla sam ti. Moramo da popričamo.“

„Pa dobro“, prasnu on. „Baš hoćeš da izgubim strpljenje? Kasno je. O čemu treba da pričamo?“

„O nama dvoma.“

Slikar prevrnu očima. „Opet ta priča. Koliko puta moram da ti ponovim da je prerano da se svima objavi naša veza?“

„Zašto?“

„Svet je sklon ogovaranju.“

„Nemamo zbog čega da se stidimo.“

Rembrant je izgledao obazriv. „Ja sam poznat u gradu. Imam ugled koji se mora štititi.“

Hertje pomodre od besa. „Tako sam i mislila“, optuži ga. „Stidiš me se.“

„Ma šta izmišljaš. Hajde, idemo u krevet.“

Hertje se uputi ka vratima. „Idem u svoju sobu.“

On je zaprepašćeno pogleda. „Šta to znači?“

„Dok god budeš skrivao našu vezu, neću spavati s tobom.“ I izađe, ostavljajući slikara začuđenog.

Najpre je Rembrant pokušao sa laskanjem ne bi li se Hertje predomisllila. Sledeće večeri je pozva u atelje.

„Nešto si želeo?“, upita ona hladno, ostajući na vratima.

„Uđi”, pozva je slikar.

Ona se ne pomeri. „Zaista sam umorna. Htela bih da se povučem.”

Rembrant se smrači. „Prestani da se joguniš. Imam nešto da ti pokažem.”

Hertje prekorači prag, ali se ne primače.

On ode do malog ormara pored stalka gde je držao lavlje kože i uze jedan šareni štof. Onda joj ga pruži.

„Šta je to?”, upita ona ravnodušno.

„Poklon za tebe.”

Rembrant ga odmota. „To je indijski šal”, objasni pokazujući joj ga. „Znam da si nameravala da ga nabaviš.”

U tom trenutku žena izgubi malo od svoje staloženosti. U pogledu joj se ogledala pohlepa. Bila je istina. Toliko je želela da ima jedan od divnih svilenih šalova koji su stizali iz Istočne Indije. Ali izdrža. Neće se prodati za jednu takvu sitnicu.

„To je ljubazno sa tvoje strane, ali ne verujem da je prigodno za jednu dadilju”, reče praveći se žalosna. „Ne bih volela da neko nešto čudno pomisli. Kako si me ti podsetio”, zaključi gledajući slikara pravo u oči, „ljudi su skloni ogovaranju.”

Tako je i te večeri Rembrantov krevet ostao prazan.

Hertjina odbijanja su počela da nerviraju slikara, ali se trudio da ne izgubi strpljenje i sledeće večeri se vratio kući sa drugim poklonom. Ovoga puta je bila zlatna narukvica za koju je rekla da je odavno želi.

Međutim, Hertje osta ravnodušna.

„Ne dopada ti se?” upita on zbunjeno.

„Naprotiv. Prelepa je. Čak i previše za mene, koja sam samo siromašna dojilja”, odvrati ona vraćajući mu nakit.

I treću noć za redom Rembrant je spavao sam.

Sutradan odluči da se ostavi laskanja i da pređe na čvršće metode. Kad je došlo vreme za spavanje i Hertje krenu da se povuče u svoju sobu, on je uhvati za ruku i stisnu je.

„Pusti me”, reče ona hladno. „Tako nećeš ništa postići.”

„Videćemo”, odvrati sada on hladno. „Ova farsa mora da prestane. Želim da stvari između nas budu kao pre.”

Hertje ga ironično pogleda. „Samo je jedan način da se to desi. I zavisi od tebe. Znaš šta moraš da uradiš.”

Rembrant izgubi strpljenje. „Sada je dosta. Naš odnos mora ostati sakriven. Inače ćemo ga okončati.”

„Vrlo dobro”, izazivala ga je Hertje. „Što se mene tiče, on je odavno završen.”

On se preteći isprsi ispred nje. „Jesi li sigurna?”

Žena izdrži njegov vatreni pogled ne trepnuvši. „Potpuno.”

„Onda si otpuštena”, viknu slikar. „Kupi stvari i odmah idi.”

Ona shvati da je to odlučni momenat. Ako previše povuče kanap, pokidaće se. Ali nije mogla ni da popusti, jer bi to značilo da je kraj njenim snovima.

„A Titus?”, upita zabrinuto, koristeći njegovu slabu tačku, ljubav koju je imao prema detetu. „Šta će biti s njim, ako odmah odem? Ne bih nikad dozvolila tako nešto. Vezala sam se za dete i neću da pati. Tvoja prva misao trebalo bi da bude detetovo dobro. Međutim, ti si se zainatio zbog gluposti. Prvo nađi drugu dadilju, pa ću onda otići.”

Posle raskida, među njima je zavlдалo čudno primirje. Rembrant je prestao da je pritiska da bi je odveo u svoj krevet. Hertje je svu svoju pažnju obraćala na Titusa. Prošla je jedna nedelja, a da nijedno od njih više nije pomenulo dadilju koja će zameniti Hertje.

Da se situacija promeni, postarala se Lejzbet. Opazila je da su odnosi među njima zategnuti, ali je mislila da je to zbog toga što brat nije zadovoljan dadiljinim radom. Kako je i ona imala šta da joj zameri, jedne večeri sačeka Rembranta po povratku kući i poče da ga napada.

Sedeli su za stolom i domaćica je upravo poslužila čorbu.

„Jesi li već video Titusa?”, pitala je Lejzbet.

„Da, malopre. Bio je spreman da ide u krevet.”

„I kako ti izgleda? ”

Rembrant presta da jede i pogleda je upitno. „Šta se dešava? Je li možda bolestan?”

Lejzbet odmahnu glavom. „Nisam mislila na njegovo zdravlje.”

„A na šta si mislila?”

„Mislila sam da li je bio čist i uredan. Primetila sam već nekoliko puta da njegov izgled nije baš besprekoran. Trebalo bi da se požališ dadilji. Ne radi uvek svoj posao kako treba.”

Rembrant nastavi da jede, ne odgovorivši.

„Štaviše”, nastavi sestra, „zašto je ne otpustiš? Ubeđena sam da možeš naći bolju. Na kraju krajeva, primio si prvu koja se zadesila. A nisi o njoj znao ništa.”

„To nije istina”, suprotstavi joj se brat. „Anjeta Bude ju je preporučila. Dakle, uopšte nije nepoznata.”

Lejzbet naprci nos. „Tim gore. Nikada nisam verovala onoj bolničarki. Bila je čudna.”

„Ja ne mislim tako. Bila je veoma vezana za Saskiju. Sve je uradila da joj ublaži muke.”

Na Lejzbetinom licu se pojavi skeptičan izraz.

„Ako si ti zadovoljan, u redu. Ipak, razmisli o tome što sam ti rekla. Dadiljino ponašanje ne ispunjava očekivanja.”

Rembrant nestrpljivo učini pokret rukom. „Šta, do đavola, znači ovaj razgovor? Previše si zahtevna. Trenutak rasejanosti može se svakome desiti. Na kraju krajeva, šta je ta žena uradila tako strašno? Ne izgleda mi da Titus ide okolo prljav i gladan.”

Lejzbet odmače od sebe tanjir. Skoro da nije ni pipnula čorbu. „Ako sam dozvolila sebi da ti predložim da otpustiš dadilju, to je zato što sam opazila da se i prema tebi ponaša loše.”

Rembrant obrati pažnju. Da sestra nije posumnjala šta se događa između njega i Hertje?

„Ne razumem. Na šta misliš?”

„Nisam slepa. Vidim da te već neko vreme izbegava.”

„Nisam primetio”, poricao je brat.

Razgovor se tu završi. Međutim, odmah posle večere, Rembrant ode do Hertje. Došao je trenutak da reše svoje probleme.

Ona se skidala. Videvši da se vrata otvaraju, a da niko nije kucao, sakri se iza paravana.

„Nisi dobrodošao”, reče ljutito kad shvati da je ušao.

„Moramo da razgovaramo”, odvrati slikar odlučno. „Izađi odatle.”

„Nemamo šta da kažemo jedno drugome. Možda si zaboravio da si me otpustio?”

Rembrant joj se pridruži iza paravana. Hertje je bila napola gola. Videvši izdašne obline njenog tela, osetivši sladunjav miris njene izrazito bele kože, on shvati da nije umakao. Previše ju je želeo.

„Pobedila si”, reče približavajući joj se. „Neću više kriti našu vezu.”

Hertje priguši radosni uzvik. „Jesi li siguran u to?” upita posmatrajući ga pažljivo. „Ne govori li to iz tebe požuda koju ti vidim u očima?”

Slikar je naglo okrenu prema sebi. „Možeš razglasiti na sve četiri strane sveta da se volimo.”

Zatim je ponese do kreveta.

Hertje je bila na sedmom nebu. Stvari su se za nju poboljšavale. Ako bude igrala oštroumno svojim kartama, ubrzo će postati druga gospođa van Rejn.

Ali je pravila račun bez Saskijinog testamenta.

Veče posle njihovog pomirenja, slikar se vratio u svoju sobu, ovaj put sa malom kutijom od plavog somota, koju joj je pružio.

Hertje je pomislila da sadrži zlatnu narukvicu koju je bila odbila.

„Šta je to?”, pitala je, tek toliko da bude u igri.

„Otvori je”, reče on, zagonetno se osmehujući.

Ona otkoči bravicu i osta bez daha pred najlepšim prstenom sa dijamantima koji je ikada videla. Bilo je više nego što se, i u svojim najluđim snovima, mogla nadati.

Uzbuđena, gledala je nakit, nemajući hrabrosti da ga dotakne.

„Probaj ga”, pozva je Rembrant.

„Da mi možda ne tražiš ruku?”, upita uzbuđeno.

Na slikarevom licu se pojavi zbunjen izraz.

„Zapravo, samo sam želeo da imaš očigledan dokaz moje ljubavi.”

„Onda nameravaš da živiš sa mnom u grehu”, primeti hladno Hertje zatvarajući oprugu na maloj kutiji.

On uzdahnu. „Ah, toliko bih želeo da te oženim, ali ne mogu.”

Hertjine oči postadoše dva proreza. „Zašto?”

„Testament moje pokojne supruge to ne dozvoljava.”

Žena se oseti kao da je ošamario. Šta to priča? Kakve veze ima prva žena sa njima dvoma?

„Saskija je ostavila sva svoja dobra Titusu”, objasni slikar. „Meni je ostavila da ih koristim, pod uslovom da se više ne ženim, jer u suprotnom će ih dobiti njena sestra Hiskje.”

„Ali to je strašno”, promrmlja izgubljeno Hertje. „Zašto bi uopšte tako nešto uradila?”

Rembrant, vidljivo u neprilici, ne odgovori. Loše je svario uslove ženinog testamenta, ali nije mogao da se protivi. Na stranu ekonomski gubitak, za njega su bili najsramočniji zaključci koje je testament neizbežno izazivao. Predvideo je da će svi pomisliti da Saskija van Ajlenburh nije imala poverenja u njega. Ne samo što ga je isključila iz direktnog nasledstva, već je odredila i izvesne obavezne klauzule za mrvice koje mu je ostavila.

Hertje ga je, povrativši se od primljenog udarca, pomno gledala.

„Ali ti važiš za prvog slikara Amsterdama. Stanuješ u najboljoj gradskoj četvrti i posećuješ aristokrate. Plaćaju ti zapanjujuće cifre za slike. Ne treba ti ženin novac.”

Rembrant opet uzdahnu. „Stvari ne stoje baš tako. Istina je, zarađujem dobro, ali imam i velike troškove. Korišćenje Saskijinih dobara je prihod više. Ne mogu da ga izgubim.”

Hertje ga besno pogleda.

„Bar ne za sada”, doda on, pokušavajući da je smiri.

„Šta hoćeš da kažeš?”

„Moja ekonomska situacija bi mogla da se poboljša. Nadam se da ću uskoro povećati svoja primanja, tako da ću moći barem da se odreknem uživanja dobara.”

Ona ga pogleda. „Onda mi svečano moraš obećati da ćeš me oženiti kad se to desi.”

Rembrant je odmah zadovolji, ohrabren što se spasio samo jednim obećanjem.

X

Amsterdam, proleće 1644.

„Živite kao muž i žena, a da niste sjedinjeni svetom obavezom braka”, vrisnu Lejzbet. „To je skandal. Celi grad samo o vama priča.”

„A ti ne slušaj”, odvrati suvo Rembrant.

„Kako mogu?”, viknu sestra još glasnije „Kad idem ulicom, svet se okreće i gleda me. Niko ne razgovara sa mnom, niko me ne poziva.”

„Ubrzo će naći nešto drugo da ogovaraju i zaboraviće na nas”, uveravao ju je on jednostavno.

Nalazili su se u trpezariji. Upravo su završili sa večerom i slikar je treptao od želje da što pre ode kod Hertje.

„Poklonio si joj i Saskijin nakit”, nastavi Lejzbet. „Kako si mogao?”

„To se tebe ne tiče.”

„Grešiš. Bilo bi mi drago da imam nešto što bi me podsećalo na Saskiju. Naravno, ne neki skupoceni komad, ali neku jednostavnu ogrlicu, par minđuša, sigurno da bi mi bilo drago da imam. Međutim, sada moram da gledam onu sramotnicu koja se šepuri sa Saskijinim dijamantskim prstenjem. Da ne govorim o njenom medaljonu sa rubinima.”

„Da li je to sve”, upita Rembrant grubo. „Umoran sam. Hoću da idem da spavam.”

„Da spavaš?”, uzviknu Lejzbet prsnuvši u karakterističan piskav smeh. „Baš misliš da sam glupa, a? Kao da ne čujem galamu koja dopire noću iz tvoje sobe. To je sramota. Neprirođeno! Razgovaraću o tome sa pastorom Silvijusom.”

„Za ime Božje, Lejzbet!”, zapreti joj. „Samo to uradi i pokajaćeš se.”

„Zašto?”, rugala mu se. „Šta ćeš mi uraditi?”

„Izbaciću te iz kuće.”

Lejzbet iskolači oči od iznenađenja. Rembrant joj okrenu leđa i napusti sobu.

Kasnije, u krevetu, Hertje mu je tražila da joj objasni one povike koje je čula da dolaze iz trpezarije.

„Zašto ste se svađali ti i Lejzbet?”

On slegnu ramenima. „Oh, zbog gluposti”, odgovori ravnodušno.”

„Koje?”

„Već sam zaboravio koje.”

Hertje je bila tužna. „Mislim, međutim, da je motiv vaše svađe važan. Čula sam vas... Lejzbet je u pravu. Svi pričaju o nama. Smatraju naše ponašanje kao tešku uvredu javnom moralu.” Napravi pauzu i potraži njegove oči. „Da smo venčani, ništa od toga ne bi bilo.”

Rembrant skrenu pogled s njenih očiju. „Dobro znaš da to ne možemo da uradimo.”

Zamišljena, Hertje se ugrize za usnu. „Nameravaš li stvarno da izbaciš sestru iz kuće?”

„Ako ne uspe da se navikne na stil života u velikom gradu”, odvrati on, „onda je bolje da se vrati u provinciju.”

Žena je sakrila svoje zadovoljstvo. Bilo je više nego što je očekivala. Nije podnosila Lejzbet, ali se nikada ne bi usudila da se na nju žali. Međutim, sada se upravo pokazivala mogućnost da se zauvek oslobodi njenog prisustva.

Hertje je slušala celu svađu. Saskijin nakit je bio skupocen. Zasigurno da ga je želela. Mora da ju je nerviralo, videvši da je završio u rukama one koja je za nju bila samo sluškinja.

Za nekoliko dana u kući van Rejnovih se vratio mir. Rembrant je provodio ceo dan u radionici i kad se uveče vraćao kući, večerao bi na brzinu sa Lejzbet i trčao da se zaključa u svoju sobu, gde ga je Hertje čekala.

Hertje je smatrala nepodnošljivim što ne može da sedi za stolom sa svojim verenikom. Baš nije razumela razlog i to mu je rekla. On se slagao sa njom, ali je molio za strpljenje. Želeo je malo vremena da pripremi Lejzbet, koja, sigurno, neće blagonaklono prihvatiti novost.

„U redu, sačekaću”, Hertje se predala. „Ali požuri. Dosta mi je da jedem u mojoj sobi sama. Nisam kužna.”

„Lejzbet će se malo buniti, ali ćeš videti da će na kraju popustiti. Ne verujem da želi da se vrati u Lajden.”

Hertje je bila sumnjičava. Koliko ju je poznavala, bilo je teško da će Lejzbet prihvatiti da sedi sa njom za stolom.

Pa ipak, ne bi smela previše da se osmeli. Treba da ostane mirna i ne pravi nepromišljene poteze. Već je blizu cilja. Jedna greška sada, bila bi kobna.

I Anjeta Bude se trudila da bude strpljiva na imanju Dimen. Ima skoro dve godine kako je napustila Amsterdam i nije prošao ni dan, a da nije zažalila za domom van Rejnovih. Očajnički su joj nedostajali spokojni dani koje je provodila u Brejstratu, kada nije bilo nikakvog pretećeg oblaka na horizontu.

Na imanju joj rad nije nedostajao. Dani su brzo prolazili, ali su joj noći stvarale probleme, jer je počela da pati od nesanice i samo je mislila na prošlost koja se više nikad neće vratiti.

I posle tolikog razmišljanja, kao po pravilu, stizalo je beznađe. Osećala se u zamci i znala je da je samo smrt može spasiti.

Zbog takvog duševnog stanja, Anjeta odluči, ne obazirući se više na mere predostrožnosti, da se uputi u Amsterdam. Promenila je izgled, a zbog teškog rada na imanju, izgubila je dosta na težini. Ako bude pažljiva, teško da će iko moći da je prepozna. Osećala je veliku čežnju za kućom u Brejstratu. Mora se tamo vratiti bar još jednom.

Prve nedelje u aprilu napusti Dimen u zoru i uputi se drumom za Amsterdam. Vreme je bilo lepo, a temperatura blaga. Hodala je brzim korakom, ne zaustavljajući se nigde, i posle pet sati bila je na domaku Antonisporta. Ulica Brejstrat je počinjala odmah posle ulaza u gradsku kapiju.

Od uzbuđenja podiđoše je žmarci duž kičme. Još nekoliko trenutaka i videće kuću van Rejnovih. Za vreme putovanja skovala je plan. Iako je ne bi prepoznali, ne može da se zadržava ispred kuće u Brejstratu. Stoga odluči da se sakrije među žbunjem male šume, sa druge strane ulice. Odande ima dobar pogled na kuću. Ko god bude

ušao i izašao, neće joj promaći. Nadala se da će videti Hertje i Titusa. Dečko je imalo dve i po godine. Mora da je bio već veliki. Ko zna da li mu je ostala majčina boja kose, crvenkastozlatna, veoma specifična.

Kad je došla nadomak kuće, na trenutak se oseti izgubljenom. Nije bila ista kao što je se sećala. Gazda je napravio izmene. Na ulaznoj kapiji je postavio krovni venac u neoklasičnom stilu, fasada je bila ofarbana jakom oker bojom koja se pamti, kao i prozorski ragastovi zaslepljujuće belom bojom.

Zastade nekoliko trenutaka da je osmotri, prisećajući se kad je prvi put tu došla. Bio je prvi maj 1639. i van Rejnovi su se tek bili preselili u tu ekskluzivnu gradsku četvrt, a ona nikada pre nije videla tako elegantnu kuću. Tu je živela više od četiri godine, najlepše u njenom životu.

Trgnu se iz uspomena i ode da se sakrije u žbunje. Ostaće samo jedan sat, a onda će se vratiti u Dimen.

Međutim, napustila je Brejstrat kasno popodne, nešto malo pre sutona. Za sve vreme dok je nadgledala kuću, ni jedan od njenih stanovnika se nije ni pomolio na pragu. Izgledalo je da je kuća van Rejnovih nenastanjena.

Anjeta se vrati u Dimen razočarana i tužna. Njen pohod u grad je bio uzaludan.

Hertje nije grešila. Lejzbet se suprotstavila bratu svom snagom, da ne dozvoli njegovoj ljubavnici da sedne za sto sa njima.

„Nikad to neću dozvoliti”, rekla je zgrožena kad ju je Rembrant upitao.

Slikar se trudio da joj ne odgovori oštro. Želeo je da je ubedi na lep način. Lejzbet nije bila glupa da ne bi shvatila da bi povratak u Lajden značio drugim rečima živeti od milosti braće. Nikada nisu bili izdašni prema njoj.

„Da mogu, oženio bih Hertju odmah danas. Ali mi to brani Saskijin testament. Uprkos tome smatram je ženom po svim pitanjima. I Titus

se vezao za nju. Ti si jedina koja si protivna. I, iskreno govoreći, ne razumem zašto.”

„Ta žena se nameračila na tvoje pare”, uzviknu sestra sa žestinom. „Je li moguće da to nisi shvatio?”

Rembrant zakoluta očima. „Svuda vidiš zlo.”

„A koliko si ti samo naivan”, uzvratila ona. „Razmisli. Pre nego je ušla u ovu kuću, živela je praktično u bedi. Da ti nisi izgubio glavu za njom, ko zna kako bi završila.”

Lejzbet je aludirala na desetine javnih kuća koje su nicali u gradu, jedini izbor koji su imale mnoge žene da ne bi umrle od gladi.

„Preteruješ kao i uvek. Kad bi se samo malo potrudila da razmotriš stvari i sa moje tačke gledišta... Hertje je uradila mnogo za mene. Pomogla mi je da prebrodim gubitak Saskije i ja sam joj zahvalan.”

„Toliko da si joj dao Saskijin nakit”, reče sestra. „Saskija se prevrće u grobu. Da ne govorim za njene rođake.”

Tada Rembrant izgubi kontrolu. „Opomenuo sam te. Drži usta zatvorena, ili ćeš imati problema.”

Lejzbet preblede, ali ne odustade od toga da njena bude zadnja reč:

„Ne želim tu ženu za svojim stolom.”

Prve nedelje u maju, Anjeta ponovo krenu za Amsterdam.

Prošlo je mesec dana od njenog pohoda u grad i nije prestajala da se pita zašto je kuća van Rejnovih izgledala nenastanjena. Njene misli su bile okrenute Titusu. Možda je dete umrlo i nije mu više trebala dadilja. Ako je bilo tako, gazda mora da je van sebe od bola. Možda je čak napustio grad.

Ne mogavši da živi sa tim sumnjama, Anjeta odluči da se vrati u Brejstrat, da otkrije šta se dogodilo.

Opet se sakri u žbunje sa druge strane ulice i čekaše.

Ali ovoga puta, posle pola sata, vrata od kuće se otvoriše i gazda, mračan u licu i razbarušen, izađe iz kuće i uputi se prema

Antonisportu. Sigurno će dan provesti tumarajući po poljima u okolini Amsterdama.

Anjeta, koja ga je dobro poznavala, odmah shvati da je besan. Pitala se ko li ga je naljutio. U svakom slučaju, oseti se utešenom. Kuća nije bila pusta.

Sat kasnije, vrata se opet otvoriše i ovaj put se pojavi Lejzbet. Anjeta osta potresena kad vide koliko je ostarila. Kosa joj je posedela, lice se izbrazdalo borama, telo strašno omršavelo. Nikada nije imala simpatije za gazdinu sestru, ali videvši je u takvom stanju, oseti veliko sažaljenje prema njoj.

Lejzbet se uputi u suprotnom pravcu od brata, prema centru grada. Bila je nedelja. Sigurno ide u crkvu. Ko zna da li je još posećivala Audekerk.

Setivši se mesta gde je Saskija bila sahranjena, Anjeta oseti veliku gorčinu. Četrnaestog juna će biti dve godine kako sirota gazdarica počiva ispod mermernog kamena. Sudbina je prema njoj bila okrutna. Nije mogla da vidi sina kako pravi prve korake.

Posle otprilike jednog sata, Lejzbet se vrati kući. Od tada pa do popodneva, kad je Anjeta odlučila da se vrati na imanje, vrata kuće van Rejn su ostala zatvorena.

Neraspoložena lica Rembranta i Lejzbet, koje je Anjeta videla, bila su posledica odmeravanja snaga između njih dvoje.

Slikar, kako je najavio, želeo je da Hertje sedi sa njima za stolom. Sestra, iz protesta, odbila je da jede, ostajući zatvorena u svojoj sobi.

Rembrant nije pridavao važnost događaju, smatrajući da se radi o kapricu, ali Lejzbet jeste i to ozbiljnu, jer se od tada, a bilo je prošlo deset dana, više nije pojavila u trpezariji. Zapravo, kuvarica joj je krišom proturala hranu, pretežno hleb, voće i neki kolač, ali posledice njenog nejela bile su vidljive. Lejzbet, već ionako veoma mršava, sada je izgledala sablasno.

Kad bi je Hertje susretala po kući, osećala bi se krivom, videvši je u takvom stanju. Ali kasnije se to osećanje izgubilo, pa je govorila sebi da je u suštini sama Lejzbet bila uzrok svoje nesreće. Da je pazila svoje poslove, umesto što je podsticala smešni rat protiv sebe, brat se ne bi tako razbesneo. Ako se nadala da će gladovanjem izazvati

sažaljenje, pogrešila je u računici, jer je on svakim danom bivao nepomirljiviji.

Hertje je shvatila da je Rembrant već bio blizu da ostvari svoju pretnju da sestru vrati u Lajden.

Povod mu je bio razgovor koji je Lejzbet imala sa pastorom Silvijusom, Saskijinim rođakom.

Njih dvoje su se, kako ju je posle obavestio Rembrant, sreli u crkvi. Pastor, opazivši da Lejzbet izgleda loše, upitao ju je da nije bolesna. Ona mu se poverila, jer do tada niko nije imao razumevanja za nju, pa je proživljavala svoju dramu u potpunoj samoći.

Otkrila je pastoru vezu između Rembranta i udovice trubača Klasoma. Ali pastor nikada ne bi pomislio da su Rembrant i sestra došli u otvoren sukob zbog toga. Iskreno ožalošćen, čim je ugledao slikara, započeo je razgovor, moleći ga da se pomiri sa Lejzbetom.

Rembrant se pred pastorom držao suzdržano, ali kad su došli kući, sestri je napravio scenu.

„Upozorio sam te da ne razgovaraš sa Saskijinim rođakom. Gore po tebe. Sada ćeš iskusiti posledice toga.”

Lejzbet ga je gledala prestravljena.

„Nemoj praviti takvo lice, jer me nećeš ganuti. Pisaću u Lajden da ih obavestim o tvom povratku.”

„Izbacuješ li me to?”, upita ona ne verujući.

„Nisi mi dala izbora.”

„Ne mogu da verujem”, reče Lejzbet van sebe. „Braniš onu drolju, a ne mene.”

„Ne dozvoljavam ti da govoriš tako o Hertji. Moraš da je poštuješ.”

Lejzbet ga podrugljivo pogleda. „Ja nju? Ni mrtva.”

„Onda idi do đavola”, povika Rembrant. „Napolje iz ove kuće.”

„Sa velikim zadovoljstvom”, odvrati ona, cereći se. Ali znaj, nisi ti taj koji me šalje da idem. Idem sama, jer ne želim više da budem pod istim krovom sa dva okorela grešnika.” Zatim napravi pauzu da udahne vazduh. „Ta žena će biti tvoja propast. Samo mi je žao što neću biti prisutna kad se to desi.”

I prve nedelju u junu Anjeta se uputi u grad. Taj izlet je za nju postao kao sastanak koga se nije mogla odreći. Sada je radila celi mesec samo zbog jednog cilja, da dočeka dan kada će, makar izdaleka, moći da živi u iluziji da oživljava prošlost.

Kad je stigla u Brejstrat, sipila je sitna kiša. Padala je više od sat vremena. Potrčala je odmah da se skloni pod jedno drvo, nadajući se da ružno vreme neće zadržati u kući porodicu van Rejn.

Nade joj se ostvariše, jer čim je kiša prestala, gazda izađe i uputi se u pravcu radionice.

Anjeti se ne učini ništa čudno što radi i nedeljom. Znala je koliki je osobenjak i kako je malo poštovao običaje. Pitala se koliko slika crta u tom trenutku, jer je bilo uobičajeno da radi više narudžbina istovremeno.

Nešto kasnije, na vratima se pojavi Hertje. Anjeta se zapanji videvši da je nosila jednu od haljina preminule gazdarice, bogatu, svilenu, boje zlata, ukrašenu brokatom u istoj boji, koju je Saskija nosila na jednom od portreta koje je muž uradio.

Dadilja se skoro odmah povuče i Anjeta nije imala mogućnost da je bolji osmotri. U njenoj glavi iskrсну hiljadu pitanja. Zašto je nosila tu odeću? Da li joj je gazda to dozvolio? Nije mogla da poveruje da bi to uradio. Iako je dopustio da se posle ženine smrti oslobodi njenih stvari, sigurno ih ne bi poklonio dadilji. Sećala se da bi Lejzbet dala sve samo da ih ima. Da, Lejzbet. Gde li je? Ako je Hertje dozvolila sebi da uzme haljinu, zašto joj to ona nije zabranila? Šta se dešava u kući van Rejnovih?

Dok se mučila tražeći odgovor, dadilja izađe iz kuće vodeći malog Titusa za ruku. Anjeta ju je, smetena, netremice gledala. Ne samo da je nosila Saskijinu haljinu, nego je oko vrata i u ušima imala njen najdragoceniji nakit. Da nije udovica trubača Klasoma možda poludela? Mogla je da razume da se šepurila pred ogledalom sa Saskijinim stvarima, u potaji svoje sobe, ali da mirno hoda po Amsterdamu, bilo je sasvim nešto drugo.

Za to vreme Hertje je stigla blizu šumice. Anjeta je opazila da je stavila i gazdaričine narukvice i medaljon sa rubinima. Skrenula je pogled na Titusa. Baš je bio lep, sa kosom koja mu je padala po

leđima u mekanim uvojcima i bila iste boje kao u njegove majke. Izgledao je kao mali anđeo.

Dadilja i dečak prođoše šumu i nestadoše u dnu ulice. Anjeta se baci na travu, skrhana. U njenim mislima počela je da se rađa uznemirujuća pretpostavka. Možda je shvatila zašto je Hertje nosila Saskijinu haljinu i nakit. Zauzela je njeno mesto.

XI

Amsterdam, jesen 1646.

Prošle su dve godine od njenog zapanjujućeg otkrića, a Anjeta je nastavila da odlazi prve nedelje svakog meseca u Brejstrat i da špijunira kuću van Rejnovih. Već se bila pomirila sa činjenicom da su dadilja i gazda živeli kao muž i žena. U toku te dve godine imala je načina da vidi kako su vodili miran život u zajedničkoj ravnodušnosti.

Skoro odmah je shvatila da Lejzbet više nije živela sa njima. Volela bi da zna šta je bilo s njom. Poslednji put kad je videla, bila je ostarela i smršala da se uplašiš. Njen paćenički izgled bi opravdavao pretpostavku da se razbolela i da je umrla. Nije mogla da primi to zdravo za gotovo, a da ide uokolo i da se raspituje bilo je previše opasno.

Ako u gradu grešna veza između slikara i dadilje više nije izazivala skandal, kod Anjete je izazivala duboku ogorčenost. Gazdi nije trebalo dugo da se uteši.

Anjeta se sećala njegove brige za bolesnom ženom, očaja posle njene smrti, vremena koje je provodio zatvoren u sobi ne želeći nikoga da vidi, promene koje je napravio na portretu *Saskija sa šeširom* da bi proslavio otmenost preminule, i kupovine groba u Audekerku da bi joj odao poštovanje.

Zatim je bilo dovoljno da se pojavi bilo koja umilna žena na vidiku i da osudi Saskiju na zaborav. Prirodno da Anjeta nije mislila da će gazda živeti kao monah, ali nije opravdavala ni što se utešio tako brzo.

Prve nedelje u oktobru došla je u Brejstrat kasnije nego obično. Na imanju se desio nepredviđen događaj, koji ju je primorao da krene na

put sa dva sata zakašnjenja. Tako je stigla nadomak kuće upravo kad je Hertje izlazila. Bila je sama, raskošno obučena. Prepoznala jednu od gazdaričinih haljina i, kao ranije, obuče je bes. Uopšte nije mogla da podnese da dadilja oblači Saskijinu odeću. To je za nju bilo jednako svetogrđu.

Ipak potisnu bes i umesto da se smesti u šumici među grmljem, odluči da sledi Hertje. To je bilo nesmotreno, ali bila je radoznala da sazna gde se uputila. Primetila je da već nekoliko meseci Hertjini izlasci traju sve duže. Uz to, činjenica ne manje značajna po njenom mišljenju, nije je niko pratio. Gde je išla, naročito, koga je gledala?

Dadilja, napustivši Brejstrat, krenu ulicom Niuve Dulenstrat, gde se izdizala Klovenirsdulen, palata društva arkebuzira, iza koje je tekla reka Amstel.

Pošto je skrenula iza zgrade, Hertje je počela da hoda uz reku.

Anjeta je posmatraše. Hodala je mirno napred-nazad, kao da je očekivala nekoga. I zaista, nekoliko minuta kasnije pojavi se jedan starac, skromno obučen, i krenu joj u susret. Njih dvoje odmeriše oprezno jedno drugo. Anjeta shvati da se vide po prvi put.

Onda, sve se desi tako brzo da je trebalo malo vremena da se shvati značaj onoga čemu je prisustvovala. Hertje je dala starcu jednu crnu vrećicu. On pogleda unutra i izvadi ogrlicu koju, pošto je pažljivo pregledao, stavi u džep pružajući ženi drugu vrećicu, manju od prethodne. Ne otvarajući je, ona je spusti u izrez od haljine.

Tada se starac udalji. I pošto je napravio krug oko palate arkebuzira, vrati se u Niuve Dulenstrat. Posle nekoliko minuta, Hertje je krenula za njim.

Anjeta se prenu. Iznenada shvati prirodu razmene. Dadilja je prodala, ili založila, nešto od Saskijinog nakita. Odmah pomisli na gazdu. Iako je to što je Hertje uradila bilo grozno, ono što je više zaplašilo, bio je osećaj krivice koji je iznenada osetila što je predložila primanje dadilje u službu u kuću van Rejnovih. Sigurno da je i gazda imao odgovornosti. Dozvolio je toj ženi da zauzme mesto supruge, ali to nije umanjivalo činjenicu da se osećala podjednako krivom.

Dok je pristizala u glavnu ulicu, Anjeta se pitala zašto Hertje ima potrebu da prodaje Saskijin nakit. Nije uspevala da to sebi objasni. Rembrant van Rejn je bio bogat. Ali ne samo to. Bio je i velikodušan.

U Niuve Dulenstratu, prebivao je i Vilem Borejl.

Borejl je bio advokat Kompanije Istočnih Indija, veoma poznat u gradu. U njegovoj kući je uvek bilo mnogo naroda u svako doba dana i noći.

Kad je Anjeta krenula napred, jedan visok vlastelin sa gustom perikom od crnih uvojaka koji su mu dopirali do pola leđa, prolazio je kroz kapiju. Samo za trenutak mu je videla lice, ali je bilo dovoljno da se uspaniči. Ožiljak, koji mu je unakazio levi obraz, bio je karakterističan. Nije bilo sumnje da je pripadao samozvanom doktoru Skejlu.

Njena prva reakcija je bila da pobegne što brže odatle. Napast se vratila da je muči. Nikad je se neće osloboditi. Instinktivno pipnu mapu sakrivenu u pojasu svoje podsuknje. Skejl bi dao sve samo da je dobije.

Izračuna da su prošle četiri godine od kako ga je zadnji put videla. Poznavala je upornost sa kojom je progonio svoje žrtve i želela bi da ga više nikad ne sretne. Međutim, evo ga gde se odjednom ponovo vraća u njen život, budeći utvare za koje je mislila da su uspravane.

Krajem novembra princ od Orana isporuči Rembrantu dve hiljade četiri stotine guldena za dve slike, *Obožavanje pastira* i *Obrezivanje*, istog formata kao i one iz ciklusa *Hristovog stradanja*, koje mu je naručio sedam godina ranije.

Rembrant je bio blažen zbog primljene svote, jer je uspeo da dobije cenu od hiljadu dve stotine guldena po slici. Dakle, kudikamo je premašena svota od hiljadu guldena koju je uzalud tražio za zadnje dve slike *Strasti*, koje su mu isplatili po mizernih šest stotina guldena. Upravo je to bio razlog razilaženja, mišljenje o vrednosti slika, zbog čega su njegovi odnosi sa prinčevim sekretarom Konstantejnom Hajhensom, zahladneli. Odmah se osetio da je na neki način obeštećen.

Zadovoljan zbog dobro zaključenog posla, spremao se da zadovolji Hertje. Posle portreta koji je napravio na početku njihove veze, pre tri godine, nije prestajala da ga saleće, nadajući se da će joj napraviti još portreta. On u tom trenutku nije imao mnogo vremena na raspolaganju, ali je bila jedna slika koju je napravio 1636. godine, na kojoj se videla mlada žena na krevetu, a koja je bila pogodna da se prepravi.

Prvobitno se inspirisao mitom ispričanim u Ovidijevim *Metamorfozama*: kralj Akrisije je osamio kćerku Danaju, da ne bi imala dete, jer mu je bilo prorečeno da će ga unuk ubiti. Zevs, pretvorivši se u zlatnu kišu, uspeo je da poseti Danaju. Iz njihovog susreta se rađa Persej, koji je kasnije zaista ubio Akrisija.

Na slici je predstavljena figura gole žene, ispružene na krevetu. Upravo Danaja, koja se u Zevsovom prisustvu otkriva u obliku tople, pozlaćene svetlosti.

Mogao je dati Danajinom licu sličnost sa Hertjinim.

Kad joj je to predložio, odmah se oduševila idejom. Oduševljenje je splasnulo pošto je videla sliku.

„Nisam toliko debela”, pobunila se uvređeno.

Žena na platnu je imala isturen stomak i izdašne butine.

Rembrant ju je posmatrao kritičkim okom. Istina, Hertje je bila mršavija, ali ne mnogo.

„Ne brini. Promeniću i figuru.”

Izgledala je zadovoljno. „Hoću da me naslikaš sa nakitom koji si mi poklonio.”

Slikaru se ta ideja uopšte nije dopala. „Nema potrebe. Efekat dugačke ogrlice na tvom golom vratu bi bio vulgaran.”

„Onda ništa od posla”, pretila je Hertje.

„Odlično. Ali nemoj posle da se žališ što te nikad ne slikam. Imala si priliku i propustila si je.”

Videvši da je odlučan, Hertje omekša.

„Pobedio si. Bez ogrlice. Ali, popusti bar za narukvice.”

Slikar odmahnu glavom.

„Molim te. Samo jednu malu, da mi krasí ruku.”

Bio je neumoljiv. Nastavili su da se prepiru. Na kraju je Hertje uspela da ga ubedi. Tako se na rukama Hertje-Danaje pojaviše Saskijine biserne narukvice.

Anjeta je uznemireno očekivala prvu nedelju decembra. Jedva je čekala da ode u grad. Odlučila je da razgovara sa Hertjom. Znala je

da se izlaže velikom riziku, ali je to bio jedini način da otkrije da li je Skejl još išao okolo i raspitivao se za nju.

Čim je Hertje izašla iz kuće, Anjeta ode za njom do obližnje protestantske crkve Zajderkerk.

„Sećate li me se?“, upita je sedajući pored nje.

Žena je zbunjeno pogleda. „Vi ste?“

„Ja sam Anjeta Bude. Ja sam bila ta koja vas je preporučila kao dadilju u kući van Rejnovih.“

Hertje razrogači oči.

„Promenili ste se.“

Bolničarka dodirnu plave uvojke. „Više ne nosim kapicu“, objasni zbunjeno.

„Izgubili ste i dosta na težini“, nastavi Hertje posmatrajući je. „Da se niste predstavili, ne bih vas poznala.“

Anjeta spusti pogled na njenu haljinu. „I vi ste se promenili. Reklo bi se da vam stvari idu dosta dobro.“

Hertje se osmehnu. „Ne mogu se požaliti.“

„Još uvek radite u kući van Rejnovih?“

„Naravno.“

„Ali se kladim da više niste dadilja“, odvrati ironično Anjeta.

Hertje pocrveni.

„Pogodila sam, nije li tako?“

„Ne mislim da se to vas tiče.“

„Grešite“, usprotivi se hladno bolničarka. „I te kako me se tiče. Ne zaboravite da svoju sreću dugujete meni.“ Zatim se ogleda unaokolo. Ostali vernici su počeli da ih gledaju popreko. „Izađimo odavde. Moramo da razgovaramo.“

„O čemu?“, upita uznemireno Hertje.

„Pođite za mnom pa ću vam reći.“

Anjeta ustade i približi se izlazu. Dadilja je oklevala pre nego je učinila isto. Kad su izašle, uputiše se duž kanala. Hertje je prva prekinula tišinu.

„O čemu moramo da razgovaramo? Nemam mnogo vremena na raspolaganju. Moram da se vratim kući.“

Anjeta joj se nasmeja u lice. „Hoćete da poverujem da sada kad ste gazdarica ne možete da ostanete napolju koliko god hoćete?“

„Onda?“, odvrati suvo Hertje. „Pričajte ili idem.“

„Htela bih da mi pričate o Titusu. Sada mora da je napunio pet godina.”

„Napunio ih je u septembru.”

„Na koga liči?”

„Nisam upoznala majku, ali svi kažu da je isti ona.”

Anjeta se zamisli na tren. Tokom godina, za vreme njenih zaseda u šumici naspram kuće van Rejnovih, često je gledala Titusa. Istina je, sličnost sa Saskijom je bila vidljiva. „A gazda, kako je?”

„Uživa u odličnom zdravlju.”

„Da li je još najtraženiji slikar Amsterdama?”

„Red je pred njegovom radionicom.”

Anjeta uzdahnu. „Nikada nisam razumela zašto, s obzirom na tešku narav koju ima. Sećam se da je jednom, nekom klijentu koji mu je zamerio da koristi previše boje, odgovorio ljutito da je slikar, a ne farbar.”

Hertje se nasmeja. „Ima oštar jezik, ali je najbolji. Toliko je pedantan u svom radu, da može provesti ceo dan u nameštanju položaja jednog šešira, sve dok ne nađe onaj koji mu je najpovoljniji.”

Anjeta ju je posmatrala. „Je li napravio i vaš portret?”

Dadilja potvrdi. „Odmah kad sam se zaposlila. Ali upravo ovih dana poziram za drugu sliku.”

„Drži li još u kući ženine portrete?”

„Da, okačeni su u salonu.”

„I onaj na kome nosi šešir od crvenog somota sa perom?”

„Ne, taj je u spavaćoj sobi.”

Anjetin pogled se zamagli od tuge. „Bio je gazdaričin omiljeni. Kad je bila bolesna, provodila je sate gledajući ga. Uvek sam mislila da je to njen način da ostane vezana za život. Ubeđena sam da je nalazila utehu u gledanju sebe kakva je nekada bila.”

„To je čudno”, primeti Hertje. „Ja bih rekla suprotno. Kad bih izgubila lepotu, ne bih mogla da trpim ništa što bi me na nju podsećalo.”

Bolničarka pomisli da je došao čas da kaže razlog zašto ju je tražila. Ali je prvo htela nešto drugo da sazna.

„Kako je gazdina sestra?”

Hertje slegnu ramenima. „Vratila se u Lajden.”

„Kada?” upita Anjeta. Sve je drugo očekivala, samo ne to. Lejzbet se previše dopadao život koji je vodila u Amsterdamu.

„Pre dve godine.”

„Zašto?”

Hertje je izgledala zbunjena. „Verujem da joj je nedostajao njen grad.”

Anjeta shvati da ne govori istinu. Skoro sigurno je ona umešala ruke u Lejzbetin odlazak.

„Nisam dolazila ovde godinama”, reče gledajući unaokolo. „Sve je nekako drugačije nego što se sećam. Pretpostavljam da se i Brejstrat promenila. Imala sam mnogo prijatelja u susedstvu. Da li me je neko tražio?”

Hertje se namršti. „Ne čini mi se.”

„Jeste li sigurni?”

„Mislim da jesam.”

Anjeta napravi razočaran izraz. „To je tužno. Zaboravili su me. Čak ni apotekar nije pitao za mene?”

Hertje odmahnu glavom. „Ne, nikada.”

„Pa ipak smo bili dobri prijatelji. A doktor Skejl?”, upita bolničarka zadržavajući dah.

„Žao mi je. Nikada nisam čula za to ime. Nego, pričajte mi o sebi. Gde živite sada?”

„Ovde u gradu”, slaga Anjeta.

„Gde?”

„Našla sam posao u Staroj Pesthajs”, lagala je i dalje. „Stanujem blizu.”

U staroj Pesthajs, Bolnici za groznice, Anjeta je pružala pomoć pre nego što je primljena u kuću van Rejnovih.

„Želela bih da naš susret ostane tajna”, reče odjednom gledajući netremice Hertju.

Ona se začudi. „Zašto?”

„Imam svoje razloge.”

„I ne možete da mi ih otkrijete?”

„Ne. Htela bih da još nešto uradite za mene. Ako me neko traži, morate reći da ne znate gde sam.”

Dadilja je sumnjičavo pogleda. „Čemu sve te misterije? Da li ste u nevolji?”

Anjeta oseti jezu duž leđa. Ako neće da se izda, moraće da bude uverljiva.

„Nikako”, negirala je odlučno. „Hoćete li uraditi to što vas molim?”

„Ako vam je toliko stalo.”

„Kasno je”, reče Anjeta ustajući. „Moram da vas pozdravim.”

„Čekajte”, zaustavi je Hertje. „Kažite mi bar gde stanujete. Ako vas traže, mogla bih ih uputiti”.

„Ne brinite”, uveravala je Anjeta. „Ja ću stupiti u kontakt sa vama.”

Udalji se dok je Hertje sumnjivo posmatrala. Dok je prolazila gradom na povratku u Dimen, ponada se da neće zažaliti zbog ovoga što je uradila.

Dve nedelje kasnije, Anjeta se vrati u grad. Čekala je Hertju da izađe sa mise.

„Nisam mislila da ću vas videti tako brzo”, reče dadilja čim je opazi.

„Dogovorile smo se.”

„Posle četiri godine se pojavljujete i postavljate čudna pitanja. Ne vidim zašto bih vam udovoljila.”

„Ja ću vam reći razlog”, grubo odgovori Anjeta. „Došao je trenutak isplate dugova. Da nije bilo mene, danas ne biste izigravali gospođu u ulici Brejstrat. Jeste li zaboravili da sam vas ja preporučila gazdi? A, kad smo već kod toga, kako ste samo uspeali da ga uhvatite u mrežu da vam poklanja odeću i nakit mrtve žene?”

„Da slučajno niste zavidni?” odvrati Hertje podrugljivo.

„Na šta? Na to što izazivate skandal živeći sa jednim muškarcem, a da niste venčani?”

„Uskoro ću biti.”

„Vi ste naivni”, ismevala ju je Anjeta, „gazda vas nikada neće oženiti. Ne sme da izgubi korišćenje ženinog nasledstva.”

Dadilja pozelene od muke. „Šta vi o tome znate?”

„Više nego što mislite. Dugo sam živela u kući van Rejnovih.”

I Anjeti se omače uzdah. „Trebalo mi promena.”

„Sad moram da se vratim”, reče Hertje okrećući joj leđa. Napravi nekoliko koraka i naglo se okrenu. „Ah, umalo da zaboravim. Pre neki dan vas je tražio jedan čovek.”

Anjeta joj se primače sa knedlom u grlu. „Ko je bio?”

„Rekao je da se zove Jan Linder.”

„Ne poznajem nikoga sa tim imenom.”

„Takođe je rekao da je agent Kompanije Istočnih Indija.”

Žena oseti da gubi tlo. Kad je videla Skejla, baš je ulazio u kuću advokata Kompanije Istočnih Indija, Vilema Borejla. „Je li imao na licu ožiljak?”, upita slabašnim glasom. Hertje ju je netremice gledala.

„Da. Onda ga poznajete.”

Anjeta je uhvati za ruku. „Šta ste mu rekli?”

„Da više ne živite u Brejstratu i da ne znam gde ste se preselili.”

„A on?”

„Pitao me je kad sam vas videla zadnji put. Odgovorila sam da je prošlo mnogo vremena i da se ne sećam.”

„Uistinu?” kušala ju je Anjeta, stiskajući joj ruku. „Zar mu niste ispričali da smo se srele pre neki dan?”

„Nanosite mi bol”, pobuni se Hertje. „Ništa nisam rekla. Taj mi se čovek ne sviđa. Ima nešto u pogledu što plaši.”

Anjeta nije bila sigurna da li da joj poveruje. „Ako se vrati, nastavite da se pravite da ne znate šta je sa mnom.”

Hertje oslobodi ruku. „A zašto vas traži?”

Anjeta odmahnu glavom. „To vam ne mogu otkriti. Znajte da ste ga dobro procenili. Taj čovek je opasan.”

„Zbog čega?”, insistirala je Hertje.

„Verujte mi. Što manje znate, to je bolje.”

„Onda nešto skrivate”, uzviknu Hertje.

Anjeta odluči da se ne izlaže riziku. Nije imala poverenja u dadilju.

„Kao i vi, uostalom”, odvrati gledajući je. „Ko zna kakvo bi lice napravio gazda kad bi znao da je nestao jedan komad iz nakita njegove žene.”

XII

Amsterdam, zima 1647.

Hertje nije bila zadovoljna svojim životom. Dobila je elegantnu odeću i skupoceni nakit, živela je u raskošnoj kući, mogla je sebi da ispuni svaki hir koji poželi, ali je osećala da nešto nije kako treba. Posle dugog razmišljanja, shvati da joj je nedostajala guvernanta koja bi zauzela njeno mesto, s obzirom da je njena zvanična uloga u kući van Rejnovih, sada kada je Titus porastao, bila upravo ta. Kad se jednom bude oslobodila kućnih poslova, imaće više vremena da se posveti sebi.

Trebalo je samo da izabere pravi trenutak da iznese svoj zahtev pred Rembrantom. Neočekivano joj se pružila prilika, kada je skoro posle pet godina, priveden kraju popis imovine koju je ostavila Saskija. Budući da se radilo o pozamašnoj sumi - četrdeset sedam hiljada sedam stotina pedeset guldena - vest je slikara ispunila blaženstvom, a ona to iskoristi.

„Guvernanta?“, ponovi on, začuđeno podižući pogled sa lista na kome je crtao.

Posle večeri obično bi sedeli ispred kamina u spavaćoj sobi. Rembrant bi pravio neku skicu, Hertje bi šila ili vezla.

„Kuća je velika. Ima puno stvari koje treba uraditi. Ne mogu sve da postignem.”

„Ali imamo poslugu koja ti pomaže“, primeti slikar.

„Tačno. Poslugu treba uputiti, pratiti, nadgledati. Ukratko, sve to oduzima vreme i ja počinjem da bivam iscrpljena. Kad sam došla u ovu kuću, dogovor je bio da se brinem o detetu. A onda je, mic po mic, palo na mene i sve ostalo.”

Rembrant slegnu ramenima. „Iako je često bila bolesna, Saskija nije nikada imala takvih problema.”

Hertje je pokušala da sakrije svoju ljutnju. Nije joj se dopadalo da je upoređuje sa prvom ženom.

„Sad kad ti poslovi idu punom parom, mislila sam da možemo da dozvolimo u kući još neku pomoć”, reče tužnim glasom. „U suštini, kad bih imala manje odgovornosti, i Titus bi od toga imao koristi. Ostalo bi više vremena da mu se posvetim.”

Titus je bio Rembrantova slaba tačka. Jedino preživelo dete od četvoro rođenih u braku sa Saskijom, za njega je bilo svetinja.

„Pa dobro”, popusti uz uzdah i nastavi da crta. „Primi u službu i guvernantu.”

I Hertje uzdahnu, ali od olakšanja. „Videćeš da nećeš zažaliti.”

Sledećih dana je počela da traži pravu kandidatkinju. Dosta njih je odbila. Izgledalo je kao da nijedna od njih ne poseduje prave kvalifikacije. Sve dok se nije pojavila kćerka nekog podnarednika Bredevorta. Zvala se Hendrikje Stofelsdochter Jaher. Imala je dvadeset jednu godinu. Bila je tiha i skromnog izgleda. Dakle, savršena za to mesto.

Nije da je Hendrikje Stofels, kako su je obično zvali, bila ružna. Baš naprotiv, imala je pravilne crte, crvenu kosu i oblo telo. Ali kako je po prirodi bila tiha i lišena svake ženske koketerije, prolazila je nezapaženo.

Kad ju je ugledala, Hertje pomisli da nije mogla bolju da nađe. Primila je devojkicu, objasnila joj njena zaduženja i smatrala je stvar završenom.

Kasnije se gorko pokajala zbog svoje odluke, ali kako je bila ushićena zbog ponovo zadobijene slobode, nije naslutila opasnost.

Hendrikje Stofels se odmah privikla na život u kući van Rejnovih. Bio je to prvi put da se našla u društvu jednog slikara. Za nju je sve bilo novo i neobično. Posao joj se dopadao, ali još više je cenila mirne večeri pored vatre sa ostalom poslugom. Neko je krpio, neko

štrikao, neko je pričao neobične priče, a neko najnovije tračeve. A ona, nevična priči, držala se podalje i slušala. Ušla je u svet koji do tada nije poznavala. Sve i da je htela, nije znala šta bi rekla. Veoma se plašila da nešto ne pogreši, da ne ispadne neuka.

Posle večere, gazda bi ponekad sedeo sa njima i crtao. Pravio je skice lica, ili skice scena nadahnutih Biblijom. Hendrikje ga je krišom posmatrala. Bio je nepristupačan i ćutljiv. Slabo je bio zainteresovan za razgovor sa drugima. Budio je u njoj radoznalost i istovremeno strah. Bio je ekscentričan i nije mario za skandal koji je izazvala njegova veza sa Hertjom Dirks. Od njega se sve moglo očekivati.

Jedne večeri je iznenadi upornim pogledom koji nije znala da odgonetne. Zbunjena, htela da se povuče pod izgovorom da je kasno.

„Sačekajte”, zaustavi je on. „Nisam završio.”

Tada Hendrikje primeti da ju je slikar portretisao dok je, zamišljena, posmatrala vatru koja je gorela u kaminu. Bila je to ona, ali nije mogla da se prepozna. Imala je nešto čudno.

On primeti njenu zbunjenost.

„Šta je? Ne sviđa vam se?”

Hendrikje proguta knedlu. „Ne, prelepa je.”

„Pa onda zašto pravite takvo lice?”, upita je grubo Rembrant.

Ona odmahnu glavom, nesposobna da odgovori.

Sledećih dana, dok je prolazila ispred ateljea dok su vrata bila otvorena, on joj je upućivao duge poglede koje nije znala kako da protumači. Pomisli da je nezadovoljan njenim radom, da hoće da traži od Hertje Dirks da je otpusti. Ali žena nije bila skoro nikada u kući. Provodila je vreme od jednog do drugog trgovca, birajući najfinije štofove za svoju novu garderobu.

Tako se Hendrikje umiri. Gazdini pogledi joj nisu ništa govorili. Bio je čudan čovek. Možda je tako buljio u ljude, ali, uistinu, čim bi je ugledao, obuzimale bi ga ko zna kakve čudne misli.

Hertje je bila odlučila da obnovi garderobu, jer više nije htela da nosi haljine koje su pripadale pokojnici. Saskijine haljine su bez sumnje bile lepe, ali sada je htela da nosi nešto što je sašiveno samo za nju.

Odlučila je da se prepusti najboljoj krojačici u gradu, ali koja je bila i najgramzivija. Cifra koju je tražila, bila je preterana. Znala je da je Rembrant ne bi nikada isplatio, pa založi još jedan komad Saskijinog nakita, jednu zlatnu narukvicu sa biserima, filigranski rad.

Anjeta Bude joj dade na znanje da je upoznata sa njenim susretom sa starim zelenašem iz Niuve Dulenstrata, ali je ova prikriivena pretnja nije mnogo brinula. I Anjeta je imala nešto što je krila. Dokaz je bila činjenica da se plašila čoveka sa ožiljkom.

Bolničarka se pojavi prve nedelje u martu. Dan je bio veoma hladan i Zajderkerk je bila skoro pusta. Hertje se smesti na jednoj od zadnjih klupa. Ubrzo zatim, jedna žena sede pored nje. Pogleda je krišom i prepozna Anjetu.

„Nešto vas nema često”, reče poluglasno. „Pomislila sam da opet niste isparili, kao pre pet godina.”

Hertje nije znala da je Anjeta, koja je nastavila da dolazi svakog meseca u grad, krišom uhodi.

„Ima li novosti?”, upita Anjeta pogleda uprtog u oltar.

„Na šta mislite?”, odvrati ona praveći se da ne razume.

Anjeta je ljutito pogleda. „Dobro znate na šta mislim.”

Hertje slegnu ramenima. „Ne znam.”

„Da li me je neko tražio?” prasnu Anjeta besno.

„Sada razumem. Hoćete da saznate nešto o čoveku sa ožiljkom. Pa dobro, nije se pojavljivao.”

Na trenutak začutaše.

„Zašto vas traži?”, upita Hertje iznenada.

Anjeta ne odgovori.

„Mora da se radi o nečem ozbiljnom, pošto ga se toliko plašite”, nastavi dadilja.

„Nikoga se ne plašim”, reče Anjeta ledenim glasom.

„Nećete me prevariti. Videla sam da se uplašite čim se pomene. Šta vam je uradio?”

Anjeta naglo ustade. „Moram da idem.”

Kad je ostala sam, Hertje odluči da se raspita o čoveku sa ožiljkom. Rekao je da se zove Jan Linder i da je agent Kompanije Istočnih Indija. Neće biti teško da se otkrije da li je to bila istina.

Hendrikje je grešila kad je mislila da je Rembrant gleda, a da je ne vidi.

Zapravo, slikar je i previše bio svestan njenog prisustva. Počeo je čak, da ceni njenu nenametljivu lepotu, njen blagi karakter i ljubaznost, vedrinu sa kojom se hvatala u koštac sa svakodnevnim problemima. Bio je siguran da ga ona ne bi izložila ogovaranjima, kao što je radila Hertje. Ne bi ga pritiskala neprestano sa nemogućim zahtevima. Ostala bi na svom mestu, puna ljubavi i podrške.

Jednog dana se desi nešto što mu je promenilo mišljenje. Iznenadio ju je dok je izvlačila rub haljine koji se zakačio za komad nameštaja i tako otkrila noge, lepe i čvrsto oblikovane. Požuda ga preplavi, neočekivano. Od tog trenutka, mirna slika koju je imao o Hendrikje nestade i zameni je vrtlog škakljivih priviđenja.

Zajedno sa požudom, probudi mu se i stvaralaštvo. Želeo je da je naslika голу. Ispod stroge odeće guvernante, bilo je poželjno telo koje je očekivalo znalačke ruke koje će znati da na platno verno prenesu raskoš njene puti. Do sada je slikao gole žene nadahnjujući se samo onim što je video. Njegovi modeli su bile stvarne žene, ne zamišljena božanstva. Njihove mane - opuštene grudi, mlitavi stomaci, nezgrapne ruke - bile su dobro uočljive, jer je takva bila i priroda, a on je imao neprikosnoveno pravilo: oponašati je uvek i u svakom slučaju.

U guvernantinom slučaju priroda je bila blagonaklona. Biće ogromno zadovoljstvo poštovati je.

Hendrikje je opazila gazdin nemir. Sada je, kad bi je posmatrao, u njegovom pogledu čitala požudu.

Hendrikje je bila manje naivna nego što je Rembrant mislio. I još više prepredena. Odmah je shvatila da će, ako se bude pravila da je nezainteresovana i ravnodušna, povećati svoju zavodničku moć. Ako joj priđe, usprotiviće mu se ljubazno. A ako bude navaljivao, nastaviće da ga odbija.

Podaće mu se samo kad slikara strast bude potpuno obuzela. Nije bila ambiciozna, niti pohlepna, ali u kući van Rejnovih se živelo veoma dobro. Htela je tu da ostane do kraja života. Čula je glasine koje kruže o obavezujućem testamentu prve Rembrantove žene, ali Hendrikje nije imala nameru da se udaje za njega. Zadovoljila bi se da ostane pored njega, u senci. Trebalo je samo da nađe način da ga zauvek veže za sebe. Činjenica da je imala upola manje godina od njega i da je bila mirne naravi i povučena, bila je umnogome u njenu korist. Gazda je imao tešku narav. Imao je potrebu za ženom punom razumevanja, koja će podnositi njegove stalne promene raspoloženja.

Bila je sigurna da će je uskoro pitati da mu pozira za neku sliku. To će biti trenutak kad će preći u odlučan napad. Ako bude dobro odigrala svojim kartama, Rembrant će je pratiti kao kučence.

Naravno da nije zaboravila Hertje Dirks. Njegova sadašnja ljubavnica je starija od nje i manje privlačna, uz to još i pohlepna i drska. Učiniće tako da gazda opazi kako mu ljubavnica neumereno troši novac. U isto vreme Hendrikje će se pokazati trezvenom i sa skromnim željama, tako da će on moći da uoči razliku.

Kao što je i predvidela, Rembrant joj ponudi da mu bude model za jednu scenu sa biblijskom tematikom. Nije precizirao o kakvoj sceni se radi. Ona je pristala, nesmotreno, ne pitajući ništa.

Shvatila je, tek kad se našla u njegovom ateljeu, da će morati da pozira polunaga. Trebalo je da predstavlja Saru u bračnom krevetu koja čeka svog muža, Tobiju. Prema Starom zavetu, Sara se udavala sedam puta, ali je jedan demon ubio sve njene muževe. Osmi muž, Tobija, po priči anđela Rafaela, pobedio je demona.

Prvo poziranje beše razočaranje. On je namesti za slikanje i zadržao se na skiciranju serije slika njenog lica. Uopšte je nije gledao u oči. Držao se hladno i na odstojanju. Na kraju, otpusti je na brzinu zakazujući joj sastanak sledećeg dana. Hendrikje se uplaši da je njegovo zanimanje za nju iščezlo.

Sutradan, kad je došla u atelje, beše nervozna. On je smesti i reče joj da rasplete kosu. Hendrikje poslušala, ali slikar nije bio zadovoljan rezultatom. Obilazio je oko nje, proučavajući je sa svih strana, a zatim joj naredio da opet skupi kosu na potiljku. Napokon, počeo da crta ne progovorivši ni reči.

Hendrikje je bila sve više zbunjena. Zašto se Rembrant tako ponaša? Mislila je da ga je privlačila, ali sada su se u njoj probudile sumnje.

Trećeg dana zatraži da otkrije ramena i desnu ruku. Oklevala je pre nego što je raskopčala haljinu. On to opazi i iznerviran okrenu joj leđa. Kad je bila spremna, gazda je osmotri, zamišljen nekoliko trenutaka, a onda joj reče da postavi desnu ruku na grudi. Napravi dosta skica pre nego što završi sa poziranjem.

Sledećeg dana objavi da će uraditi rad sa Hendrikje u ležećoj pozi. Zbunjena, guvernanta pomisli da će morati da se premeste u spavaću sobu, ali Rembrant ode prema zavesi koja je na pola delila atelje i povuče je, otkrivajući jedan krevet. Zatim joj reče da skinete odeću. Želeo je da ostane samo u košulji.

Skidanje beše teže nego što je Hendrikje mislila, iako je on, zadubljen u proučavanje skica iz prethodnih dana, uopšte nije gledao. Kad se napokon skinula, upita šta treba da radi. Slikar joj odgovori da se ispruži i razgrne košulju tako da otkrije rame i desnu ruku.

Savladavši nelagodu, Hendrikje poslušala. Polako, Rembrant se približi postelji.

Po prvi put od kako je počela da pozira, susrevši se sa gazdinim očima, guvernanta u njima pročita požudu. Zadržavajući dah, vide ga

kako se naginje nad njom da joj skupi nekoliko pramenova kose iz punđe, kako bi joj uokvirio lice. Zatim pusti košulju da joj sklizne niz leđa.

Kad joj je nežno dodirnuo gole grudi, Hendrikje oseti kako joj se čula bude. Uplašena, pomisli da se povuče, ali beše prekasno. Njegovi prsti su već skliznuli naniže.

XIII

Amsterdam, godina 1648.

Hertje je ustanovila da je Jan Linder, čovek s ožiljkom koji je uplašio Anjetu, bio čest posetilac u palati Kompanije Istočna Indija, koja je izlazila na Klovenirsburhval kanal, nedaleko od Brejtsrata.

Informacijom ju je snabdeo stari zelenaš kod koga je založila Saskijin nakit. Po njemu, koji je živeo u istom kraju, Jan Linder se bavio trgovinom opijuma za račun Kompanije, koga su mnogo tražili doktori i apotekari. Upravo ta pojedinost joj je sugerisala da je možda Anjeta upoznala Lindera preko svoje bolničarske profesije.

U svakom slučaju, odluči da joj ne saopšti šta je otkrila. Njihovi susreti su bili na svaka dva meseca, a do sledećeg je malo nedostajalo. Pored toga, tih dana je imala i drugih briga. Rembrant je želeo da ona napiše testament u Titusovu korist.

„Ali ne posedujem ništa”, primetila je iznenađeno.

„Nije istina. Imaš Saskijin nakit”, odvratio je slikar. „Veoma je skupocen.”

Hertje se naježi od pomisli na to šta bi se moglo desiti ako on zatraži da ga vidi za popis imovine. Založila je čak i Saskijin venčani medaljon.

„Pravo je da pripadnu Titusu, ako se tebi nešto desi”, nastavio je Rembrant. „A ne tvom bratu.”

„Da smo venčani, ne bi bilo problema”, reče Hertje, koja nikada nije gubila nadu da će ga ubediti da se odrekne korišćenja dobara prve žene. „Ako se desi da umrem, moj naslednik ćeš biti ti”. Napravi pauzu. „Da ne zaboravim, kad misliš da održiš dato obećanje? Već pet godina čekam da postanem tvoja zakonska supruga.”

Slikar odgovori zaobilazno. „Još nije vreme.”

Hertjino lice se smrknu. „Zašto?”

„Ne možemo na to trošiti novac. Imamo previše troškova.”

„Ti si taj koji ima previše troškova”, precizira ona ljutito. „Trošiš ogromne svote novca na svoje zbirke. Natrpao si kuću beskorisnim stvarima.”

On se natmuri. „Pazi šta pričaš. To je moj novac i s njim radim šta želim.”

Hertje shvati da je bilo opasno da ga još podbada.

„U redu”, saglasi se blagim glasom. „Otići ću do beležnika.”

Dvadeset četvrtog januara potpisa testament kojim je sve što je posedovala, to jeste Saskijin nakit, ostavila Titusu.

Hertje je opazila već neko vreme da Rembrant nije više isti. Nekako je neuhvatljiv, rasejan. Kad nije bio u radionici, sve vreme je provodio zatvoren u ateljeu. U poslednje vreme je proredio i noćne posete njenoj sobi. Znajući koliko je strastven, Hertje obuze sumnja. Zato pokuša da ispita.

„Misliš li da radiš do kasno?”, upita ga jedne večeri čim je ustao od stola i krenuo da se zatvori u atelje.

Rembrant je pogleda začuđeno. „Zašto?”

„Odavno više ne provodimo večeri zajedno.”

„Veoma sam zauzet u ovom periodu”, odgovori on, izbegavajući njen pogled.

Hertje uzdahnu. „U svakom slučaju, ako se predomisliš, naći ćeš me budnu.”

Slikar klimnu glavom i izađe iz trpezarije.

Hertje je odlučila da ga te večeri prati. Baš je bila radoznala da vidi tu tajanstvenu sliku na kojoj je radio. Tako je sačekala da posluga ode na spavanje, šetajući gore-dole po svojoj sobi. Vreme je sporo prolazilo. Kad najzad u kući zavlada tišina, ona se na vrhovima prstiju uputi prema njegovom ateljeu.

Čula je stenjanje još pre nego se približila vratima. Sa Rembrantom je bila neka žena, i nije bilo sumnje šta su njih dvoje radili.

Skamenila se od iznenađenja. Nekoliko trenutaka je bila nesposobna da se pomeri. Nije mogla da poveruje da on ima tajnu ljubav baš tu, pred njenim očima. Ko je bila ta žena? Kako je mogao dovesti u kuću?

Odluči da mora apsolutno da je vidi. Lagano okrenu kvaku, nadajući se da neće zaškripati, i pomeri vrata. Kad je pogledala unutra, videla je da je zavesa, koja je atelje delila na dva dela, povučena do pola.

Da se iza zavese nalazio krevet, bila je za nju novost koja se pretvorila u najgoru noćnu moru kad shvati da su naga obgrljena tela na njemu, bili Rembrant i guvernanta.

Hertje se vrati sva smušena u svoju sobu. Nije znala koliko vremena je provela skrhana na krevetu, prazne glave i odsutnog pogleda. Sećala se samo da je odjednom čula korake na hodniku. Rembrant je odlazio u svoju sobu. Nije imala snage da ustane i vidi da li je u društvu.

Zatim je obuze prigušeni bes. Oseti nagon da ode do njega i da mu sruči sav bes u lice. Bila bi u stanju i da ga istuče koliko je besna.

Odjednom joj iskrsnu pred očima slika nage guvernante, opet vide njeno lice uzbuđeno od strasti, i stvarnost je pogodi žestinom jednog šamara: Hendrikje Stofels je bila mlađa i privlačnija od nje. Shvati da se slikar neće lako odreći te devojke. Ako ga pritisne, jedini rezultat biće taj da će ga samo iznervirati. Imajući u vidu njegovu tešku narav, posledice bi mogle biti katastrofalne.

Već pet godina je čekala da postane druga gospođa van Rejn. Nije mogla da rizikuje i prekine sa Rembrantom, pošto je sve ovo vreme bila strpljiva. Moraće smoći snage i ponašati se kao da se ništa nije desilo. A u međuvremenu, radiće skriveno da guvernantu prikaže u što nepovoljnijem svetlu. I kad samo pomisli da je ona htela da je zaposli po svaku cenu. Izgledala je bezazlena, tako mirna i nimalo koketna. Međutim, pokazala se nepouzdana kao zmija otrovnica.

Ispostavilo se da je bilo teže nego što je predviđala, da se pravi da ne zna za ljubavnu vezu. Koliko god Hertje ponavljala, da ako napravi scenu, Rembrant bi mogao biti nepredvidiv, ipak nije mogla da se pravi da nije bilo ništa.

Sada je primećivala prevare, laži, reči šaptane na uvo dok ona nije gledala. Pitala se od kada su njih dvoje ljubavnici. Nije uspevala sebi da oprostí što je potcenila Hendrikju Stofels. Da se samo zadovoljila onim što je imala. Međutim, morala je da preteruje. Zahtevala je guvernantu, da zauzme njeno mesto. Kakva ironija sudbine, da je zameni i u gazdinom krevetu.

Svako veče Hertje je stajala iza vrata ateljea i špijunirala ih. Znala je da se izlaže mučenju, ali nije mogla da bude mirna u svojoj sobi, dok se oni prepuštaju požudi.

Jedne večeri je izdade napad kašlja. Bila je uveliko zima i bila je prehladna. Znala je da se izlaže riziku da je otkriju, ali je obećala da će ostati samo nekoliko trenutaka. A onda više nije bila sposobna da se odvoji od vrata. Kad je spopade prvi napad kašlja, pokuša da ga uguši maramicom, ali bi još gore. Poče da kašlje i više nije uspela da se uzdrži.

Odjednom se vrata otvoriše i pojavi se Rembrant. Bio se ogrnuo pokrivačem i gledao je namršteno.

„Kog đavola tražiš?“, upita neučtivo.

Hertje brzo pogleda iza njegovih leđa i vide da je zavesa koja je krila postelju bila navučena. Zamisli kako guvernanta pažljivo motri na njih otpozadi.

„Kasno je“, promrmlja. „Zašto ne ideš da spavaš?“

On skrenu pogled, uznemiren. „Vrati se u krevet. Prehladićeš se.“
Zatim zatvori vrata.

U tom trenutku Hertje shvati da ga je izgubila.

Pošto je provela neprospavanu noć, Hertje je, čim je ustala pozvala guvernantu. Bila je primorana da se pravi da ne zna za izdaju, ali je mogla zagorčavati život Hendrikji Stofels. Do sada je pokazivala da je zadovoljna njenim radom, ali će se stvari promeniti. Udvostručice joj obaveze, biće joj stalno za petama, neće joj oprostiti ni najmanju grešku. Ukratko, pošto ne može da je izbaci, osvetiće joj se ovako. Hendrikje Stofels će zažaliti što je stupila nogom u kuću van Rejnovih.

I zaista, Hertje je počela da joj pretvara dane u pakao. Naredila joj je da radi najbesmislenije stvari, zahtevala je da pere svaki dan prozore u kući, a samo na glavnoj fasadi ima dvanaest prozora, ili pak da premešta nameštaj u salonu, da bi ga sutradan opet pronienilo, i tako redom, celu nedelju.

Na kraju svakog dana Hendrikje je bila premorena. Kad se sretala sa Rembrantom, čim bi joj glava dotakla jastuk, zaspala bi. Slikar je bio zbunjen. Jedne večeri je upita za objašnjenje.

„Da nisi slučajno bolesna?”

Ona se bila ispružila i zatvorila oči.

„Tera me da radim kao da sam robinja”, promrmlja plačnim glasom.

„Ko?”, odvrati on začuđeno.

Hendrikje učuta, dok su joj se suze kotrljale niz lice.

I Rembrant je ćutao. Shvatio je da je mislila na Hertju. Opazio je on da već nekoliko dana kuća liči na bojno polje, ali nije tome pridavao važnosti. Iznenada shvati šta se događa. Hertje nije progutala udicu i sada Hendrikje ispašta. Upita se da li treba da se umeša. Uistinu, pomisao da se nađe umešan u ženske zađevice, žestoko ga je nervirala. Sve dok bude van toga, imaće miran život, što mu je bilo veoma važno. Ostalo neka razmrse njih dve.

Međutim, Rembrant nije vodio računa niti o Hertjinoj upornost niti o Hendrikjinoj lukavosti. Ako je i gajio nade da se njihov neobični zajednički život utroje mogao vremenom srediti, funkcionisati, naprosto potrajati, bio je prinuđen da se suoči sa stvarnošću, jer se našao upleten do grla u rat koji je izbio između njegovih ljubavnica.

Prva ga je umešala Hertje.

„Hoću da otpustim guvernantu”, objavi mu jednog dana ulazeći u njegov atelje.

On se trudio da zadrži mir. „A zašto?”

Pogleda ga prezrivo. „Ona je danguba.”

Rembrant oseti kako mu krv navire u glavu. Pošto je sirota Hendrikje okretala celu kuću naglavačke već nedeljama, nije mogao da dozvoli da je tako naziva.

„Nisam stekao takav utisak”, zašišta, okrenuvši joj leđa.

„Gde ideš?”, viknu ona videći da se uputio ka vratima.

On se okrenu. „Izlazim”, reče gledajući je pravo u oči. „Ovde nema vazduha za disanje.”

Hertje nije imala hrabrosti da mu odgovori. Nekoliko dana je vladalo primirje. Rembrant se ponadao da je ona definitivno odustala od ideje da otpusti guvernantu.

Nažalost, grešio je.

Jedno jutro, čim je slikar izašao, Hertje pozva Hendrikju. „Evo, vaša plata”, reče pružajući joj nekoliko novčanica. „Uzmite je i spakujte stvari. Više nam ne trebate.”

Hendrikje osta hladnokrvna. Uze novac i izađe.

Pola sata kasnije bila je u radionici kod Rembranta.

„Šta ti radiš ovde?”, upita on začuđeno.

„Upravo su me otpustili. Sada raspolazem vremenom i hoću da šetam gradom. Tako sam pomislila da te obiđem.”

„Večeras ću razgovarati sa Hertje”, reče Rembrant uzdahnuvši.

„Proći će je želja da se ponaša kao budala.”

Hendrikje odmahnu glavom. „Prekasno je. Možda je bolje da idem. Situacija je postala nepodnošljiva.”

On se uplaši. Nije želeo da je izgubi. „Hajde, nemoj tako”, reče prilazeći joj. „Videćeš da će se sve srediti.”

Hendrikje se povlačila. „Ne razumeš. Nemam više nameru da živim pod istim krovom sa tom ženom. Moraš da izabereš: ona ili ja.”

Istog dana slikar donese odluku: izbaciće iz kuće Hertju Dirks.

Nije bilo lako otpustiti ženu koja mu je dugih šest godina bila ljubavnica, uz to i dadilja Titusu. Ali, kako je morao da bira, nije se dvoumio. Više je voleo da zadrži pored sebe Hendrikje Stofels. Blaga i nenametljiva, sigurno skromnijeg izgleda u poređenju sa Saskijom, bila je u stanju da razume njegova duševna stanja i da ga smiri svojim prisustvom. Osim toga, uvek je bila pristupačna, u svakoj prilici. Velika razlika u odnosu na Hertju, koja ga je gušila svojim pričama, a kad mu je trebala, nikad je nije bilo. Da ne priča o njenim scenama.

I na kraju, scena koju će Hertje napraviti kad joj Rembrant saopšti kraj njihove veze, biće najgora.

„Šta?” povika ona van sebe od besa kad je došao taj trenutak. „Hoćeš da odem. Mora da si sišao s uma kad tako pričaš.”

„Nikad u svom životu nisam bio razboritiji”, odvrati slikar.

„A obećanje koje si mi dao?”, nasrnu ona na njega. „Obećao si da ćeš me oženiti čim ti tvoja primanja dozvole da se odrekneš korišćenja Saskijinih dobara.”

„Situacija se promenila. A i mi. Barem ja nisam isti onaj od pre šest godina”

„To vidim. Dozvolio si da te zavede ta drolja.”

„Zažalićeš što si to rekla”, zapreti joj Rembrant.

„A kako?”, rugala mu se. „Da nećeš da me istučeš?”

Imao je tu nameru. Ali onda prevagnu razum.

Hertje je to razglasila na sve strane. Morao je da izbegne da ga uvuku opet u odvratna ogovaranja. U gradu je bilo ljudi koji su mu zavideli na uspehu. Još jedan skandal bi dobrodošao njegovim sugrađanima kao odličan razlog da ga prikažu u rđavom svetlu. Amsterdam je vrveo od slikara. Neki su bili njegovi učenici, a sada su mu bili konkurencija. Malo je trebalo da izgubi klijentelu. Nije smeo da se izlaže riziku. Morao je još da položi više od osam hiljada guldena za izravnaje kupovine kuće.

Zato je samo preteći pogledao.

„Odmah izlazi odavde, pre nego što izgubim strpljenje.”

„Neću da idem”, odvrati ona odlučno. „Ne možeš tako da se ponašaš sa mnom. Zahtevam da ispuniš bračno obećanje.”

„Nemam nikakvu nameru da to uradim. Dakle, bolje ti je da pokupiš svoje stvari i da se gubiš.”

„Moraćeš me na silu izbaciti.”

On se preteći primače. „Neka me đavo odnese, ako to ne uradim”, reče smejući se podrugljivo.

„Šta čekaš?”, izazivala ga je Hertje.

Rembrant je, ne mareći za njeno urlanje, uhvati za ruku i izvede iz sobe.

Hertje nije gubila vreme. Odmah se uputi u Komoru za bračne sporove prijavljujući Rembranta za raskid bračnog obećanja. Priloži kao dokaz poklon - Saskijin dijamantski prsten i uz to dug zajednički život sa slikarem.

Dva puta je sudski službenik pozivao umetnika, ali je on uvek odbijao da se pojavi pred sudom.

Za to vreme u gradu su buktala ogovaranja. Zabrinut da ne izgubi mušterije, Rembrant na kraju ponudi Hertji doživotnu rentu od sto sedamdeset guldena godišnje, da ne bi poništila testament u Titusovu korist, što je pretila da će da uradi. Žena to prezrivo odbi i prepirka se još vatrenije rasplamsa.

Umešao se i magistrat koji je odbacio Hertjin zahtev, ali je osudio slikara da joj isplati kao obeštećenje dve stotine guldena godišnje. Da bi se oslobodio svoje bivše ljubavnice, on prihvati.

Ogovaranja koja su kružila po gradu stigla su i do Anjetinih ušiju. Pošto je napustila Brejstrat, Hertje je otišla da stanuje kod jedne prijateljice, ostajući i dalje u istoj gradskoj četvrti. Tako je Anjeta nastavila da je sreće u Zajderkerku.

Anjeta je oštro kritikovala Hertju što je uvukla gazdu u tu ružnu raspravu. Kako je samo bila gnevna kad je opazila da je ova založila

sav Saskijin nakit. Stoga, kad je saznala za odštetu, ponadala se da će se bivša Rembrantova ljubavnica najzad opametiti i postarati da otkupi gazdaričin nakit.

„Uradiću to čim budem mogla”, odgovorila je iznervirana Hertje, kad je Anjeta nagovarala da se pobrine za to što pre. „Kakogod, to se vas ne tiče.”

„Mogla bih da obavestim Rembranta.”

„Isto bih ja mogla da uradim sa Jan Linderom.”

Anjeta preblede. „Šta hoćete da kažete?”

„Da od sada pa nadalje moje ćutanje ima cenu. Ako nećete da čoveku sa ožiljkom otkrijem da radite u Pesthajsu, moraćete da mi platite.”

„Dakle, vi znate gde je on?”

„Naravno”, odgovori Hertje, koja je uspela da otkrije Linderovu adresu. „Ali vam to neću reći.”

„Ne verujem vam.”

„Tim gore po vas. Da bih vas ubedila, samo ću vam reći da trguje opijumom za račun indijske kompanije. I to vam rečito govori o vašim prošlim odnosima. Vi ste bolničarka. Mislim da ste naručili opijum i da ga niste platili. Ili ste ga ukrali. Priča se da je ta supstanca univerzalni lek za svaku vrstu bolesti. I zbog toga vas Jan Linden traži, zar ne?”

Anjeta je bila zapanjena. Evo kako se njen najljući neprijatelj ponovo javlja da je muči. Naivno se nadala da je ostavio na miru. Iskali svoj bes na Hertji.

„Vi ste najbednije stvorenje koje sam srela u životu. Kad sam vas upoznala niste bili takvi. Kako ste uspeli da se pretvorite u takvu ništariju?”

Dadilja je netremice gledala „Rembrant me je iznenada izbacio na ulicu. Nisam imala od čega da živim. Bila sam primorana da založim nakit.”

„Još ste i lažljivica”, prosikta Anjeta. „Vaši susreti sa zelenašem datiraju pre nego što vas je gazda izbacio iz kuće.”

Hertje napravi nestrpljiv pokret. „Umorila sam se slušajući vaše pridike. Ako nećete da pričam, morate mi dati trideset guldena.”

„Vi ste poludeli. Nemam toliko novaca.”

„Nađite ga”, odvrati Hertje ravnodušno. „Dajem vam mesec dana.”

Bolničarka je pogleda sa gnušanjem. „Izazivate mi gađenje.”
Ona prasnu u smeh i ode.

Treći deo
NEVENČANA ŽENA

XIV

Amsterdam, godina 1649.

Rembrant slučajno otkri da je Hertje založila Saskijin nakit. Kako je bio čest posetilac licitacijskih kuća, desi se da ga je jednog dana ugledao izloženog u jednoj od njih. Sačinjavao je deo imovine koji će uskoro biti ponuđen na prodaju. Besan, banu u sobu svoje bivše ljubavnice.

„Kako si samo mogla da založiš nakit moje sirote žene?” vikao je hvatajući je za ramena.

Hertje je pokušavala da se oslobodi. „Pusti me. Boli me.” On je žestoko protrese.

„To nije ništa u odnosu na ono što zaslužuješ, jer si Titusa lišila nasleđstva njegove majke. Nakit je bio njegov. Nisi imala pravo da ga založiš.”

„Zaboravljaš jednu malu pojedinost”, odvrati ona ljutito. „Dao si mi ga kad si obećao da ćeš me oženiti. Videći da ne držiš reč, smatrala sam se slobodnom da raspoložem njime kako mi se sviđa.”

Rembrantove ruke predoše sa njenih ramena na njen vrat. „I ti nešto zaboravljaš, ružna harpijo.”¹³ Napravila si testament u Titusovu korist.”

„Imaš li nameru da me zadaviš?”, upita ga izazivački Hertje, pošto su slikareve ruke počele da je stežu oko vrata.

„Uradih bih to veoma rado.”

Nekoliko trenutaka su stajali jedno naspram drugog, puni mržnje, a onda je Rembrant pusti.

„Odmah da si otkupila nakit”, naredi joj. „Ili ću ti napraviti probleme kakve ne možeš ni da zamisliš!”

Vratio se odmah kući i Hendrikje je bila začuđena kada ga je videla da se vraća u neuobičajeno vreme za njega, sredinom prepodneva.

„Loše ti je?” upita užurbano pomažući mu da skine ogrtač.

Slikar odmahnu glavom i uputi se u atelje.

Nije pošla za njim. Znala je da je bolje da ga ostavi samog kada je tako raspoložen. Otići će kod njega kasnije. Htela je da mu da vremena da se smiri.

Nešto kasnije našla ga je kako doteruje skicu Titusa koju je uradio pre nekoliko dana. Svaki trag gneva beše nestao s njegovog lica. Izgledao je smireno, ali čim je ona prišla, on uzviknu sa žestinom:

„Ona goropadnica. Neka je đavo nosi! Založila je Saskijin nakit. Mogao bih je ubiti, koliko je mrzim.”

Hendrikje ga pomilova po ramenu.

„Šta misliš da uradiš?”

„Rekao sam joj da ga otkupi pre nego što završi na licitaciji. Ako to ne uradi, prijaviću je.”

„Da li je to neophodno?”, upita Hendrikje zabrinuta zbog glasina koje će novi spor izazvati. Tek što se završio onaj koji je Hertje pokrenula pred Komorom za bračne sporove.

„Nemam drugog izbora. Ne mogu lišiti Titusa dela majčinog nasledstva.”

Hendrikje je ćutala, ali je u sebi ključala od besa. Da samo nije bio tako nepromišljen, da pokloni nakit kada je prvi put došla, sada ne bi bili u ovakvoj nevolji.

„Ako je pozovem na sud”, nastavi slikar, „moraš svedočiti u moju korist.”

Ona razrogači oči. Kakve veze ona ima s tim?

„I šta da kažem?”, upita uznemirena.

„Da je Hertje Dirks živela u mojoj kući zato što je bila dadilja mom sinu. Ostalo su samo njene fantazije.”

„Ukratko, želiš da potvrdim da među vama nije bilo ničega?”

„Upravo tako”, složi se on.

Gledala ga je netremice. „Ali to nije istina.”

Rembrant je pogleda. „Uveren sam da ćeš i ti izvući korist iz te male laži.”

Najzad je Anjeta, s teškom mukom, uspela da sakupi iznos od trideset guldena, koliko je Hertje tražila. Kada joj je predala taj novac, ova je zakazala novi sastanak za šest meseci. Nije trebalo da traži razlog. Bilo je očigledno da će zahtevati još novca.

Anjeta nije mogla da poveruje da je pala u kandže jedne beskrupulozne žene kao što je Hertje Dirks. A ranije nije bilo tako. Uvek je ona bila ta koja je vodila igru. Onda su se uloge promenile. Iako Hertje nije znala njenu pravu adresu, bilo bi dovoljno da obavesti čoveka s ožiljkom da je ona u gradu, a on bi je sigurno pronašao.

Tih šest meseci su za Anjetu predstavljali dugu agoniju. Nije imala drugog novca, ali je bila spremna da radi bilo šta kako bi ga nabavila. Sada više nije imala ništa da izgubi.

Otišla je na sastanak sa grčem u stomaku od brige. Na klupama u Zajderkerku sedeli su malobrojni vernici. Hertje još nije bila došla. Čekala je motreći neprestano na ulaz. Pojavila se posle pola sata. Bila je zadihana, kao da je trčala, a odeća joj je bila neuredna.

„Šta se desilo?“, upita Anjeta.

„U nevolji sam“, odgovori Hertje nervozno. „Rembrant je otkrio da sam založila nakit njegove žene.“

Anjeti se ote uzvik zadovoljstva. „Rekla sam vam da se nećete izvući.“

Hertje je pogleda mrzovoljno. „Nemojte likovati. Ako ja potonem i vi ćete sa mnom. Sada mi je novac potrebniji nego ikad, kako bih otkupila nakit. Dakle, hoću još trideset guldena.“

Anjeta se oseti kao da umire. Ovog puta će morati da založi jedini par zlatnih minđuša koje je imala.

„Kada?“, upita bezbojnim glasom.

„Što je moguće pre.“

„Videću šta mogu da uradim“, odgovori spremajući se da napusti crkvu.

Rembrant nije dao Hertji mnogo vremena. Možda zato što ju je poznao previše dobro i naslutio da ona neće otkupiti nakit. Posle nekoliko nedelja prijavio ju je zbog raskalašnog ponašanja, optužujući je da je novac dobijen od nakita protraćila na neobuzdane terevenke.

Suđenje je pokrenulo lavinu ogovaranja, naročito kada je pozvana guvernanta iz kuće van Rejnovih da svedoči. U gradu su već neko vreme kolale zlobne glasine o njenoj vezi sa poslodavcem.

Hendrikje Stofels se pojavi pred sudijom nespretna i zastrašena. Bilo je to prvi put da govori u javnosti. I još je morala da laže. Plašila se da će se odati.

„Vaše ime?“, upita sudija odmeravajući je strogo.

„Hendrikje Stofelsdochter Jaher, ali sam poznata kao Hendrikje Stofels. Guvernanta sam kod Rembranta van Rejna.“

„Poznajete li optuženu?“, upita sudija pokazujući na Hertju Dirks koja je stajala između dva stražara.

Hendrikje proguta knedlu s mukom. „Da“, reče, brzo je pogledavši.

„Da li je okrivljena živela u kući gospodina van Rejna u Brejstratu?“

„Da.“

„U kom svojstvu?“

„Bila je dadilja gazdinom sinu.“

„Nije istina“, pobuni se Hertje. Sudija naredi stražarima da je ućutkaju. Zatim se ponovo obrati Hendrikji.

„Gospodin van Rejn tvrdi da se optužena ponašala nedolično i da mu je stalno dosađivala sa opscenim zahtevima, koje je on dosledno odbijao. Da li možete to da potvrdite?“

Hendrikje obli rumenilo. Prisutni pogrešno shvatiše da je to zbog skandalozne teme. Međutim, njoj je bilo neugodno zbog laži koje je morala da izgovori.

„Da“, odgovori drhtavim glasom. „Videla sam više puta Hertje Dirks kako dosađuje gazdi.“

Optužena se baci prema njoj uzvikujući najgore uvrede. Stražari je zadržase i narediše joj da ćuti.

„Na koji način?“, ispitivao je sudija.

„Pojavljivala se pred njim poluodevena i pokušavala da ga odvuče u svoju sobu.“

Ovog puta Hertje uspe da izbegne stražare i stade pred nju preteći.

„Ti si ta koja je zaista drolja“, vikala je lica iskrivljenog od besa. „Ti si ga uvukla u svoj krevet i zarobila svojim bludničkim veštinama.“

Stražari pokušaše da je uhvate, ali ona im izmače.

„Videla sam vas kako se valjate na podu ateljea, goli i uspaljeni kao psi“, nastavi, sad već potpuno van sebe. „To je bio pravi opsceni prizor.“

Stražari ovoga puta uspeše da je uhvate.

„Nemoj se zavaravati“, vrisnu iz sveg glasa, dok su je doslovno iznosili iz sudnice. „Slavni maestro Rembrant van Rejn neće ni tebe oženiti. Suviše je gramziv. Nikada se neće odreći novca prve žene. Iskoristiće te a potom odbaciti, kao što je uradio sa mnom.“

Sudije su dvadeset trećeg oktobra proglasili Hertju Dirks krivom i osudili je na dvanaest godina zatvora u popravnom domu u Haudi, mestu nedaleko od Roterdama. Šest dana kasnije, dvadeset devetog oktobra, bila je zatvorena. Rembrant je platio troškove njenog prevoza.

Anjeta nije uspela da sakupi trideset guldena. Založivši minduše, napabirčila je na jedvite jade deset. Stoga je prve nedelje u novembru pošla u Zajderkerk kao osuđenica koja ide na gubilište.

Čekala je Hertje dva sata pre nego što je odustala i otišla iz crkve. Činjenica da dadilja nije došla, sa jedne strane joj je izmamila uzdah olakšanja, sa druge strane ju je plašila. Pitala se šta joj se moglo desiti. Nije mislila da je moguće da je odustala od ucene, mora biti da je zadržalo nešto ozbiljno. Stan prijateljice kod koje je odsela nije bio daleko. Odlučila je da ode i pogleda.

„Ko je?“, upita sumnjičavo žena, kada je pokucala na njena vrata tražeći Hertje Dirks.

„Anjeta Bude.“

Izraz ženinog lica se promeni čim je čula njeno ime. „Zar ne znate?“, reče tužno.

„Šta?“

„Hertje je zatvorena u popravni dom u Haudi.”

Anjeta je bila iznenađena. Bila je to poslednja stvar koju je očekivala da će čuti.

„Zašto?” upita zaprepašćeno.

Žena ju je gledala s tugom. „Žao mi je što to moram da kažem, ali Hertje je to sama tražila. Uvek je opasno izazivati moćnike.”

„Na šta mislite?”

„Da se nije zainatila da ratuje sa onim Rembrantom, sada ne bi bila zatvorena u Haudu. Njemu je na kraju dojadilo i odvukao ju je pred sud sa optužbom za nedolično ponašanje. On je slikar iz visokog društva, cenjen je i omiljen. Razumljivo je da njegova reč vredi više nego Hertjina.”

„Nedolično ponašanje”, ponovi uznemireno Anjeta. „I šta je uradila?”

„Optužio ju je da je založila nakit koji joj je poklonio kako bi platila svoje terevenke. Sud mu je poverovao.”

„Kada je doneta presuda?”

„Pre dve nedelje. Da bi je se oslobodio, slikar je platio iz sopstvenog džepa troškove njenog prevoza do Haude.”

Anjeta je polagano upijala novost. Ono što ju je najviše potreslo, više nego sva Hertjina krivica, bilo je to što je otkrila koliko je gazda postao nemilosrdan. Da zatvori bivšu ljubavnicu u Haudu, samo da ne bi bila u njegovoj blizini, bio je zaista sraman postupak.

„Koliko će morati da ostane tamo?”

„Dvanaest godina”, odgovori žena tužno.

Anjeta je bila potresena. Dvanaest godina je dug period. Znajući kakvi su životni uslovi u takozvanim popravnim domovima, Hertje Dirks je mogla i da umre u Haudi.

Iznenada joj kroz glavu sinu misao. Ako je zatvorena, ne može više da je ucenjuje. Oseti takvo olakšanje da nije razumela šta je žena na kraju rekla.

„Oprostite”, izvinila se. „Razmišljala sam o strašnoj sudbini koja je Hertju zadesila. Šta ste rekli?”

„Pre nego što su je odveli, ostavila je za vas poruku”, ponovila je žena.

Anjeti u glavi zazvoni na uzbunu. „Kakvu?”

„Hoće da je posetite što pre. Ima važne vesti da vam saopšti. Ako to ne učinite, znate kome će se obratiti.”

Dok je odlazila iz grada vraćajući se na imanje u Dimen, Anjeta se osećala veoma utučeno. Mora da ode u Haudu što pre. Poznato je da su čuvari zatvora potkupljivi. Ako plati nekoliko novčića, Hertje će lako pronaći nekog koji je spreman da joj pomogne da ostvari svoju pretnju.

XV

Amsterdam, godina 1653.

Do Haude se putovalo dugo. Anjeta je mogla da ide samo jednom godišnje. Na svu sreću, uspela je da ubedi svoju ucenjivačicu da ako izgubi posao, što će se sigurno desiti ako često odsustvuje, neće više moći da joj plaća.

U zamenu za to da ništa ne kaže Janu Linderu, Anjeta je Hertji davala novac. Ženi je on očajnički bio potreban, jer je bez novca bilo nemoguće preživeti u surovim uslovima popravnog doma.

Prvi put kada je videla Haudu, Anjeta je mislila da će umreti. Visoki sivi zid je opasivao veliko nisko zdanje sa prozorima poput puškarnica, tako uzanim da je i vazduh jedva ulazio, oko koga se dizalo nekoliko trošnih baraka. Bila je to perionica-farbara u kojoj su radile zatvorenice.

Čovek koji je otvarao gvozdenu kapiju zvao se Jakob. Bio je kao gorostas. Svaki put kada je Anjeta prelazila prag pakla, kako je imala običaj da zove Haudu u sebi, on ju je pažljivo osmatrao, lukavo se kezeći.

„Dakle?” pitala bi ona pružajući mu jedan gulden.

Jakob je stavljao novac u džep i predavao bi joj nekoliko listova papira.

Takav je bio njihov tajni dogovor. Čovek je bio plaćen da zadrži pisma koja je Hertje Dirks upućivala Janu Linderu.

Anjeta ih je skrivala u jedan od svojih džepova i prelazila preko dvorišta do sobe za posete da bi se srela sa zatvorenicom. Pročitaće pisma kasnije, ali već je znala šta u njima piše, jer je Hertje uvek

ponavljala samo dve rečenice: „Znam gde se nalazi bolničarka Anjeta Bude. Dođite u Haudi i reći ću vam.”

Te godine Anjeta se uputila u Haudu u aprilu. Bila je to njena treća poseta. Jakob je dočekaao uz uobičajeno lukavo cerekanje. Bila su samo dva pisma. Da se Hertje nije konačno pomirila s tim da neće dobiti odgovor od Jana Lintera?

Kada je ušla u sobu za posete, nije je prepoznala. U odnosu na prošlu godinu, zatvorenica je strašno ostarila.

„Najzad ste tu”, uzviknu Hertje uzbuđeno. „Potrošila sam novac. Ima više od mesec dana kako nisam imala pristojan obrok.”

Pristojnim obrokom je smatrala haringe, krompir i bajat hleb. Inače, zatvorski obrok se sastojao od bućkuriša neodređene boje i sadržaja.

Anjeta joj je odmah predala novac. Smatrala je besmislenom okrutnošću da je tera da još čeka. Ona je pomamno prebrajala novac i brzo ga stavila u nedra.

„Kako ste?” upita Anjeta uporno izbegavajući da je pogleda. Hertje Dirks je nekada bila ljupka. U povijenoj i bezuboj starici koja je stajala ispred Anjete, niko ne bi prepoznao ženu koja je zauzela mesto plemenite Saskije van Ajlenburh.

„Sve u svemu dobro, ako se ima u vidu šta sam prinuđena da podnosim.”

Među njima je zavladao tišina. Anjeta je bila upoznata sa uslovima života u popravnom domu. Buđenje u zoru, komad suvog hleba i odmah na posao u polumračnu smrdljivu baraku, gde se četrnaest sati lupa, cedi i ispira rublje. Za ručak drugi komad hleba, a uveče skoro uvek hladna supa. Zatim, odmor na grubim slamaricama prostrtim na podu, sa samo jednim odrpanim pokrivačem kao zaštitom od hladnoće.

Hertje dobi jak napad kašlja.

„Od kada ste u takvom stanju?” upita Anjeta.

„Od zimus. Kašalj me muči naročito noću. Imam i bol u grudima.”

„I prehladjeni ste?”

„Da. I jezu od hladnoće.”

Ima teški edem pluća, pomisli Anjeta. Ako se ne bude lečila, rizikuje da umre od gušenja šlajmom. Njeno disanje je zaista više ličilo na krkljanje. Ali u paklu Haude nije bilo moguće pozvati lekara.

„Uskoro ću umreti”, reče iznenada Hertje, nateravši je da se trgne.
„Osećam to.”

„Ne govorite tako. Sada je proleće. Kašalj će proći kad dođe lepo vreme”, umirivala ju je Anjeta.

„Neću izaći živa odavde. Sada jasno vidim svoje greške. Nije trebalo da ga izazivam.”

Aludirala je na Rembranta, čije ime nikada nije izgovarala.

„Kako je on?” nastavi.

„Prema onome što znam o njemu, dobro je.”

„A ona drolja?”

„I Hendrikje Stofels je dobrog zdravlja.”

Iz pogleda Hertje je sevala mržnja. „Da li ju je oženio?”

„Dobro znate da se nikada neće odreći novca prve žene”, odgovori Anjeta. „Između ostalog, priča se da ima mnogo dugova. A mušterije ne stoje više u redu ispred njegovih vrata kao nekada.”

„Drago mi je”, odvrati Hertje s mržnjom. „To je najlepša vest koju ste mi mogli doneti.”

„Potrudite se da zaboravite prošlost. Povređujete sebe razmišljajući o stvarima koje ne možete da promenite.”

Hertje je zgrabi za ruku. „Morate da mi pomognete.”

„Već činim sve što je moguće. Nemojte misliti da je lako pronaći novac koji mi tražite. Ja sam samo jedna skromna bolničarka.”

„Niste shvatili”, reče Hertje puštajući joj ruku. „Nisam to mislila. Želim da mi pomognete da izađem odavde pre nego što bude prekasno.”

„A kako?” upita Anjeta ironično. „Da vam pomognem da pobegnute?”

„Ne, nego da nađete način da me puste na slobodu. Već četiri godine trunem u ovoj rupi. Dosta je.”

„Da vas puste?”

„Ako se podnese molba sudu, s obzirom na moje dobro vladanje, mogla bih da dobijem smanjenje kazne. U suštini, šta je moja krivica? Da li sam možda nekoga ubila?”

Čak je i Anjeta mislila da je kazna na koju je Hertje osuđena preterana u odnosu na ono za šta je optužena.

„Šta biste hteli da uradim?”

„Podnesite molbu u moje ime.”

Anjeta to nije mogla da uradi. Privukla bi pažnju na sebe, ali nije želela da je razočara.

„Pokušaću”, reče, pošto je malo razmislila.

Hertje se ozari. „Čekaću sa nestrpljenjem vašu sledeću posetu.”

Rembrant je bio u velikim novčanim neprilikama. Kako bi uvećao svoje brojne zbirke, trošio je više nego što je zarađivao. Uz to, više nije mogao da računa na imućnu građansku klijentelu koja je bila zaslužna za njegov uspeh, pošto je grad, zbog rata sa Engleskom, prolazio kroz tešku ekonomsku krizu.

Najveći problem je predstavljao dug za kuću. Posle četrnaest godina koliko je živeo u kući u ulici Brejstrat, dugovao je skoro polovinu ugovorenog iznosa dvojici trgovaca od kojih je kuću otkupio. Pet godina nije čak plaćao ni kamatu na dug. A pre tri godine je preneo porez na nepokretnosti na prvobitne vlasnike.

Jedan od njih, Kristofel Tijs, vršio je pritisak već duže vreme da se situacija reši, ali Rembrant je, budući da kuća još nije bila uknjižena na njegovo ime, uvek odgovarao da će isplatiti dug tek kada na dokumentima bude stajalo njegovo ime.

U početku, Tijs se nije s tim slagao, ali je kasnije, pošto je shvatio da je to jedini način da se domogne novca, prihvatio. U februaru te godine dostavio je račun na osam hiljada četiri stotine sedamdeset guldena, bez kamate.

Dva meseca je Rembrant razbijao glavu kako da dođe do potrebnog novca. Pozajmio je četiri hiljade guldena od trgovca Isaka van Hertenbejka i četiri hiljade od doktora Kornelisa Vitsena. Nedostajalo mu je još oko hiljadu. Razmišljao je da se obrati Janu Siksu, svom prijatelju i meceni.

Jan Siks je bio naslednik bogate porodice izbeglica hugenota, koji su pobešli sa Sv. Omera, a koji su u Amsterdamu radili kao trgovci i farbari. Posle smrti oca Siksa, posao je preuzela udovica, koja se pobrinula da joj sin studira na Univerzitetu u Lajdenu. On je u

početku pratio porodični posao, ali kasnije su se njegova interesovanja okrenula ka slikarstvu i poeziji.

Rembrant ga je portretisao prvi put 1647. Siks je tada imao dvadeset devet godina. Bio je mladić duge plave kose. Slikar ga je predstavio u bakrorezu kako čita rukopis, naslonjen na prozor u svojoj radnoj sobi.

Prethodne godine, međutim, uradio je dva crteža prijatelju. Pošto mu je bio potreban novac, preprodao mu je i *Saskiju sa šeširom*. Bilo mu je teško da se odvoji od portreta supruge, ali nije mogao drugačije.

Siks je imao kuću u Japhanesu, na Dimerdejku, gde je provodio mnogo vremena i Rembrant je često bio njegov gost. Koristio je te posete da uradi nekoliko slika sa okolnom seoskom panoramom, rekome Ej, ili sa selom Sparndam na suprotnoj obali.

Znao je da je njegov prijatelj u to vreme u Japhanesu. Tako je odlučio da ga poseti i da mu zatraži zajam.

Anjeta je netremice gledala kuću u Brejstratu boreći se sa nostalgijom. Činilo joj se kao da opet vidi gazdaricu kako se pomalja na jednom od prozora na drugom spratu, kao što je obično činila za vreme lepih prolećnih dana, kada je vazduh bio topao a nebo bez oblačka. Nije mogla da prihvati pomisao da se to vreme nikada više neće vratiti. Još uvek je osećala da joj nedostaje kuća van Rejnovih i njeni stanari. Čak i Lejzbet.

Kako je čula, sestra njenog starog gazde više nije kročila u Amsterdam. Sećala se kako je bila zanesena lepim zamenikom oružara, gospodarom Vlardingena. Misli su joj neizbežno skrenule na uznemirujućeg doktora Skejla, koji se udvarao Lejzbet kako bi došao do nje. Sada je uzeo ime Jan Linder i predstavljao se kao agent Kompanije Istočnih Indija. Anjeta je više puta bila u iskušenju da se sakrije blizu sedišta Kompanije da bi ga videla. Ali svaki put bi odustala jer je moglo da bude opasno.

U tom trenutku se u dnu Brejstrata pojavio čovek u slikarskom ogrtaču zamazanom bojama i sa mekanom kapom od somota jarko crvene boje. Bio je uznemiren. Gestikulirao je hodajući, kao da priča sam sa sobom.

Anjeta je bila navikla na čudno ponašanje svog bivšeg gazde, ali ovog puta je prevazišao sebe. Nikada ga nije videla u takvom stanju. Izgledao je kao ludak u trenutku kada je obuzet bunilom.

Kada je Rembrant nestao u ulazu kuće, savlada je razočaranje. Ništa više nije bilo onako kao što je pamtila. Odjednom je videla stvari onakve kakve jesu, u svetlu surove stvarnosti. Na kući su se primećivali znaci vremena. Bilo joj je potrebno renoviranje. Gazda je bio prljav i izbezumljen. Nije čudo što se broj njegovih mušterija smanjivao. Izgleda da je vreme slave i uspeha konačno prošlo.

Rembrant je bio očajan. Njegova finansijska situacija se pogoršala. Bio je na korak od bankrotstva. Dobio je pozajmicu od Jana Siksa. Garantovao je za njega prijatelj Lodevejk van Ludik, za koga ga je vezivala zajednička kolekcionarska strast. Najzad, na kraju je slikar isplatio dug za kuću, ali je bio prinuđen da je založi, zajedno sa svim stvarima u njoj, kao garanciju svojim novim poveriocima. Zato se ponovo našao tamo odakle je krenuo.

Čak i nada da će proširiti krug clijenata pokazala se kao pusta varka. Prestižnije porudžbine su često dobijali njegovi bivši učenici, naročito Bol i Flink. A to je za njega bila dvostruka izdaja. Dao im je dom, naučio ih je zanatu ohrabrivši ih da razvijaju sopstvene umetničke sposobnosti, a ti nezahvalnici ne samo što su ga napustili, već su sada odvodili i njegove najbolje mušterije.

Uostalom, mora priznati da se njegov način slikanja promenio. Potezi kičicom su postali širi i zbijeniji. Sada više nisu određivali formu, već su korišćeni na način da naglase, pre nego da opišu. Zato je njegove slike trebalo gledati samo sa daljine.

Pošto je čuo zlobne glasine potekle od onih koji su ga klevetali i optuživali da slika koristeći zidarsku mistriju umesto kičice, iz inata je

mušterijama, kada bi tražili da izbliza gledaju njegove radove, odgovarao da bi se mogli onesvestiti od mirisa boja.

XVI

Amsterdam, godina 1654.

Novi portret Jana Siksa koji je Rembrant uradio bio je možda jedan od njegovih najlepših portreta. Prikazivao je plemića kako stoji obučen u sivi mundir, sa crvenim ogrtačem sa zlatnim širitima prebačenim preko ramena, glave pognute u stranu i zamišljenog izraza lica, dok u desnoj ruci steže rukavicu koju je upravo skinuo. Činjenica da je Siks izabrao tako neformalnu pozu, bila je dokaz koliko mu je bilo stalo do toga da svojim potomcima ostavi sliku sebe kao aristokrate, sposobnog da se sa svakom situacijom suoči na najprirodniji način. Zaista, bio je toliko očaran slikom da je dao da se ukrasi natpisom na latinskom: „Takvo lice sam imao ja, Jan Siks, koji sam od detinjstva duboko poštovao Muze.”

I Rembrant je bio zadovoljan, jer su mušterije ponovo kucale na njegova vrata. Posle serije portreta starih gospođa i trgovaca u godinama, dobio je porudžbinu za jednu sliku inspirisanu pričom o Vitsaveji, ženi koja je zaludela kralja Davida.

Prema biblijskoj legendi, David je ugledao Vitsaveju, Urijinu ženu, dok se kupala. Bio je tako opčinjen da joj je poslao svoje glasnike sa ljubavnim pismom i pozvao je da mu se pridruži na dvoru. Žena je prihvatila poziv i postala njegova ljubavnica. Kada joj je muž poginuo u bici, David ju je oženio.

Slikar je odlučio da prikaže Vitsaveju u kupatilu dok razmišlja nad Davidovim pismom. Želeo je da izrazi njen unutrašnji sukob između osećanja bračne vernosti i pokornosti prema kralju. Ne bi to bio, dakle, senzualan akt. Prizor je trebalo da odslikava atmosferu mira i čednosti.

Hendrikje je bila idealan model za Vitsaveju koju je imao u mislima. Ali kada ju je pitao da pozira, ona je učtivo odbila.

„Ne verujem da sam ja za to.”

„Ma šta pričaš? Savršena si. Imaš odgovarajuće držanje i izraz. Zamišljam te kako sediš pored kade, pogleda uperenog u prazno, pošto si pročitala kraljevo pismo. Boriš se sa sobom. Ne znaš kakvu odluku da doneseš. A i pomirena si sa sudbinom, jer šta god da uradiš, ništa više neće biti kao pre.”

Hendrikje uzdahnu. „Kako opisuješ, to je zaista lep prizor. Ali mislim da nisam u stanju da je predstavljam.”

Rembrant se smeškao želeći da je pridobije. „Nemoj biti skromna. Koža ti je bela i glatka, telo zaobljeno. Ne bih našao bolje za moju Vitsaveju. Nemoj me terati da tražim drugi model.”

„Poziranje bi moglo da bude opasno.”

„Kako to?”

„Mogla bih da se umorim.”

Rembrant podiže obrve. „Ne shvatam. Pozirala si više puta i nikada se nisi žalila.”

Hendrikje pocrvene. „Istina je”, reče odobravajući i stavi ruke na stomak. „Ali nisam bila u ovom stanju.”

Gledao je u nju netremice, zapanjen. Potom spusti pogled na ruke ispod kojih se nazirala blaga zaobljenost, a njegov izraz lica se promeni.

„Od kada znaš za to?”, upita tiho.

„Nekoliko nedelja.”

„Zašto mi nisi ranije rekla?”

„Htela sam da budem sigurna”, odgovori ona bojažljivo. „Već sam u izvesnim godinama. Iskreno, već sam bila izgubila nadu da ću postati majka.”

Rembrantovo lice se smrači. „Ni ja nisam planirao da ponovo postanem otac.”

Hendrikje se ohrabri i postavi pitanje kojeg se najviše plašila.

„Žao ti je?”

Nije odmah odgovorio. Neko vreme je namršteno gledao u pod.

„Titus je već veliki, a ja sam suviše star da bih bio dobar otac”, rekao je s rezigniranim izrazom. „Ali odigraću svoju ulogu. Neću se povući.”

Na kraju je Hendrikje pristala da pozira za lik Vitsaveje. Zauzvrat je tražila i postigla da je Rembrant naslika u Florinoj odeći, kao što je više puta slikao prvu ženu. Slikar je pristao. Skoro dvadeset godina ranije je na taj način proslavio prvu Saskijinu trudnoću. Slika je tada bila veća, a model odeven raskošno. Još se sećao zlatne haljine sa širokim rukavima i ukrašene skupocenim vezom, koja je tako dobro isticala dugu riđu kosu modela.

I Hendrikje je bila riđokosa, ali joj kosa nije imala sjaj kao Saskijina. Rembrant ju je naslikao iz profila, u skromnoj beloj košulji, desnom rukom je držala cveće a levom pridržavala rub žute suknje na kojoj su se pomaljale rascvetale grane.

Postojala je ogromna razlika u odnosu na Saskijine portrete, ali ona je svejedno bila zadovoljna. Tih dana je izgledalo da joj ništa ne smeta. Bila je trudna uprkos poodmaklim godinama i trudnoća je napredovala bez komplikacija. Samo to je bilo važno.

Nažalost, njen san o sreći je kratko trajao. Pomutilo ga je prispeće jednog pisma sa objavom da su ona i Rembrant optuženi pred crkvenim sudom za divlji brak, konkubinat.

„Saslušanje je iduće nedelje”, reče slikar sa nevericom pošto je pročitao pismo.

Hendrikje ga je gledala zbunjeno. „Šta to znači?”

„Hoće da nas ispitaju.”

„Zašto? Šta smo loše uradili?”

„Ništa”, uzviknu Rembrant, zgužva pismo i baci ga u vatru. Sedeo je ispred kamina u njihovoj spavaćoj sobi. „Neka idu do đavola! Nećemo se pojaviti. Nemaju pravo da guraju nos u naše stvari.”

Početak jula stiglo je iz suda i drugo pismo.

„Šta da radimo?“, upita Hendrikje zabrinuto. „Ne možemo ignorisati i ovaj poziv.“

Rembrant joj pruži pismo. „Ovog puta žele da saslušaju samo tebe“, reče bezličnim glasom.

„Znaš da ne umem da čitam“, pobuni se ona, gledajući papir kao da je u pitanju divlja zver. „Šta piše?“

„Ukratko, optužuju te za bludničenje sa dole potpisanim“, odgovori slikar glasno se smejući. „Nemoj ići i videćeš da će prestati sa ovom farsom.“

Hendrikje, međutim, nije mislila tako. „Neće me ostaviti na miru“, reče utučeno. „Štaviše, verujem da će se ostrviti na mene“, dodala je uputivši mu prekoran pogled. „Reći će da sam za sve ja kriva, da sam te navela na greh. Osudiće me i upotrebiće moj slučaj kao opomenu za zajednicu.“

Rembrant nije imao nikakav osećaj krivice što nije oženio dve žene sa kojima je živeo posle Saskijine smrti. Hendrikjine reči ga nisu uzbudile.

„Ako ne odeš“, reče ravnodušno, „ne mogu ti ništa.“

Za njega je pitanje bilo rešeno.

Hendrikje je bila u pravu. Pisma iz crkvenog suda su nastavila da stižu redovno i sva su bila upućena njoj. Optužba je uvek bila ista - divlji brak.

Pošto je ignorisala tri pisma, kada je stiglo četvrto, odlučila je da se pojavi pred sudom, iako je Rembrant bio odlučno protiv toga. Naime, nije pošao s njom, i tvrdio je da bi se, da su samo imali strpljenja, cela stvar slegla. Hendrikje pak, koja je bila u sedmom mesecu trudnoće, nije želela da ode na porođaj sa tim sramnim pečatom koji je visio iznad njene glave. Bilo je bolje izaći odmah pred sudije i uzdati se u njihovu milost.

Dakle, izašla je pred Veće kardinala protestantske crkve, ne skrivajući svoje stanje. Neka vide da nosi dete Rembranta van

Rejna. Nije se toga stidela, jer sigurno nije bila njena krivica što nije udata žena.

Sudije su je dugo gledale pre nego što su počele da joj postavljaju pitanja.

„Kako se zovete?“, upita najstariji. Imao je lice oštih crta i prodoran pogled koji nije skretao s nje ni na trenutak.

„Hendrikje Stofelsdochter Jaher.“

„Gde ste rođeni?“

„U Bredevortu. Moj otac je bio podnarednik.“

„Kako ste došli u kuću Rembranta van Rejna?“

„Primljena sam kao guvernanta.“

„Kada?“

„Pre sedam godina.“

Sudije su se značajno zgledale.

„Znači, ima sedam godina kako živite u grehu“, nastavio je najstariji strogim glasom. „Priznajete li da ste krivi za bludničenje sa vašim gazdom? Priznajete da ste njegova nevenčana žena?“

Hendrikje, kojoj je očigledno bilo neugodno, klimnu potvrdno glavom.

„Niste odgovorili“, insistirao je sudija.

„Da“, potvrdi ona. „Priznajem.“

On je gledao njen raskrupnjali stomak. „Da li nosite dete Rembranta van Rejna?“

„Da, njegovo je.“

Sudija se ponovo zgledao sa kolegama.

„Morate odmah prekinuti vašu nedozvoljenu vezu“, opomenu je. „Morate se pokajati i istrpeti pokoru.“

Hendrikje ga je gledala uplašeno. „Ako nismo venčani“, promuća, „to je zato što postoji razlog koji to sprečava.“

„To nije dovoljno da opravda vaš greh. Ako želite da spasite svoju dušu, morate podneti kaznu. Inače, gorećete u paklu.“

Hendrikje se gorko pokajala što nije poslušala Rembranta. Umesto da ostane na sigurnom u kući, izložila se ovoj javnoj sramoti. Nije shvatala da sudije traže da se odrekne oca svog deteta. Nije mogla da napusti Brejstrat. Nije imala drugo mesto na koje bi mogla da ode.

„Dakle”, zagrmeo je sudijin glas. „Hendrikje Stofelsdochter Jaher, da li se kajete?”

Bila je u klopci. „Da, kajem se”, predala se, gonjena željom da što pre ode odatle.

„Dobro”, reče sudija probadajući je svojim oštrim pogledom. „Za kaznu bićete isključeni sa pričesti. Za sada, možete da idete.”

Hendrikje je žurno napustila sudnicu. Da je ostala još samo jedan tren savladala bi je panika.

Kornelija van Rejn je rođena u oktobru. Istog meseca je obavljeno njeno krštenje u crkvi Audekerk uz odobrenje crkvenih vlasti. Najzad, Veće kardinala protestantske crkve prestalo je da proganja Rembrantovu nevenčanu ženu.

Posle saslušanja u sudu, Hendrikje se vratila kući potresena. Kada je slikar saznao za njeno pokajanje i za obećanje da će prekinuti njihovu vezu, pobesneo je.

„Kako si mogla da pristaneš na njihove besmislene zahteve?”

Hendrikje ga je gledala uvređeno. „Uplašila sam se. Pustio si me da se sama suočim sa ovim užasnim iskušenjem. Pritiskali su me svojim pitanjima, iznosili su u javnost naš privatni život, uplašili su me pretnjom da ću biti prognana. Šta je trebalo da uradim?”

„Da ostaneš u kući”, odvratio je suvo on. „Kao što sam ti savetovao. Ali nisi htela da me slušaš. Šta ćeš sada da radiš?”

„Zašto?”

„Zar nisi ti ta koja se obavezala da će prekinuti grešnu vezu sa mnom, ili grešim?”, odgovorio je Rembrant sarkastično.

„Želiš da odem? Oteraćeš me kao što si uradio sa Hertjom Dirks?”

„Ne pričaj gluposti.”

Hendrikje mu je prišla. „Zašto se ne venčamo? To bi rešilo sve naše probleme.”

Gledao ju je tužno. „Bojim se da to nije moguće.”

„Zbog čega? “

„Sada mi je više nego ikad potreban Saskijin novac. Upravo sam izgubio svoju najbolju mušteriju.”

„Misliš na Jana Siksa?”

On je potvrdio.

„Šta se desilo?”

Rembrant je uzdahnuo. „Sećaš se da mi je pozajmio hiljadu guldena? E pa, iznenada je zatražio da mu ih vratim. Nisam mogao da platim i on je ustupio dug jednom trgovcu. Tako sada imam novog poverioca koji me proganja.”

„Ali zašto je to uradio? Zar niste bili prijatelji?”

„To sam i ja mislio. Očigledno sam pogrešio.”

Hendrikje mu je uputila ispitivački pogled. „Osećam da nešto kriješ od mene.”

Odmahnuo je glavom. „Grešiš.”

Zapravo, Rembrant nije želeo da joj otkrije svoje sumnje. Po gradu su kolale glasine o tome da Siks ima političke ambicije. Ako su odgovarale istini, to bi moglo da objasni njegovo naglo povlačenje. Zapravo, za nekoga ko namerava da postane gradonačelnik, nije bilo preporučljivo da posećuje osobu koja je u tolikoj meri bila predmet ogovaranja kao što je to bio on. Ne samo što je grcao u dugovima i što su ga gonili poverioci, nego se još i sprdao sa crkvenim vlastima živeći u grehu sa svojom nevenčanom ženom.

Ipak, posle njenog javnog pokajanja, Hendrikje ga je nagovarala da se rastanu, bar dok se sve ne smiri. Ali on je bio neumoljiv. Njihovo dete će se roditi u Brejstratu, po cenu da se zavadi sa celom protestantskom crkvom.

Tako je Hendrikje poslednje mesece trudnoće provela zatvorena u kući. Kasnije su i ogovaranja prestala, potisnuta novim skandalima, a Veće kardinala je zaboravilo na nju.

XVII

Amsterdam, godina 1655.

Anjeta nije ni pomislila da podnese molbu za Hertjino oslobađanje. Ali nije znala da je to neko drugi već uradio. Kada je otkrila, bilo je suviše kasno da nešto uradi, jer je žena već bila na slobodi.

Naime, kao svake godine, Anjeta se uputila u Haudu. Jakob je došao da joj otvori kapiju, ali umesto uobičajenog cerekanja, gledaše je zbunjeno.

„Šta ćete vi ovde?”

„Zašto?”

„Ona nije više u Haudi.”

„Šta hoćete da kažete?”, upita uznemireno Anjeta.

„Pustili su je.”

„Nije moguće”, uzviknu uzbuđeno bivša bolničarka. „Trebalo je da odleži dvanaest godina. Prošlo je tek pet.”

„Izgleda skoro kao da vam je žao”, reče Jakob gledajući je.

„Ma ne”, požuri ona da ga razuveri. „Samo sam začuđena. Šta se desilo?”

Jakob slegnu ramenima. „Ne znam pojedinosti. Oprostili su joj ostatak kazne zbog dobrog vladanja. Po nju je došla neka žena.”

„Znate li njeno ime?”

„Ne, žao mi je. Međutim, vaša prijateljica je ostavila poruku za vas.”

„Koju?”

„Poručila vam je da je potražite na staroj adresi.”

Znači, žena koja je odvela Hertju je bila prijateljica koja joj je pružila gostoprimstvo, pošto su je izbacili iz kuće van Rejnovih, pomisli Anjeta.

„I još?”

„Nema ništa drugo”, odgovori Jakob. „Džabe ste putovali.”

„Da”, složi se ona. „Zamalo da zaboravim”, reče sećajući se iznenada njihovog dogovora. „A pisma?”

On izvuče jedan izgužvan papir iz džepa. „Samo ovo.”

Anjeta mu dade novac a on joj u zamenu preda pismo.

Ovoga puta Hertje nije pisala Janu Linderu, kako je očekivala, već čoveku koji je učinio da je zatvore u Haudi proklinjući ga, pošto se opirao na sve načine njenom oslobađanju.

Kako je Anjeta kasnije otkrila, prijateljica koja se založila da se Hertje oslobodi, prvo je Rembranta obavestila o svojim namerama. On je, međutim reagovao loše.

Tokom susreta, izbila je žučna prepirka. Došlo je do toga da joj je slikar pretio da će mu platiti, ako pokrene inicijativu.

Ona se nije uplašila i podnela je molbu nadležnim organima. Tada je Rembrant napisao protestno pismo Haudi, ali je bilo uzaludno, jer je Hertje bila oslobođena.

Te godine dva događaja su mučila Rembranta, sada već na rubu bankrota.

Jan Siks je oženio kćerku Nikolasa Tulpa, doktora iz gilde hirurga, ovekovečenog pre dvadeset godina u sada već čuvenoj slici *Časovi anatomije*. Imajući u vidu dobre odnose koji su vladali među njima, slikar je bio siguran da će se Tulp obratiti njemu da naslika mladu. Međutim, čast je pripala njegovim bivšim učenicima, Bolu i Flinku.

Gorčina što su ga isključili beše ogromna, da čak ni poštovanje doktora Tolinksa nije uspelo da ga podigne iz depresije u koju je bio zapao.

Arnold Tolinks je bio inspektor u Doktorskom društvu Amsterdama. Pošto je udao i drugu kćerku, Tulp se tako orodio i sa Janom Siksom. Bio je to jak čovek, iskrenog pogleda, i nije sakrivao veliko poštovanje koje je gajio prema Rembrantu, kome je nameravao da poveri što pre izradu jednog portreta.

„Možda će ti naručiti i gravure”, reče Hendrikje, zabrinuta što vidi slikara sve ćutljivijeg i zamišljenijeg. „On je važan čovek. Njegova naklonost će samo povećati tvoj prestiž.”

Rembrant uzdahnu. „Sledeće godine mu ističe mandat i više se neće uopšte računati. Kao što vidiš, nisam izvukao nikakvu korist što ga imam kao mušteriju. Osim, očigledno, novca. A njega nikad nije dovoljno.”

Hendrikje ga je netremice gledala, nesigurna da li da ga pita za nešto što je odavno muči. Portugalski trgovac, Dijego Andrade, veoma poznat u gradu, pitao je slikara da mu portretiše ljubavnicu. Dao je unapred sedamdeset pet guldena i bio se založio da isplati ostatak, više nego trostruko od te sume, po završetku slike. Samo kad je video delo, požalio se, jer po njegovom mišljenju, nije bilo sličnosti. Rembrant je odbio da sliku izmeni i ovaj je tražio povraćaj avansa.

Tada je slikar, pošto je već potrošio novac, zahtevao ostatak. Iz toga se izrodio neugodan sukob, koji, izgledalo je, neće biti rešen s obzirom na nepopustljivost strana.

„U vezi novca”, poče Hendrikje ustručavajući se. „Ne misliš li da je došao trenutak da se potraži dogovor sa Dijegom Andradom?”

Rembrant stisnu vilicu. „Neka ga đavo nosi! Ne prihvatam da se raspravlja o mom radu. Ko je on da mi sudi?”

„Možda bi mogao da popraviš sliku”, rizikova Hendrikje.

„Ni govora.”

„Ali tako nećeš nikada izaći na kraj s time. Ne računajući loš utisak koji će događaj izazvati kod mušterija.”

„Nije mi važno. Neka misle šta hoće.”

„Ne mislim da je to mudro sa tvoje strane. Potrebne su ti nove mušterije. Poverioci te neće ostaviti na miru.”

Bilo ih je dosta koji su slikaru pozajmili novac, a sada prete da će se obratiti sudu.

„Mogao bih da tražim posredovanje iz gilde Svetog Luke”, reče zamišljeno Rembrant.

Gilda Sveti Luka je bilo udruženje slikara.

„Šta si naumio?”, upita Hendrikje.

„Zatražiću njihovo mišljenje. Ako kažu da je Andrade u pravu, prepraviću portret. U protivnom, ostaće kakav je i platiće.”

„A ako se on ne složi?“

Slikar slegnu ramenima. „Onda ću sliku prodati na licitaciji onome ko najviše ponudi.“

„Ne vraćajući avans?“

„Naravno.“

Hendrikje se zamisli. Nije to bilo ono što je htela, ali je još uvek bilo bolje od sadašnje situacije. A onda, uvek je postojala mogućnost da gilda Sveti Luka stane na stranu trgovca i da slikar uradi izmene.

„Čini mi se da je to dobra zamisao“, reče na kraju. „Samo nepristrasni sudija kao što je gilda može ustanoviti ko je u pravu u ovoj raspravi.“

Anjeta nije uspela da vidi Hertje dok je ova prepričavala događaje koji su prekratili njene muke. Otišla je da je potraži kod prijateljice koja je izvukla iz Haude i sada je, videći je bolesnu i uzdrhtalu, imala ogroman osećaj krivice što je želela da ostane doživotno zatvorena.

Međutim, koliko je mogla da proceni slušajući je, nije bila jedina koja je podgrejavala tu nadu. I stari gazda je sve uradio da zabrani oslobađanje bivše ljubavnice.

„Njegova podlost nema granica“, reče Hertje. „Želeo je da trunem u tom paklu do kraja života.“ Napravi pauzu. „Ne mogu, a da mu ne poželim samo najgore, njemu i njegovoj drolji“, nastavi glasom izmenjenim od mržnje. „Dabogda umrli u strašnim mukama.“

Anjeta pretrnu.

„Hajde, smirite se“, molila je. „Sva ta ozlojeđenost sigurno nije dobra za vaše zdravlje, ionako već narušeno. Znam da vam nije lako, ali morate pokušati da zaboravite. Uživajte u vašoj vraćenoj slobodi i ne mislite na drugo.“

Hertje je hladno pogleda. „Da je bilo po vašem, još bih bila u Haudi. Zašto niste podneli molbu?“

Plašeci se tog pitanja, Anjeta je pripremila izgovor. Ali u trenutku kad je trebalo da ga kaže, zbunjena zbog napetosti, samo je uspela da promrmlja nekoliko nevezanih reči.

„Dosta”, zaustavi je Hertje razdražljivo. „Ne znate ni da slažete. Iako ne bi trebalo, opraštam vam. Možda ste u pravu, došao je trenutak da se prošlost ostavi na stranu i da se misli na budućnost. Onda, tražim vam sto guldena da se sredim i da počnem iz početka.”

Anjeta, čuvši toliku sumu, osta bez daha.

„Vidim da su vas moje reči zbunile”, primeti Hertje.

„Gde mislite da mogu da nađem toliki novac?”

„To je vaša stvar. Hoću ga što je moguće pre. Mislim da se vratim kući, u Vaterland.”

„Zašto mi to radite?” upita bolno Anjeta. „Dobro znate da vas nikada neću moći zadovoljiti. Sto guldena je ogromna suma. Shvatam da ste se uvredili što vam nisam pomogla, ali ste nepravedni što se svetite na takav način.”

„Grešite. Ne tražim osvetu. Hoću samo da počnem život iznova, a da to uradim, treba mi novac.”

„I tražite ga od mene?”, pobuni se Anjeta.

Hertje je piljila u nju. „A od koga bih drugog? Od Jana Lindera?”

Za trenutak žene se pogledaše.

„Taj novac hoću za nedelju dana”, reče Hertje.

Anjeta preblede. „Vi ste poludeli.”

„Naći ćemo se sledećeg petka u Audekerku”, uzvratila Hertje. „Idite sada. Umorna sam.”

Spor sa portugalskim trgovcem Andradom nije nikad došao do funkcionera gilde Sveti Luka, jer je Rembrant, pritisnut dugovima, odlučio da stavi na licitaciju deo svoje zbirke, uz još neka svoja dela, među kojima i sporni portret.

Hendrikje se nikad nije mešala u slikareve poslove, ali kad je videla da se odriče svojim omiljenih umetničkih dela, zamoli ga da razmisli.

„Možda ima neko drugo rešenje. Zašto ne razgovaraš sa van Ludikom? Uvek ti je pomagao.”

Lodevejk van Ludik je bio prijatelj sa kojim je Rembrant delio strast za kolekcionarstvom.

Slikar iskrivi usta. „Bojim se da ovoga puta neće hteti da čuje ni moje ime.”

„Šta se desilo?”, upita Hendrikje zabrinuto.

„Kad mi je Siks pozajmio hiljadu guldena, van Ludik je garantovao za mene. Pošto je Siks preprodao kredit tom trgovcu, ovaj mu je odmah nadoknadio štetu.”

„To je strašno”, promrmlja utučeno Hendrikje. „Jeste li se posvađali?”

Rembrant uzdahnu. „Prepirali smo se. U svakom slučaju, na kraju smo se sporazumeli: obavezao sam se da ću vratiti hiljadu guldena u toku tri godine sa kamatom.”

„Ali kako ćeš? Već kasniš sa plaćanjima kamate na ostale dugove.”

On je pogleda. „Razumeš li sada zašto hoću da prodam moje zbirke? Nema drugog načina, veruj mi. Razmišljam i o preseljenju u neku skromniju kuću. Već sam video jednu u Handbohstratu. Vredi oko sedam hiljada guldena. Dobićemo od prodaje naše kuće najmanje trinaest hiljada guldena, ostaće nam novca da izmirimo neki dug.”

Hendrikje je zanemela. Pomisao da će ostaviti kuću u Brejstratu za nju je bilo gora od bilo kakvog udarca.

„Hajde, nemoj praviti takvo lice”, tešio je slikar. „Računam da ću dobiti dosta novca od prodaje mojih zbirki. Videćeš da ćemo uspeti da prebrodimo ove teške trenutke.”

„To se svim srcem nadam”, reče Hendrikje terajući ružne misli koje su je pritiskale. Dugovi su rasli iz dana u dan, dok su primanja postajala sve nezatnija. Koliko god se trudila da u to veruje, videla je ponor bankrotstva kako se primiče sve bliže.

Kako se moglo i predvideti, Anjeta je otišla na sastanak bez sto guldena.

Hertje je hladno slušala njena pravdanja.

„Daću vam još jednu nedelju”, reče na kraju. „I to je poslednja. Ne zloupotrebljavajte moje strpljenje. Mogli biste gorko zažaliti.”

Anjeta je buljila u nju, uplašena. „A to znači?”

„Mogla bih tražiti novac i na drugom mestu. Sigurna sam da je Jan Linder još u gradu.”

Anjeta prinese ruku grudima. Ispod košulje je imala zlatni medaljon od koga se nije odvajala. Dodirnu ga. Čak i da ga proda, reče u sebi, ne bi mogla nikad da dobije tu sumu.

„Sledeći put ćemo se videti u Lavirintu”, reče Hertje. „Poznajete li ga?”

„Ne čini mi se.”

„To je vrt sa divnim fontanama. Nalazi se na Rozenhrahtu.”

„Ali to je daleko”, pobuni se Anjeta. „To je preko Kejzershrahta.”

Kejzershraht je najistureniji kanal sa spoljne strane u poređenju sa ostala dva kanala Amsterdama.

„Verujte mi”, odvrati Hertje. „Vredi prošetati malo više. Mesto je očaravajuće.”

Kad su se razdvojile, Anjeta je lutala satima bez cilja, boreći se da li da poslušna razum koji joj je govorio da se odmah vrati na imanje, pokupi svoje stvari i ode što je moguće dalje iz Holandije, ili da onemogućiti Hertje preteći joj da će dati Rembrantu van Rajnu pismo sa uvredama koje joj je pisala iz Haude. Bila je sigurno da bi slikar pobesneo. Ako ga je dobro poznavala, ne bi propustio priliku da opet progona svoju bivšu ljubavnicu.

Čvrsto ubeđena u to, nedelju dana kasnije pojavi se na sastanku, odlučna da privede kraju Hertjine učene.

Lavirint je bio lep vrt ukrašen statuama i fontanama. Međutim, Anjeta je bila previše nervozna da bi to zapažala.

Krenula je od povijenog vrha kroz aleje, preslišavajući u mislima govor koji je pripremila.

Zbog toga nije opazila čoveka koji se odjednom pojavio pored nje, sve dok nije progovorio.

„Najzad smo se sreli, Sofija Nilsen.”

Kad je čula njegov glas, ukočila se, sledila se.

Čovek je kružio oko nje, da je bolje vidi, a ona nije imala hrabrosti da podigne pogled sa zemlje.

„Šta je? Zaboravila si svoje pravo ime?”

Anjeta još više spusti glavu.

„Pogledaj me”, naredi joj on. „Bojiš se da ćeš videti pokolj napravljen tvojim bodežom?”

Anjeta se ne pomeri. Čovek je uhvati za bradu i primora je da podigne pogled.

„Odvratno, zar ne?” zasikta neljubazno.

Kad se pogleda izbliza, ožiljak koji mu je unakazio levi obraz bio je još jeziviji.

„Nemaš ništa da kažeš?”

Anjeta proguta pljuvačku. Mislila je samo na to kako ju je Hertje Dirks izdala.

„Već sedamnaest godina te jurim. Nisam ni sumnjao da ću te pre ili kasnije nanjušiti, Sofija Nilsen. Ili više voliš da te zovem Anjeta Bude?”

Anjeta mu uputi pogled pun mržnje. „Šta još hoćete? Nije vam dovoljno zla koje ste mi naneli?”

„Imamo neraščišćene račune.”

„Vi ste zloban čovek”, uzviknu ona žestoko.

„I ti si”, uzvрати on cereći se. „Jesi li zaboravila ono što si uradila mojim jadnim roditeljima?”

Čovek koji se sada zvao Jan Linder, i koji je pre mnogo godina uzeo i lažni identitet doktora Kristijana Skejla, bio je ustvari Ulrik Grube, jedini sin trgovca vinom iz Roskilda, kod koga je Anjeta radila kao konobarica.

Anjeta, čije je pravo ime bilo Sofija Nilsen, bila je peta kćerka u porodici siromašnih seljaka. Kad je napunila osamnaest godina, otac je poslao u službu kod trgovca Gruba. U početku, zahvaljivala je Bogu zbog svoje sreće. Posao je bio naporan, ali je jela dva puta na dan i imala malu sobu na tavanu za sebe.

Posle nekoliko meseci, međutim, ono što je u sebi nazivala njen mali raj, pretvorio se odjednom u pakao. Jedne večeri trgovac, debeo i bez zuba, uvukao joj se u krevet. Anjeta nije bila lepa, ali je

imala mladalačku svežinu, neodoljivi poziv za životinjske ljudske instinkte.

Priča je išla tako više od dve godine, sve dok trgovca nije udarila moždana kap. Anjeta je opet zahvaljivala Bogu. Naravno, posao se udvostručio, jer je morala da pomaže i starcu, ali se zauvek oslobodila njegove mrske pažnje.

Prošle su još dve godine, naporne ali mirne. Jednog dana se vratio kući trgovčev sin, Ulrik. Bio je to plav mladić, visok i vitak, sa veoma izražajnim očima boje neba. Pre nekoliko godina je bio pobjegao od kuće da se ukrca na brod koji se uputio prema Istočnim Indijama, gde je dugo skitao u traženju sreće, ali je nije našao. Onda se vratio kući.

Otac je već bio postao biljka, a majka je bila zadovoljna da mu poveri porodični posao. Ali Ulrik Grube se nije pokazao sposoban u trgovini i za kratko vreme zarada je mnogo opala. Mladić je počeo da se viđa u lošem društvu, protraćivši porodičnu imovinu na hazardne igre i na žene lakog morala. U tom periodu ju je jedne noći, vraćajući se pijan kući, videvši da je Anjeta još budna jer je bila zaokupljena brigom oko oca, uhvatio za ruku i odveo u sobu, gde je dao oduška svojoj požudi.

To se desilo samo jednom, ali je bilo dovoljno da Anjeta zatrudni. Imala je skoro dvadeset pet godina i nikakvu nadu da će naći muža. Ako izgubi posao, to će za nju biti kraj. Mora po svaku cenu da sakrije trudnoću. Na ostalo će misliti kasnije. Tako, uprkos očaju i mržnji koju je osećala prema Ulriku Grubu, stisla je zube i ponašala se kao da se ništa nije dogodilo.

„Vaši jadni roditelji”, ponovi prezrivo Anjeta. „Kako pričate o njima, prikazujete ih kao da su sveci. Međutim, bili su podli i nemilosrdni.”

„Da te nisu zaposlili kao sluškinju u svojoj kući, umrla bi od gladi”, odvrati grubo Ulrik Grube.

„Možda. Ali bih barem poštedela sebe godina patnje. Niste bili tu. Niste gledali svoju majku kako me je radom iscrpljivala danju, a vaš

otac me je iskorištavao noću.”

„Tako je starac grejao krevet s tobom”, odgovori on uz podrugljiv smeh. „Ko bi rekao da u njegovim godinama ima još toliko vatre.”

Anjeta napravi grimasu gađenja. „Bio je izopačen.”

„Spreman sam da se kladim da ti se zabavljanje s njim dopadalo.”

Ona se zgrozi. „Još i danas, posle toliko godina, ne mogu da odagnam iz glave sliku njegovog mlitavog mesa. Još osećam mučan miris njegovog tela kao da ga imam na sebi. Nadam se iz dubine srca da, zajedno sa vašom majkom, gori u paklu.”

„Pored toga što si ubica, ti si i nezahvalna.”

Na Anjetinom licu se pojavi izraz zadovoljstva. „Nikada se nisam pokajala što sam ih poslala na drugi svet. Uradila bih to opet, da treba.”

Bilo je lako. Lakše nego što je Anjeta zamišljala. Pribegla je otrovu. Usula ga je u supu. Onda je sačekala da počne da deluje. Nije osećala ništa videći ih kako se previjaju od bola. Kao da se pretvorila u led. Starac je prvi umro. Njegovo telo, već narušeno od bolesti, odmah je palo. Žena ju je više puta zvala da joj pomogne, ali je Anjeta ostala nepomična videći je u agoniji, sve dok joj pogled nije postao staklast a srce prestalo da kuca.

Onda, kad je sve bilo gotovo, osetila se praznom, kao da joj je snaga napustila telo. Ne seća se koliko je vremena ostala nepomična u jednom kutku gledajući u prazno, dok su joj glavu pritiskale slike jednog drugog košmara, odlaska.

Uspela je da sakrije trudnoću umotavajući se i oblačeći široku odeću. Srećom, porođajni bolovi su je iznenadili noću. Bili su oštri, ali su i kratko trajali. Dete, muško, rodio se nešto malo ispred zore. Pošto je presekla pupčanu vrpцу, oprala ga je i uvila u pokrivač, zatim se ispružila na krevet da se odmori koji trenutak pre nego što krene sa radom.

Prvi dan posle porođaja bio je najgori. Ne samo zato što joj je gazdarica dala toliko posla da je crkla od njega, već i zato što nije

znala šta će sa detetom sakrivenim na tavanu. Ako ga što pre ne nahrani, njegov plač će stići do gazdinih soba. Između ostalog, grudi su joj se nadule od mleka. Iako nerado, jer dok je bila sa malim imala je osećaj nelagode, počela je da ga doji.

Narednih dana je shvatila da u njoj nema traga materinske ljubavi. Čim bi ostajala sama sa sinom, obuzimala je teskoba i, ne mogavši da spreči misli, nametalo joj se pitanje koje joj nije davalo mira od kada se porodila: zašto ga nije mrtvog rodila? I što je više rastao njen očaj, to ju je više pritiskivao osećaj krivice. Zbog takvih misli se osećala kao čudovište.

Povrh svega, njeno raspoloženje je postalo krajnje nestalno. Bila je u stanju da zbog sitnice brizne u plač, ili da se skoro potuče sa pomoćnicom u kuhinji. Zbog toga se izolovala od ostalih ukućana.

Ali, najgore je tek dolazilo. Jedne večeri, iznenada, u njenoj konfuznoj i nemirnoj glavi, nastala je praznina. Više se nije sećala ko je, niti šta radi ili gde se nalazi. Bilo je kao da je pao mrak. To je potrajalo nekoliko minuta. Kad se povratila, pred očima su joj se pojavile strašne slike. Videla je čudovišna stvorenja koja su htela da je ščepaju. Imala su zenice crvene kao plamen i račvaste jezike. Tela su im nestajala, kao da su napravljena od magle.

Počela je da viče od užasa i tako je probudila dete. Njegov plač je prenuo u stvarnost. Od tada više nije bila ista. Svaki put kad bi zatvorila oči, te uznemiravajuće slike bi se pojavljivale i mučile je, a sa njima je izbijao bes zbog onoga što joj se desilo. Osećala je kao da je u zamci. Znala je da ne može dugo sakrivati postojanje deteta. Morala je da odluči: ili da sve poveri gazdarici i da se pomiri sa neizbežnim izbacivanjem, ili... Nije imala hrabrosti ni da pomisli na to, ali rešenje je postojalo. Bilo je jednostavno. To je videla da radi njen otac na selu, svaki put kad bi se mačka omacila. Dovoljno je bilo da uzme vedro puno vode i u njega zagnjuri mačiće dok se ne udave.

Na kraju je Anjeta zaista to i uradila. Nejasno se sećala tog trenutka. Ponovo je videla sebe kao sablasnu figuru koja je jedne noći, kao začarana ustala iz kreveta, uzela dete, skinula ga i položila u lavor, kao da namerava da ga kupa.

Zatim je na njega zaboravila. Nije se sećala šta se dešavalo od tog trenutka, sve dok nije našla sinovljevo beživotno telo na rukama. Onda je, pošto ga je uvila u jedan šal, probdela nad njim celu noć. Mislila je da ga pred zoru sahrani u baštici iza kuće. U trenutku silaska, obuze je želja da ima nešto što će je podsećati na dete. Tako mu je otkinula jedan plavi uvojak i stavila ga u medaljon koji je nosila oko vrata.

U bašti je iskopala duboku rupu i položila mali leš skriven u šal. Zora je rudila kad je završila sa zakopavanjem.

Posle se vratila u kuću i počela svoj radni dan, ne znajući da je gazdarica sve videla.

To je otkrila sledeći dan, kad je starica upitala šta je sahranila u bašti. Skamenila se od straha, ali je odgovorila, sa mirom za koji nije znala da ga ima, da je na tavanu držala jedno kućence da joj pravi društvo, samo što je jedna životinja umrla. Njegovu strvinu je sahranila.

Gazdarica je odmerila sumnjivo, ne govoreći ništa. Anjeta je shvatila da je objašnjenje nije ubedilo. Ako pogleda u rupu, za nju će to biti kraj. Za ubistvo dece je predviđena smrtna kazna.

Instinkt joj je govorio da beži, ali bez novca neće daleko stići. Međutim, znala je gde će ga naći. Starica ga je držala u jednom kovčežiću u spavaćoj sobi. Ako joj ga ukrade, imaće sredstava da stigne do Kopenhagena i da se ukrca za Ameriku, gde bi započela novi život. Međutim, prvo je trebalo da se oslobodi gazda.

„Kako si nabavila otrov?“, upita Ulrik Grube.

Anjeta se trgnu iz misli. „Ukrala sam ga vašem ocu.“

„Odakle?“

„Znala sam da jednu od fijoka u svom pisaćem stolu drži uvek zaključanu, jer je tu čuvao svoje tajne. Na silu sam je otvorila da vidim šta sadrži i pronašla jednu bočicu punu praha. Pomislila sam da je otrov, ali nisam bila sigurna. Tako sam napravila probu. Stavila sam mrvicu praha na parče hleba, koje sam posle dala golubu. Crkao je u roku od nekoliko minuta.”

Ulrik Grube je buljio u nju. „Šta je još bilo u očevoj fioci?”

Anjeta slegnu ramenima. „Nekoliko vazni od majolike i u njima zrnca opijuma i svežanj dokumenata.”

„Koja vrsta dokumenata?”

„Ne bih znala. U to vreme nisam još znala da čitam. U svakom slučaju, nije bilo novca, ako vas to interesuje.”

Čovek planu. „Ne igraj se sa mnom. Dobro znaš da nije novac ono što me pritiska.”

Anjeta se udalji nekoliko koraka. „Ne razumem vas.”

„Moj dragi otac je bio veoma bogat, ali i veoma škrt. Imao je kovčeg pun zlata i dragog kamenja. Iz straha da se neko ne dočepa njegovog blaga, zakopao ga je na jednom tajnom mestu, čiji je položaj znao samo on.”

Instinktivno Anjeta ukrsti ruke u visini grudi. Eto, stigli su do razloga zbog kojeg ju je on tražio sedamnaest godina: želeo je mapu koju je sakrila u pojasu svoje podsuknje.

„Ubeđen sam da je mapa bila u fijoci od pisaćeg stola”, nastavi Grube. „I ti si je pronašla.”

„Grešite”, poricala je žestoko Anjeta. „Otvorila sam fijoku jer sam tražila otrov. Drugo nisam uzela.”

„Ne verujem ti. Ti si kradljivica. Siguran sam da si ukrala sve što je bilo u fijoci. Ne zaboravi da sam te, u noći kad si ubila moje roditelje, vrativši se kući, iznenadio u salonu kako preturaš. Iz njega si, koliko se sećam, upravo bila pokrala srebreninu.”

Govorio je istinu. Anjeta je uzela sve predmete od vrednosti u kući ne bi li za njih dobila novac potreban da plati bekstvo. Ulrik Grube je naišao baš u trenutku kad je krišom odnosila gazdaričine velike teške srebrne svećnjake. Naredio joj je da ih vrati na njihova mesta, ali ona nije poslušala. Tada se bacio na nju. Ali Anjeta, koja je sa sobom uvek nosila bodež, pogodila ga je svom snagom u lice i pobjegla.

„Šta si uradila sa mapom?“, upita je on.

„Ništa, jer je nikad nisam ni imala.“

Grube je ščepa za ruku. „Prestani da lažeš.“

Anjeta se oslobodi trzajem. „Sad shvatam zašto ste me lovili sve ovo vreme. Verovali ste da imam mapu blaga vašeg oca.“ Udalji se nekoliko koraka. „Izgubili ste vreme.“

„Videćemo“, odvratila on. „Nad tvojom glavom visi smrtna presuda zbog ubistva mojih roditelja. Prijaviću te. I naplatiću otkupninu.“

Anjeta mu okrenu leđa i žurno se udalji.

„Uzalud bežiš“, povikala za njom. „Nećeš se izvući bez kazne.“

Nažalost, bio je u pravu. Anjeta je znala da je bila osuđena, ali mu neće pružiti zadovoljstvo da je pošalje u smrt. Vrt u kome su se nalazili nije se slučajno zvao lavirint. To je bio splet aleja, mnoge bez izlaza, pa ako se neko u njih zaputi može samo poželeti da ne završi u zamci. A Ulrik Grube joj je bio za petama.

Anjeta pokušava da ubrza korak da se udalji, kako ne bi primetio šta namerava da uradi. Naime izvukla je mapu iz podsuknje. To je bio list papira za beleške, presavijen na četvoro. Udahnuvši duboko, pokušava da ga proguta. Ulrik Grube se neće dočepati zlata. To će biti njena osveta. Već se bila pomirila sa mišlju da umre. Štaviše, u tome je osećala olakšanje, jer je pomisao da započne novi život u bekstvu, malo privlačila. Nije imala snage da ponovo beži.

Pošto je progutala list, Anjeta izvadi iz pojasa kalem sa valjkastim jastučetom u čijoj šupljini je bila sakrivena bočica sa otrovom. Kad je pobegla iz Roskilda, njen plan da se ukrca za Amerike se pokazao neizvodljiv. Tada je promenila ime i pobegla u Holandiju. U gradu Hroningen je pronašla posao u kući jednog doktora, koji je zavoleo i podučio je bolničkoj profesiji. On je bio taj koji joj je rekao da ludilo nema krivice.

Anjeta je toliko htela da veruje da su jezivi zločini kojima se uprljala diktirani ludilom, jer bi tako mogla da olakša savest. Međutim, kad je udavila svoje dete i otrovala gazde, bila je potpuno pri čistoj svesti. Dakle, zaslužila je smrt. Ali neće čekati da završi u dželatovim rukama.

Okrenu se i vide da je Grube prati na odstojanju. Onda stade i sačeka da joj se primakne. Njihove oči se susretoše. Anjeta vide kako njegove sijaju pobeđničkim sjajem. Možda je mislio da se

predala. Ne skidajući pogled sa njega, prinese bočicu ustima i ispi otrov.

„Prokletnice”, viknu Grube pokušavajući da je zaustavi, ali je bilo prekasno.

Pred njegovim zapanjenim pogledom, Anjeta prasnu u nezadrživ smeh. Da je mogao da se vidi kako je smešan sa iskolačenim očima, otvorenim ustima, perikom koja mu je nakrivo visila sa glave.

„Gde je mapa?” besno je upita.

Anjeta zatvori oči i skljoka se na zemlju. Njena zadnja misao, pre nego što je utonula u nesvest, beše upućena sirotoj danskoj sobarici osuđenoj pre mnogo godina u Amsterdamu, koju je na gubilištu portretisao njen stari gazda Rembrant van Rejn. Kad je videla crtež, zgrozila se, jer je znala da će pre ili kasnije i ona tako završiti. Ali nije bilo tako. Na kraju krajeva, umrla je tako, ali slatko.

Epilog

Sedamnaestog maja 1656. u pokušaju da uzvuče od kreditora svoju kuću u Brejstratu, Rembrant se pojavio pred Udruženjem siročadi Amsterdama da upiše na sinovljevo ime vlasništvo na kuću. Manevar nije uspeo i izazvao je naimenovanje jednog staratelja za Titusa. Staratelja koji je odvojio očeva dobra od sinovljevih dobara.

U junu 1656. slikar, da bi izbegao sramotu bankrotstva za šta je bio predviđen zatvor, zatraži od Višeg suda da donese odluku o *cessio bonorum*, to jest dozvolu legalnog prenosa imovine koja se daje samo iskrenim dužnicima. Zahtev je bio prihvaćen. Dana 25. i 26. jula sud je sastavio popis svih dobara koji su bili u kući u Brejstratu.

Hertje Dirks se vratila u Vaterland, gde je umrla godine 1656, godinu dana pošto su je oslobodili iz Haude. Njenog brata je Rembrant zvanično pozvao na sud, jer je odbio da vrati sto četrdeset guldena koje je slikaru preostalo od žene. Zatim je sud dao za pravo Rembrantu.

Između 1657. i 1658. tri javne licitacije raspršile su slikarevu imovinu. Kuću je kupio neki obućar, za nešto više od jedanaest hiljada guldena.

Petnaestog decembra 1660. godine, beležničkim ugovorom, Rembrant ustupi Titusu i Hendrikji, koji su u međuvremenu započeli neku malu trgovinu, pravo prodaje svojih dela. U zamenu, njih dvoje se obavezaše da ga prime na stan, da ga hrane i da mu pomažu tokom čitavog života.

Osamnaestog decembra 1660. godine, slikar se premesti u gradsku četvrt Jordan, na periferiji, nastanjenu zanatlijama i manjim trgovcima.

Sedmog avgusta 1661. godine, Hendrikje pravi testament u korist kćerke Kornelije. Kao što se već desilo sa Saskijom, Rembrant

zadržava pravo korišćenja njene imovine.

Dvadeset sedmog oktobra 1662. godine, pritisnut dugovima, slikar prodaje Saskijin grob i kupuje joj skromniji.

Dvadeset prvog jula 1663. godine umire Hendrikje, već dugo bolesna.

Desetog februara 1668. godine, Titus ženi Magdalenu van Lo, Saskijinu sestričinu, od sestre Ticije. Sedam meseci kasnije, četrnaestog septembra, mladić umire. U martu sledeće godine žena rađa devojčicu, koja dobija ime Ticija.

Četvrtog oktobra 1669. godine umire Rembrant. Dve nedelje kasnije, sedamnaestog oktobra, umire i Titusova žena, Magdalena. Od slikareve porodice ostali su samo kćerka Kornelija, od petnaest godina, i unuka Ticija, od nekoliko meseci.

- [1](#) Gradonačelnik u germanskim zemljama. (Prim. pr.)
- [2](#) Verska protestanstska sekta raširena u Holandiji u XVI v. (nazvana po svešteniku Meno Simons), koja je zagovarala krštenje odraslih, nenasilje i ne priznavanje vojne službe. (Prim. pr.)
- [3](#) Italij.: biljni cvet. (Prim. pr.)
- [4](#) Vojnici naoružani holandskom kukastom puškom kremenjačom kratke cevi, arkebuzom, u upotrebi u XVI i XVII veku. (Prim. pr.)
- [5](#) Kuća za obolele od kuge. (Prim. pr.)
- [6](#) Udruženje. (Prim. prev.)
- [7](#) Namesnik (Prim. pr.)
- [8](#) Ogradu od stubova. (Prim. pr.)
- [9](#) Velika crkva (Prim. pr.)
- [10](#) Lekoviti čaj. (Prim. pr.)
- [11](#) Gradonačelnik u germanskim zemljama. (Prim. pr.)
- [12](#) Slobodni grad. (Prim. pr.)
- [13](#) Harpije, zla, brza krilata čudovišta sa telom ptice i glavom, simbol nezasite grabljivosti i pakosti. (Prim. pr.)

Table of Contents

Prvi deo: VESELI PAR

I

II

III

IV

V

VI

Drugi deo: ŽIVOT UTROJE

VII

VIII

IX

X

XI

XII

XIII

Treći deo: NEVENČANA ŽENA

XIV

XV

XVI

XVII

Epilog

Table of Contents

Prvi deo: VESELI PAR

I

II

III

IV

V

VI

Drugi deo: ŽIVOT UTROJE

VII

VIII

IX

X

XI

XII

XIII

Treći deo: NEVENČANA ŽENA

XIV

XV

XVI

XVII

Epilog